

Cultuur+Educatie

2

Momentopname 2000
CKV1-Volgproject

Cultuur + Educatie

Reeks thematische uitgaven over cultuureducatie. De reeks maakt kennis toegankelijk over onderzoek, beleid, theorie en praktijk en besteedt expliciet aandacht aan de verbanden daartussen. Iedere uitgave behandelt een per aflevering wisselend thema dat van belang is voor de maatschappelijke en inhoudelijke ontwikkeling van de cultuureducatie. Cultuur + Educatie is een uitgave van Cultuurnetwerk Nederland en richt zich op mensen die beroepsmatig betrokken zijn bij cultuureducatie.

Uitgever

Piet Hagenaars

Hoofdredactie

Marjo van Hoon

Eindredactie

Milou Hopmans

Redactie

Vera Bergman, Marie-José Kommers, Guy Miellet

Productiebegeleiding en redactiesecretariaat

Miriam Schout

Ontwerp en vormgeving

Anker x Strijbos, Utrecht

Foto omslag

Frank Dries, Utrecht

Drukwerk

Libertas Grafische communicatie, Bunnik

Uitgave

Cultuurnetwerk Nederland

Ganzenmarkt 6

Postbus 61

3500 AB Utrecht

Telefoon 030-236 12 00

Fax 030-236 12 90

E-mail info@cultuurnetwerk.nl

Internet www.cultuurnetwerk.nl

Momentopname 2000 CKV1-Volgproject

Harry B.G. Ganzeboom

Folkert Haanstra

Marjo van Hoorn

Ineke Nagel

Camiel Vingerhoets

Cultuur + Educatie 2 2001: Momentopname 2000 CKV1-Volgproject

Auteurs: Harry B.G. Ganzeboom, Folkert Haanstra, Marjo van Hoorn, Ineke Nagel en Camiel Vingerhoets

ISBN 90 6997 097 X

© Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht

Overname van artikelen is alleen toegestaan met bronvermelding en na schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Redactioneel	4
1 Achtergrond en vraagstelling van het onderzoek	6
1.1 Achtergrond	6
1.2 Onderzoeksvragen	11
1.3 Samenwerking in School en Cultuur-project	12
2 Opzet en uitvoering van het onderzoek	14
2.1 Opzet en uitvoering onderzoek op scholen voor voortgezet onderwijs	15
2.2 Opzet en uitvoering herondervering leerlingen CJP-project	19
2.3 Twee databestanden	19
2.4 Telefonische ondervraging culturele instellingen en steunfunctie-instellingen	21
3 Invoering van CKV1: inhoudelijke en organisatorische invulling door scholen	24
3.1 Ideaalbeeld van CKV1	24
3.2 Achtergronden kunstcoördinatoren en CKV1-docenten	25
3.3 Sectie CKV1	26
3.4 Culturele activiteiten (domein A)	28
3.5 Kennis van kunst en cultuur (domein B)	36
3.6 Praktische activiteiten (domein C)	38
3.7 Reflectie en kunstdossier (domein D)	38
3.8 Spreiding en studielast	40
3.9 Het CKV-ideaal ter discussie: meningen en problemen	41
3.10 Voorgenomen veranderingen in het schooljaar 2000-2001	47
4 Lokaal cultuuraanbod: culturele instellingen, steunfunctie-instellingen en hun ervaringen met CKV1	48
4.1 Achtergronden	49
4.2 Acceptatie CKV-bonnen	51
4.3 Aanbod voor jongeren en scholieren	51
4.4 Instellingen met speciaal CKV1-aanbod	52
4.5 Behoeften van alle culturele instellingen	56
4.6 Opvattingen en plannen	57
5 De werking van CKV1: activiteiten, waardering en effecten	60
5.1 Achtergronden van de ondervraagde leerlingen	61
5.2 Wat doen leerlingen met CKV1 en hoe waarderen ze het vak?	70
5.3 De effecten van CKV1	80
5.4 Complexiteit van culturele participatie	89
5.5 Conclusies en discussie	92
Bijlage: beoordeling complexiteit laatste CKV1-activiteit	95
Literatuur	111

Redactioneel

Als nieuw vak en verplicht onderdeel in de tweede fase van het voortgezet onderwijs heeft Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 (CKV1) stof doen opwaaien. Zo mokten leerlingen over de hoeveel tijd die het maken van verslagen van hun culturele activiteiten in beslag neemt en culturele instellingen mopperden over luidruchtige en ongeïnteresseerde jongeren die voorstellingen verpestten. Beide klachten passeren ook de revue in *Momentopname 2000 CKV1-Volgproject* en wat blijkt: de leerlingen - vooral de jongens - blijven klagen en met het onbehouwen gedrag van de leerlingen valt het flink mee.

Deze publicatie is de eerste van het langlopende onderzoek CKV1-Volgproject naar de ontwikkeling van CKV1 en Klassieke Culturele Vorming. Hiervoor zijn alle bij de praktijk van het vak betrokkenen ondervraagd: leerlingen, docenten, kunstcoördinatoren, culturele instellingen en steunfunctie-instellingen.

Cultuurnetwerk Nederland heeft de wens om in de tweede periode van de bijzondere leerstoel Cultuureducatie en Cultuurparticipatie onderzoek meer te richten op de binnenschoolse cultuureducatie en daarbij ook meer vanuit een onderwijskundige invalshoek aandacht te besteden aan leerinhouden, de rol van de docent, leerprocessen en leereffecten. Dit onderzoek naar en evaluatie van de ervaringen met een vak als CKV1 is in dat kader een zeer relevant onderwerp. De problemen rond de didactiek van het vak komen aan de orde, maar ook - en dat is voor het eerst in een onderzoek naar CKV1 - de complexiteit van een ondernomen culturele activiteit. Het bekijken van de bioscoopfilm *Babewatch 3* wordt bijvoorbeeld door menig docent beduidend lager beoordeeld dan een bezoek aan museum De Zonnehof in Amersfoort.

De voorlopige conclusies die uit deze eerste fase van het onderzoek kunnen worden getrokken over de effecten van het vak op cultuurparticipatie van de (oud-)leerlingen op langere termijn zijn voor idealisten niet hemelbestormend, maar voor leerlingenbezoek aan museum en theater redelijk positief.

Deze eerste onderzoeksrapportage over het vak CKV1 roept ook fundamentele didactische en leerpsychologische vragen op. Is het invullen van een kunstautobiografie een goed middel om uit te gaan van de eigen ervaringen van de leerling? Hoe vrij kun je leerlingen laten bij de keuzes en invulling van het vak? Welke vormen van toetsing zijn het geschiktst voor dit vak? Welke rol speelt de (klassieke) culturele canon? Wil je ook kennis en inzicht bijbrengen of moet het helemaal 'ervaringsgericht' wezen zoals het voormalige Procesmanagement Voorgezet Onderwijs en ook staatssecretaris Van der Ploeg voorstelden:

'Kunst en cultuur moeten niet moeilijker gemaakt worden dan nodig is. Dat is de eerste opdracht van cultuureducatie. Niet al te veel verplichtingen, maar leerlingen met elkaar

laten uitzoeken wat zinvolle bezoeken zijn, welke cultuuruitingen hen in het bijzonder boeien en hen zelf onder woorden laten brengen waarom.'

Cultuurrelativisme. Maar tot hoever? In deze editie van Cultuur + Educatie wordt die vraag niet expliciet gesteld, maar zij leidt impliciet wel naar deze actuele kwestie.

Marjo van Hoorn

Hoofdredacteur Cultuur + Educatie

1 Achtergrond en vraagstelling van het onderzoek

1.1 Achtergrond

Met ingang van het schooljaar 1999-2000 is in de vierde klassen van havo en vwo het nieuwe vak Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 (CKV1) integraal van start gegaan. Het vak is een van de algemeen verplichte vakken in de zogeheten tweede fase. Op een deel van de scholen is de tweede fase (en daarmee het vak CKV1) overigens al in het schooljaar 1998-1999 ingevoerd. CKV1 omvat in het havo 120 en in het vwo 200 uren studie-belasting.

Gymnasiumleerlingen volgen in plaats van CKV1 het vak Klassieke Culturele Vorming (KCV). In het schooljaar 2003-2004 gaat een enigszins vergelijkbaar vak Culturele en Kunstzinnige Vorming van start in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo). Dit vak heeft een studiebelasting van 40 uren.

Algemene doelstelling

De algemene doelstelling van CKV1 luidt: 'De kandidaat kan een gemotiveerde keuze maken voor voor hem betekenisvolle activiteiten op het gebied van kunst en cultuur, op grond van: ervaring met deelname aan culturele activiteiten, kennis van kunst en cultuur, praktische activiteiten op het gebied van één of meer kunstdisciplines, de reflectie daarop.' Voor de bedenkers van CKV1 staat het handelingskarakter van dit vak voorop: leerlingen moeten *ervaren* wat kunst en cultuur is. Een van de eisen is dat de leerlingen minstens zes (havo) of tien (vwo) verschillende voorstellingen, tentoonstellingen en/of collecties van beeldende kunst en/of vormgeving bezoeken en literaire boeken lezen. De culturele activiteiten dienen van 'algemeen erkende kwaliteit' te zijn.

Thema's kiezen

Kennis van kunst en cultuur komt ook aan de orde in een aantal te kiezen thema's. Zo'n thema moet exemplarisch zijn voor een onderwerp uit de kunsten, het moet dwarsverbanden kunnen bieden tussen verschillende kunstdisciplines, verschillende culturen en verschillende tijdperken en het moet relevant zijn voor de belevingswereld van leerlingen. Educatieve uitgeverijen hebben lesmethoden ontwikkeld voor een hele reeks thema's. Deze lesmethoden behandelen in kort bestek ook de geschiedenis van verschillende kunstdisciplines: theater, dans, muziek, film, wereldliteratuur, vrije en toegepaste beeldende kunst en architectuur. Leerlingen moeten hun bezoeken aan culturele activiteiten voorbereiden door informatiemateriaal en recensies te verzamelen, eventueel aangevuld met praktische activiteiten, zoals creatief schrijven, acteren, musiceren/componeren. Naderhand doet de leerling verslag van zijn ervaringen en zijn waardering.

Het ligt voor de hand dat er relaties worden gelegd tussen de thema's die worden behandeld en de culturele activiteiten. Het inpassen in een thema is niet verplicht; dat zou te veel beperkingen opleggen aan de keuze van culturele activiteiten.

Kunstdossier

Het nieuwe vak kent geen centraal landelijk examen, maar wordt afgesloten met een schoolexamen dat bestaat uit een zogeheten *kunstdossier*. In dit kunstdossier zijn de verslagen van culturele activiteiten opgenomen, de behandeling van bepaalde thema's en de resultaten van praktisch werk.

Voor de samenstelling van het dossier kan ook gebruik worden gemaakt van een *kunstauto-biografie*. Dat is een terugblik op culturele activiteiten, bijvoorbeeld films of concerten die zijn bezocht, een al dan niet gedwongen museumbezoek in de vakantie en dergelijke. Zo'n autobiografie geeft bij de start van het vak CKV1 een indruk van de kennis en ervaring van een leerling op cultureel gebied. Een ander CKV1-fenomeen is het *kunstdagboek* of *kunst-logboek*, waarin de leerling de culturele activiteiten voor CKV1 noteert en van commentaar voorziet.

Termen als logboek en dossier zijn overigens niet nieuw in het onderwijs. In het literatuur-onderwijs dat zich richt op de 'tekstervaring' van de lezer, werd al gesproken over lees-dossier, leesautobiografie en dergelijke. (De Moor 1998).

Omdat vooral de eigen ervaring en beleving van de leerling centraal moet staan, wordt het als contraproductief beschouwd cijfers te geven voor CKV1. Het vak moet 'naar behoren' worden afgesloten. Het kunstdossier kan als onvoldoende, voldoende of goed beoordeeld worden.

Multidisciplinair team

CKV1 moet gegeven worden door een 'multidisciplinair team van deskundige docenten'. Er worden drie CKV1-functies onderscheiden: de *kunstcoördinator* die optreedt als organisatorisch en inhoudelijk teamleider, *vakdocenten* die vanuit een vakgebied een bijdrage leveren aan het CKV1-programma, bijvoorbeeld bij de behandeling van de thema's, en *kunstmentoren* die gericht zijn op het begeleiden van de culturele en praktische activiteiten van de leerlingen.

Voor de functie van kunstcoördinator moest aanvankelijk door omscholing een onderwijsbevoegdheid worden behaald, maar deze verplichting is komen te vervallen. Afhankelijk van de schoolgrootte kan een school een of meer kunstcoördinatoren aanstellen. Zo nodig kan voor onderdelen van CKV1 ook een deskundige van buiten de school worden ingeschakeld.

Uiteenlopende invullingen

Uit de eerste ervaringen met CKV1 (SLO 1997 en 1998) bleek al dat zowel organisatorisch als inhoudelijk zeer uiteenlopende invullingen van het vak mogelijk zijn. Inhoudelijk verschillen bijvoorbeeld de meningen over de vraag hoeveel accent men zal leggen op kennis van kunst en hoeveel op beleving van kunst. Scholen kunnen ook verschillende criteria aanleggen voor de culturele activiteiten die zijn toegestaan. Organisatorisch is er enerzijds het ideaal van een meerjarig, grotendeels door de individuele leerling bepaald programma van culturele bezoeken, anderzijds is er de praktijk van een puur pragmatische invulling met overwegend groepsbezoeken, geconcentreerd in de tijd en zo nodig met behulp van video en cd in plaats van echte voorstellingen en optredens. Om het doel van CKV1 te bereiken, moet een school veel logistieke en organisatorische problemen overwinnen.

Steunfunctie-instellingen

Scholen zijn voor de culturele activiteiten grotendeels afhankelijk van het aanbod van culturele instellingen in de plaats of regio. Door een deel van de instellingen wordt naast het reguliere aanbod ook een speciaal aanbod voor CKV1 ontwikkeld. In veel plaatsen is hierover overleg op gang gekomen tussen scholen en culturele instellingen. Soms wordt tussen scholen en instellingen een bemiddelende rol gespeeld door steunfunctie-instellingen. Deze steunfunctie-instellingen hebben tot taak de ondersteuning van de cultuureducatie in het onderwijs door middel van advisering, scholing en begeleidingsprogramma's. Tevens bemiddelen ze tussen de aanbiedende culturele instellingen en het onderwijs. Steunfunctie-instellingen vallen onder de provinciale overheid en in de vier grote steden onder de gemeentelijke overheid. Vooral in de grote steden zijn steunfunctie-instellingen vaak ondergebracht in één instelling met het centrum voor de kunsten, dat zich vooral richt op scholing van amateurs. Na aanvankelijk vooral op het basisonderwijs te zijn gericht, nemen de taken van de steunfunctie-instellingen in het voortgezet onderwijs toe, waaronder de taak voor het vak CKV1.

Leerlingenstaking

De invoering van de tweede fase en de plaats van CKV1 daarin is niet zonder strubbelingen verlopen. In het najaar van 1999 kwam onder de leerlingen een protestbeweging op gang tegen de als te hoog ervaren studiebelasting van de tweede fase. Daarbij werden ook tal van kritische geluiden over CKV1 gehoord. Vertegenwoordigers van het Landelijk Actie Comité Scholieren kwamen onder meer in het nieuws met de stelling dat CKV1 een nutteloos vak is, omdat de arbeidsmarkt niet om dit type vaardigheden vraagt.

De staatssecretaris van onderwijs reageerde nogal geschrokken op de leerlingenstaking van

6 december 1999 en gaf de scholen vrijheid om de studiebelasting enigszins te verlichten. Voor CKV1 betekende dit dat scholen ervoor konden kiezen het aantal culturele activiteiten (zes voor havo en tien voor vwo) te verminderen.

Onderzoek

Ook na deze gebeurtenissen is CKV1 als onderdeel van de tweede fase in het brandpunt van belangstelling en opinievorming blijven staan bij leerlingen, onderwijsgevend en culturele instellingen. Zo schreef *de Volkskrant* over het spook van de 'luidruchtige jongere' dat door theaterland waart als gevolg van het vak CKV1 (Van der Jagt 2000). Onderzoek naar de praktijk van uitvoering en naar de ervaringen van de betrokkenen is ook daarom zeer geëigend.

Er zijn inmiddels al onderzoeksrapportages verschenen (o.a. Van den Haak 1999; Konings 2000; Vogel & Veugelers 2000). Deze rapportages betreffen verhoudingsgewijs kleinschalig onderzoek. Daarnaast komt CKV1 aan de orde in een rapport over cultuureducatie in het voortgezet onderwijs van de Inspectie voor het Onderwijs (2001). Ten slotte is er een standvan-zakenonderzoek verschenen over de vakken CKV1, CKV2 en CKV3 (De Bruijn, Dinsbach & Roos 2001).

CKV-bonnen

Een van de voorzienbare effecten van de invoering van CKV1 was dat het voor de leerlingen aanzienlijke kosten met zich meebrengt. Anders dan boeken 'voor de lijst', kan men toneelvoorstellingen niet lenen en musea zijn niet gratis. Als tegemoetkoming in de kosten ontvangen de betreffende leerlingen van het ministerie van OCenW vouchers (hierna ook CKV-bonnen genoemd) ter waarde van f 50,- (vier bonnen van f 10,- en twee van f 5,-). De CKV-bonnen kunnen samen met een eveneens uit te reiken CJP/CKV-pas, die leerlingen kortingen biedt, gebruikt worden om entreebewijzen te verkrijgen. De school kan ervoor kiezen de vouchers niet aan individuele leerlingen uit te reiken, maar de vouchers voor een deel of geheel in te zetten voor collectieve besteding. Hiervoor krijgen docenten per school een CKV-docentenpas, waarmee zij CKV-bonnen kunnen verzilveren.

De distributie en afhandeling van de CKV-bonnen gebeurt (onder verantwoordelijkheid van de Stichting CJP) door een aparte organisatie: de Stichting Voucher Centrale. Het ministerie koos voor een zo ruim mogelijke besteedbaarheid, maar om uitvoeringstechnische redenen moest worden vastgesteld wie gerechtigd zijn vouchers te accepteren. Als startpunt heeft het ministerie gekozen voor alle instellingen die zijn aangesloten bij de culturele koepelorganisaties.

De vouchers zijn één jaar geldig (van half november tot half november). Het ministerie (brief van 4 juni 1999) verwachtte dat de geldigheid van één jaar hoogstens in het vwo tot een probleem zou kunnen leiden. In het havo (en ook in het vmbo) zullen scholen er waarschijnlijk toch al voor kiezen om de culturele activiteiten in juist die periode te ondernemen, met het oog op de examenvorbereiding in het tweede jaar. Maar ook bij het vwo geldt dat het gaat om een tegemoetkoming in de kosten en dat het scholen vrij staat om (enkele) activiteiten in andere leerjaren te ondernemen.

Experiment verstrekking CJP-pas

Het verstrekken van CKV-bonnen volgt op een experiment met verstrekking van een CJP-pas aan vierdeklassers (van alle schoolniveaus) dat in het schooljaar 1998-1999 in acht gemeenten is gehouden. Aan de effecten van de gratis verstrekking van een CJP-pas in deze gemeenten is een uitvoerig evaluatieonderzoek gewijd (Ganzeboom & Nagel 1999). Bij dit onderzoek werd bij 1521 scholieren in 69 schoolklassen in augustus-september 1998 (vóór verstrekking van de CJP-pas) een klassikale nulmeting gehouden. De ondervraging werd deels gehouden onder leerlingen (voornamelijk vierdeklassers in alle niveaus van het voor-gezet onderwijs) die een gratis CJP-pas kregen (de proefgroep), en deels onder schoolgenoten (de controlegroep, die voornamelijk uit derde- en vijfdeklassers bestond). Voor de name-ting in maart 1999 werden ruim 900 leerlingen telefonisch opnieuw ondervraagd. Uit ver-gelijking van de resultaten bleek dat de leerlingen die een CJP-pas hadden gekregen, in het afgelopen halfjaar ongeveer 20% vaker een culturele instelling hadden bezocht dan de controlegroep die niet over een CJP beschikte.

Er was in het onderzoek ook nog een groep leerlingen betrokken die zich al voorafgaand aan het experiment een CJP-pas had aangeschaft. Bij de nameting bleek de culturele partici-patie van de proefgroep ongeveer halverwege tussen de controlegroep zonder CJP-pas en de controlegroep met zelf aangeschaft CJP te liggen.

CKV-Volgonderzoek

Het ministerie van OCenW heeft vervolgens aan de verantwoordelijke onderzoeker van het CJP-project (Ganzeboom) gevraagd om een CKV-Volgonderzoek te ontwerpen. In dit onder-zoek zouden gevolgd en geëvalueerd worden: de praktische invulling en uitwerking van het CKV1-vak, de ervaringen (inclusief de ervaren knelpunten) van betrokken leerkrachten en leerlingen, de uitwerking van het vak op de culturele participatie van de leerlingen op korte en langere termijn en met name ook het gebruik van de voucher-regeling. Gezien de nieuw-heid van het CKV1-vak en de daarin te volgen didactiek kan dit onderzoek nuttige gege-vens opleveren voor het onderwijs- en cultuurbeleid, maar ook nieuwe theoretische inzichten in het totstandkomen van culturele participatie tijdens de jeugdijaren.

Selectie- en instructie-effecten

Over de ontwikkeling van culturele participatie in de levensloop is natuurlijk al lang bekend dat het onderwijs een belangrijke determinant is, maar onbeslist blijft langs welke wegen het onderwijs zijn werking heeft. Enerzijds maakt het eerder uitgevoerde onderzoek duidelijk dat de directe werking van het onderwijs waarschijnlijk vaak overschat wordt en voor een belangrijk deel is terug te voeren op selectie-effecten: leerlingen die van huis uit een grote culturele belangstelling hebben, zijn sterk oververtegenwoordigd onder de leerlingen die de cultureel stimulerende invloed van school lijken te ondervinden. Anderzijds heeft dit onderzoek herhaaldelijk en eenduidig vastgesteld dat er wel degelijk instructie-effecten bestaan. Evaluatie van de effecten van de sinds de jaren vijftig in het Amsterdamse primair onderwijs gehouden Kunstjuren en Muziekluisterlessen op cultuurparticipatie als volwassene, leverde een significant en positief resultaat op (Ranshuysen & Ganzeboom 1993). Sterkere lange-termijneffecten werden gevonden van deelname aan de eindexamenprogramma's beeldende vakken en muziek die op 31 scholen voor secundair onderwijs werden onderzocht (Nagel, Ganzeboom, Haanstra & Oud 1996). De gevonden verschillen waren hier op zichzelf groter, maar het resultaat was - vanwege selectie-effecten - minder eenduidig interpreteerbaar. Ook het resultaat van het CJP-evaluatieonderzoek wijst erop dat men langs de weg van de school en instructie de culturele participatie van scholieren - althans op korte termijn - kan bevorderen.

1.2 Onderzoeksvragen

Het CKV1-Volgproject is bedoeld om belangrijke aspecten van de eerste jaren van invoering van het vak CKV1 te beschrijven, om de meningen van betrokkenen in kaart te brengen en om de effecten van CKV1 op cultuurdeelname van de leerlingen te bepalen. Dit gebeurt zowel op korte termijn (tijdens de CKV1-lessen en net als deze afgelopen zijn) als op middellange termijn (ten minste een jaar na afronding van het vak CKV1). De te beantwoorden onderzoeksvragen zijn:

- 1a Hoe richten scholen het vak CKV1 inhoudelijk en organisatorisch in, met name wat betreft deelname aan culturele activiteiten? Hoe ziet het (lokale) culturele aanbod op het gebied van CKV1 eruit en hoe wordt dit door culturele instellingen georganiseerd? Welke samenwerkingsvormen tussen school en culturele instellingen ontstaan er?
- b Welke keuze maken leerlingen uit de door school en culturele instellingen geboden culturele activiteiten? Hoe kan de gekozen culturele inhoud - cultuurvormen en gekozen voorstellingen - benoemd worden in termen van conventionaliteit en complexiteit?
- 2a Welke knelpunten constateren scholen (docenten en leerlingen) enerzijds en culturele instellingen en steunfunctie-instellingen anderzijds bij de uitvoering van het vak CKV1?

- b Wat zijn de meningen van leerlingen en docenten over het systeem van de CKV-bonnen in het onderwijs?
- c Hoe zijn de oordelen van leerlingen en docenten van het vak CKV1 te relateren verschillende inhoudelijke en organisatorische invullingen van het vak?
- 3 Leidt deelname aan het vak CKV1 tot vergroting van de culturele participatie en culturele belangstelling van de leerlingen op korte termijn (tijdens het schooljaar) en op middellange termijn (na het verlaten van het voortgezet onderwijs)?

Drie deelrapporten

Deze vragen worden beantwoord in drie deelrapporten, waarvan de voorliggende *Momentopname 2000* het eerste is. In deze deelrapportage over het schooljaar 1999-2000 richten we ons op de organisatorische en inhoudelijke invulling van het vak op scholen, het aanbod van de culturele instellingen (vraag 1a), en de keuze die leerlingen hieruit maken (vraag 1b). Daarnaast inventariseren we de meningen en de knelpunten van de betrokkenen (vragen 2a en 2b). Tot slot wordt nagegaan of het vak CKV1 op korte en op middellange termijn leidt tot veranderingen in de culturele participatie en in de houding ten opzichte van kunst en cultuur (vraag 3).

De tweede deelrapportage, over het schooljaar 2000-2001, richt zich opnieuw op de organisatorische en inhoudelijke invulling van het vak CKV1 en de effecten op de cultuurparticipatie van leerlingen, nu op basis van gegevens na twee jaar na integrale invoering van het vak. Daarnaast onderzoeken we hoe de uitwerking van het vak CKV1 verschilt tussen gemeenten, scholen en docententeams.

Een derde deelrapportage (op basis van metingen in 2002) zal gewijd zijn aan de effecten van het vak CKV1 op de middellange termijn, nadat de leerlingen het CKV1-onderwijs achter de rug hebben.

1.3 Samenwerking in School en Cultuur-project

Het CKV1-onderzoek wordt uitgevoerd in samenhang met het onderzoeksproject *Culturele Canons en Culturele Competenties* (Ganzeboom & Van Rees 1998) dat wordt gefinancierd vanuit het onderzoekprogramma *De Nederlandse Multiculturele en Pluriforme Samenleving* (hierna: MPS/CCCC). Dat onderzoek heeft een aan het CKV1-onderzoek verwante opzet, maar de vraagstellingen zijn gericht op ontwikkelingen in het literatuuronderwijs en op multiculturaliteit. De twee onderzoeken samen worden School en Cultuur-project genoemd. Dit onderzoeksproject combineert de dataverzameling van onderzoeken uit *Culturele Canons en Culturele Competenties* en het CKV1-Volgproject. Het CKV1-Volgproject bouwt ook gedeeltelijk voort op het CJP-project (waarnaar eerder al verwezen werd), waarbij in

september 1998 1521 leerlingen van 23 scholen in acht middelgrote gemeenten onder-
vraagd zijn (Ganzeboom & Nagel 1999).

De onderzoeken worden mogelijk gemaakt door het ministerie van OCenW, Cultuurnetwerk
Nederland en de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. De uitvoe-
ring van het CKV1-deel wordt begeleid door een commissie bestaande uit vertegenwoordi-
gers van het ministerie van OCenW, het Tweede Fase Adviespunt, de Inspectie Voortgezet
Onderwijs, Cultuurnetwerk Nederland en de Erasmus Universiteit.

2 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Vergelijkingsgroepen

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn gegevens verzameld door ondervraging van leerlingen, docenten en medewerkers van culturele instellingen en steunfunctie-instellingen. De effecten van CKV1 op de cultuurparticipatie van jongeren op korte termijn kunnen het best onderzocht worden door de cultuurparticipatie te vergelijken van jongeren die het vak CKV1 wel en jongeren die het niet hebben gehad. Het vak CKV1 is echter verplicht voor alle havo- en vwo-leerlingen en het is in het schooljaar 1999-2000 bovendien op alle havo- en vwo-scholen ingevoerd. De belangrijkste vergelijkingsgroepen leerlingen worden daardoor gevormd door vbo- en mavo-leerlingen (of: vmbo) en door havo- en vwo-leerlingen uit het derde leerjaar die het vak CKV1 nog niet hebben.

De effecten van het vak CKV1 op de cultuurparticipatie van jongeren op middellange termijn (na een jaar) worden onderzocht door leerlingen die in 1998 deelnamen aan het CJP-onderzoek opnieuw te benaderen. Onder de oorspronkelijk voor het CJP-onderzoek ondervraagde scholen bevinden zich er namelijk vijf die in 1998 al experimenteel meededen aan CKV1. De herondervraging van die betreffende leerlingen zal een beeld bieden van de effecten een jaar na afloop van de CKV1-lessen.

De keuze van de door leerlingen bezochte culturele activiteiten vindt plaats binnen de context van de school en van het lokale culturele aanbod. Het onderzoek brengt deze componenten in kaart met als invalshoek de mogelijke invloed op de cultuurparticipatie van de leerling. Het onderzoek naar de onderwijs situatie zelf is gericht op de organisatorische en inhoudelijke invulling die scholen aan het vak geven (via de kunstcoördinator CKV1) en op de opvattingen over en ervaringen met CKV1 van de betreffende docenten(teams).

Onderzoeksproject School en Cultuur

De dataverzameling van het onderzoeksproject School en Cultuur heeft plaatsgevonden in de acht middelgrote steden uit het CJP-project (Alkmaar, Amersfoort, Delft, Enschede, Gouda, Haarlem, Nijmegen en Zwolle), aangevuld met twee grote steden (Rotterdam en Utrecht) en vier kleinere gemeenten in het noorden en zuiden van het land (Steenwijk, Emmeloord, Goes en Weert). Plaatselijk zijn inventarisaties uitgevoerd van het beleid dat culturele instellingen gezamenlijk, individueel, al dan niet in samenwerking met de steunfunctie-instellingen en scholen, hebben ingericht als (re)acties op de nieuwe ontwikkelingen. Dit is gebeurd door middel van telefonische interviews met medewerkers van steunfunctie-instellingen en culturele instellingen.

De dataverzameling voor het onderzoek School en Cultuur in 2000 bestaat logistiek gezien uit drie onderdelen.

- 1 De mondelinge en schriftelijke ondervraging van leerlingen en docenten op scholen voor voortgezet onderwijs (tussen april en juli 2000).
- 2 De telefonische en schriftelijke herondervraging van (oud)leerlingen die in 1998 zijn ondervraagd in het kader van het CJP-onderzoek (Ganzeboom & Nagel 1999) (tussen september 2000 en april 2001).
- 3 De telefonische ondervraging van steunfunctie-instellingen culturele instellingen (juli en augustus 2000).

2.1 Opzet en uitvoering onderzoek op scholen voor voortgezet onderwijs

Scholen

In de acht middelgrote steden (de 'CJP-gemeenten') zijn de drie scholen die deelnamen aan het CJP-project opnieuw benaderd; een vierde school is er bij gekozen. In de vier kleinere gemeenten en in de twee grote steden zijn respectievelijk twee of drie en zes scholen benaderd. In totaal zijn 55 scholen benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. Bij de trekking van nieuwe scholen is rekening gehouden met het percentage allochtone leerlingen (deze gegevens zijn verstrekt door de Inspectie van het Onderwijs). Dit is gebeurd omdat het met name voor het MPS/CCCC-project vanuit intercultureel perspectief van belang is een voldoende aantal allochtone leerlingen in het onderzoek te betrekken. Ook voor het CKV1-Volgproject is dit een interessante extra dimensie.

Daarnaast is gelet op de spreiding van de scholen binnen de gemeenten en is er doelbewust een extra gymnasium in de steekproef betrokken. Bovendien zijn de drie vmbo-scholen gekozen die het vak CKV1 in het schooljaar 1999-2000 al experimenteel aangeboden hadden.*

De meeste van de 55 benaderde scholen zijn ontstaan uit fusies tussen scholen met vaak verschillende schoolniveaus; ze hebben daarom meestal verscheidene locaties. Voor het project School en Cultuur zijn de schoollocaties afzonderlijk benaderd. In geval van scholen met meer dan één vbo/mavo-locatie is slechts één van deze locaties benaderd vanwege de ruime vertegenwoordiging van deze schoolniveaus.**

Direct in de eerste fase van het veldwerk bleek de respons mee te vallen, zodat het niet nodig was alle scholen/schoollocaties te benaderen. In totaal zijn 99 schoollocaties aangeschreven; 75 zijn telefonisch benaderd, waarvan er 67 door ons zijn bezocht (en waar medewerking is geweest aan één of meer onderdelen van het project). De respons van de

* In totaal waren er in het schooljaar 1999-2000 12 vmbo-scholen die hiermee experimenteerden en die ook onderwerp van een aparte studie vormen, zie Stokking (2000).

** Van tevoren was namelijk niet duidelijk in hoeverre samenwerking bestond tussen de verschillende schoollocaties. Zou de school als geheel benaderd worden, dan is de kans aanwezig dat men toch op nevenlocaties terecht komt, omdat een deel van de leerlingen en/of docenten elders zit. In dat geval is het efficiënter om met gelijke inspanning alle locaties te benaderen. Belangrijk is ook dat schoollocaties kunnen verschillen in het schoolbeleid en in het 'culturele klimaat'.

Tabel 2.1

Aantal deelnemende schoollocaties per gemeente

Alkmaar	7
Amersfoort	8
Delft	6
Emmeloord	3
Enschede	6
Goes	1
Gouda	5
Haarlem	4
Nijmegen	6
Rotterdam	7
Steenwijk	1
Utrecht	5
Weert	2
Zwolle	6
<hr/> totaal locaties	<hr/> 67

schoollocaties bedraagt daarmee 89 procent ($67/75 \times 100$). In tabel 2.1 is te zien hoe deze schoollocaties verspreid zijn over de gemeenten.

Het onderzoek is op alle schoollocaties aangekondigd door middel van een introductiebrief die in maart 2000 is verzonden aan de (locatie)directies, de voormalige contactpersonen van het CJP-onderzoek uit 1998 (indien de school aan dit onderzoek had meegedaan), de kunstcoördinator CKV1 en/of de sectie KCV, en de sectie Nederlands. Vervolgens zijn de kunstcoördinator CKV1, de sectie KCV en de sectie Nederlands afzonderlijk telefonisch benaderd voor medewerking aan de verschillende onderdelen van het onderzoek School en Cultuur.*

Zoals gezegd bestond de dataverzameling uit de ondervraging van verschillende partijen. De voor CKV1 relevante partijen worden hierna besproken.

Leerlingen

Het streven was om op elke schoollocatie drie of (bij grotere schoollocaties met meer dan één schoolniveau) vier klassen leerlingen klassikaal een schriftelijke vragenlijst af te nemen. Afspraken hiervoor werden in de meeste gevallen gemaakt tijdens het eerste mondelinge contact met de kunstcoördinator CKV1; soms zijn ook docenten individueel benaderd voor afname van de vragenlijst bij de leerlingen.

Ondervraagd zijn leerlingen uit de klassen 3 (vbo, mavo, vmbo), 4 (havo en vwo) en 5 (vwo); uitsluitend leerlingen die niet in hun examenjaar zitten. Leerlingen uit klas 3 van

* Op vbo/mavo-schoollocaties zonder CKV werd gevraagd naar degene die in de toekomst belast zou zijn met de organisatie van het vak CKV of naar iemand van de sectie kunstvakken.

havo en vwo en leerlingen van vbo en mavo vormen een controlegroep omdat zij (nog) geen CKV1 hebben. Leerlingen uit klas 4 en 5 behoren afwisselend tot experimentele en controlegroepen, afhankelijk van het jaar en het leerjaar dat de school het vak CKV1 heeft ingevoerd. Leerlingen uit de derde klas op vmbo-scholen die het vak CKV al experimenteel hebben ingevoerd vormen ook een experimentele groep.

Vragenlijsten voor leerlingen

De leerlingen die in het onderzoek betrokken zijn, hebben één van de volgende vragenlijsten ingevuld:

- 'Vragen over cultureel uitgaan', speciaal ontwikkeld voor het CKV1-Volgproject;
- 'Vragen over lezen', ontwikkeld voor het MPS/CCCC-project Canonvorming op school vanuit intercultureel perspectief (Marianne Hermans, AIO, Vrije Universiteit);
- 'Vragen over culturele integratie', ontwikkeld voor het MPS/CCCC-project Culturele voorkeuren en etnische integratie (Lotte Vermeij, AIO, Universiteit Utrecht).

'Vragen over cultureel uitgaan' (kortweg CKV-vragenlijst) bevat vragen over cultuurparticipatie en CKV1, en is speciaal ontwikkeld om de effecten van het vak CKV1 te onderzoeken. De vragenlijst is klassikaal afgenomen in derde, vierde (alleen havo en vwo) en vijfde (alleen vwo) klassen. Deze lijst is in (grotendeels) dezelfde klassen uitgedeeld als de lijst 'Vragen over lezen'; de ene helft van de leerlingen kreeg de CKV-vragenlijst voorgelegd en de andere helft de vragenlijst 'Vragen over lezen'.

'Vragen over lezen' voor het onderzoek Canonvorming op school vanuit intercultureel perspectief bestaat uit een uitgebreide inventarisatie van het leesgedrag. De gegevens kunnen worden gebruikt om de effecten te onderzoeken van het vak CKV1 op leesgedrag.

'Vragen over culturele integratie' voor het onderzoek Culturele voorkeuren en etnische integratie bevat vragen over eetgewoonten, voorkeuren voor populaire muziek, en taalgebruik. Deze vragenlijst bevat ook een vraag over cultuurparticipatie uit de CKV-vragenlijst en is vooral daarom relevant voor het CKV1-Volgproject.

Bij de steekproeftrekking is rekening gehouden met een evenwichtige spreiding over schoolniveaus en leerjaren en met een voldoende grote groep CKV(1)/KCV-leerlingen. Per school werden de klassen zoveel mogelijk van verschillend schoolniveau en leerjaar gekozen. Steeds werd daarbij de uiteindelijke steekproefverdeling van schoolniveau, leerjaar en vragenlijst in de gaten gehouden. De gerealiseerde steekproef is weergegeven in tabel 2.2.

Tabel 2.2

Aantal ondervraagde klassen naar soort vragenlijst, schoolniveau en leerjaar

	'Vragen over cultureel uitgaan'			'Vragen over lezen'			'Vragen over culturele intergratie'		
	klas 3	klas 4	klas 5	klas 3	klas 4	klas 5	klas 3	klas 4	klas 5
vbo/mavo	25			23			39		
havo	3	35				35	18		
vwo	7	19	17		19	17	18		
totaal klassen	106			94			75		
aantal leerlingen	1129			950			1521		

Kunstcoördinatoren en docenten KCV

Om de organisatie van het vak CKV1 in kaart te brengen zou op schoollocaties waar het vak CKV1 werd aangeboden een mondeling interview worden gehouden met de kunstcoördinator CKV1. Op de 42 benaderde schoollocaties met CKV1 is dit in 40 gevallen ook gebeurd. Op de 23 KCV-schoollocaties is 15 keer een verkort mondeling interview gehouden met de docent KCV; op twee vmbo-schoollocaties waar CKV experimenteel werd aangeboden is een verkort mondeling interview gehouden met de coördinator CKV. Deze interviews dienden vooral om antwoorden op een paar met de sectie CKV1 vergelijkbare vragen te krijgen. Over de vakken CKV op vmbo en KCV is een apart onderzoek verschenen (Stokking 2000); over de organisatie van deze vakken wordt in *Momentopname 2000* niet gerapporteerd.

Docenten/mentoren CKV(1) en KCV

Om na te gaan hoe de docenten en/of mentoren CKV1 het vak invullen en hoe hun houding is ten opzichte van het vak hebben (bijna) alle CKV1-docenten een schriftelijke vragenlijst ontvangen.* Zij zijn vervolgens twee keer herinnerd: in juni 2000 door middel van een herinneringsbrief; eind augustus (aan het begin van het nieuwe schooljaar) door middel van een nieuwe vragenlijst. In totaal zijn 164 CKV-docenten (zowel docenten CKV1 als CKV) aangeschreven en is er van 86 van hen een ingevulde vragenlijst ontvangen. De respons is derhalve 52 procent.

Ook de 23 KCV-docenten hebben een verkorte schriftelijke vragenlijst ontvangen, waarvan er 17 geretourneerd zijn. Deze dienden met name om antwoorden op een paar met de sectie CKV1 vergelijkbare vragen te krijgen. Over docenten CKV op vmbo en KCV wordt in *Momentopname 2000* niet gerapporteerd.

* Een aantal CKV1-docenten gaf ook het vak Nederlands. Omdat zij ook voor een ander onderdeel van het MPS/CCCC-onderzoek ondervraagd werden, is een aantal van hen met het oog op een te zware belasting buiten het CKV-onderzoek gelaten.

2.2 Opzet en uitvoering heronderverging leerlingen CJP-project

Om de effecten van het vak CKV1 op iets langere termijn (van een jaar) te kunnen onderzoeken, zijn leerlingen in het onderzoek betrokken die al in september 1998 zijn ondervraagd voor het CJP-onderzoek (Ganzeboom & Nagel 1999). Dit onderzoek diende om de effecten na te gaan van gratis verstrekking van CJP-passen op de cultuurparticipatie van jongeren. Voor de nulmeting van dit onderzoek (vóór verstrekking van de CJP-pas) werden in september 1998 1521 leerlingen uit het derde, vierde en vijfde leerjaar van 23 scholen in acht middelgrote steden ondervraagd over hun cultuurparticipatie. In september 2000 hebben de meeste van deze leerlingen een schriftelijke vragenlijst toegestuurd gekregen (leerlingen van wie het adres niet meer klopte zijn nagespeurd via bevolkingsregisters en hebben op een later tijdstip een vragenlijst ontvangen). De vragenlijst is zowel vergelijkbaar met de vragenlijst die deze respondenten eerder hebben ingevuld als met de vragenlijst die de leerlingen in het voorjaar 2000 op school is voorgelegd. Ook is een vragenlijst gestuurd aan een van de ouders (via een toevalsprocedure vader of moeder) met de bedoeling om de culturele gewoonten en houding van de ouders ten opzichte van cultuur (onafhankelijk) in beeld te brengen.

2.3 Twee databestanden

Voor de beantwoording van onze onderzoeksvragen hebben we derhalve de beschikking over twee databestanden afkomstig van twee groepen leerlingen: (A) de cohort 2000, die in mei 2000 voor het eerst aan het onderzoek heeft deelgenomen; (B) de cohort 1998, die in september 1998 voor het eerst ondervraagd is (in het kader van het onderzoek naar effecten van gratis verstrekking van de CJP-pas) en opnieuw vanaf september 2000. Beide groepen verschaffen informatie over de effecten van het CKV1-onderwijs, maar er is wat variatie in de manier waarop ze dat doen.

De cohort 2000 is onze aanduiding voor de leerlingen die in mei 2000 voor het eerst aan het onderzoek hebben deelgenomen via een klassikale (schriftelijke) ondervraging. Zoals reeds aangegeven, zijn op 67 schoollocaties in veertien plaatsen in Nederland vragenlijsten ingevuld door 106 schoolklassen. In totaal zijn daarbij van 1129 leerlingen bruikbare gegevens ontvangen.

Gemiddeld hebben zo'n 11 leerlingen per schoolklas de CKV-vragenlijst ingevuld: het aantal per schoolklas loopt in feite uiteen van zeven tot 26. Ongeveer de helft van deze leerlingen nam op het moment van onderzoek deel aan CKV1; de andere helft niet (meer), omdat zij in derde of vijfde klassen zaten. Voor de juiste interpretatie van gegevens is het belangrijk te weten dat de ondervraging van deze groep plaatsvond in mei 2000, aan het einde van het schooljaar waarin CKV1 algemeen werd ingevoerd op havo/vwo.

De tweede groep, de cohort 1998, bestaat uit leerlingen die in september 1998 voor het eerst* hebben deelgenomen aan het onderzoek, toentertijd ten behoeve van de evaluatie van de gratis verstrekking van een CJP-pas aan leerlingen in het voortgezet onderwijs (Ganzeboom & Nagel 1999); deze verstrekking was een voorloper van het CKV-vouchersysteem. De betrokken 1521 leerlingen zijn in september 2000 opnieuw benaderd met een soortgelijke vragenlijst, nu met oog op evaluatie van het CKV1-onderwijs. In 1998 waren de betrokken leerlingen tussen de 14 en 17 jaar oud; bij de herondervraging in 2000 tussen de 16 en 19 jaar. De herbenadering van deze groep heeft schriftelijk plaatsgevonden, op basis van de destijds verstrekte adressen. Van de 1521 benaderde leerlingen hebben circa 1100 de vragenlijst beantwoord en teruggezonden. Hoewel dit een zeer redelijk resultaat is voor een schriftelijke ondervraging, betekent dit tegelijkertijd toch ook een aanzienlijke uitval, waaraan we enige analyse zullen wijden. Op het moment van schrijven van dit rapport zijn de gegevens van 978 van deze leerlingen inmiddels ingevoerd en voor analyse ter beschikking. Dit is 64 procent van de oorspronkelijk ondervraagde groep van 1521 leerlingen. Van 815 van hen is ook een ouder ondervraagd.

De betekenis van de herondervraagde cohort 1998 in het kader van het CKV1-Volgproject is drieledig. In de eerste plaats verschaft deze groep min of meer dezelfde informatie als de cohort 2000 die in mei 2000 voor het eerst aan het onderzoek deelnam. Een groot deel van de cohort 1998 zit namelijk nog in het voortgezet onderwijs en heeft sinds 1998 kennisgemaakt met het vak CKV1, hetzij officieel, hetzij in de vorm van een pilot-project. Dit betreft in meerderheid leerlingen die op de eerste ondervraging in 1998 tot de controlegroep van derdeklassers behoorden. Deze gegevens verdubbelen en versterken de gegevens uit de cohort 2000. In de tweede plaats bevindt zich onder de cohort 1998 een aantal leerlingen dat wel CKV1 heeft gehad, maar daaraan in het schooljaar 1999-2000 niet meer heeft deelgenomen omdat deze leerlingen inmiddels in vervolgonderwijs of in examenjaren terecht zijn gekomen. Hoewel deze groep op het moment van ondervragen nog klein is (46 personen), biedt zij een eerste uitzicht op de ontwikkelingswijze van cultureel gedrag na het vak CKV1. Ten derde hebben de data van de cohort 1998 enige voordelige verschillen met de data van de cohort 2000, waarvan de onafhankelijke ondervraging van de ouders het belangrijkste is. Doordat we zowel in 1998 als in 2000 naar kenmerken van deze groep hebben gekeken, kunnen we wat meer te weten komen over de betrouwbaarheid en validiteit van de gemeten sociale achtergronden van deze groep. Aan de gegevens van de cohort 1998 kleven echter ook nadelen. Ten eerste is het minstens twee jaar na dato van de eerste, klassikale ondervraging en hebben we de herondervraging individueel schriftelijk gedaan. Veel leerlingen zijn verhuisd, op andere scholen of in

* Na de eerste ondervraging in september 1998 is een groot deel van deze leerlingen in maart 1999 voor een tweede maal (telefonisch) benaderd om de afloop van het CJP-experiment te evalueren. De op dat tijdstip verzamelde gegevens spelen geen rol in de analyses in deze rapportage.

andere klasverbanden terechtgekomen. Dat heeft tot gevolg dat we ze niet meer zinvol kunnen beschouwen als representanten van een school of schoolklas. Kunnen we bij de cohort 2000 op basis van de mededelingen van de leerlingen van een klas en van de betrokken kunstcoördinator iets afleiden over de aard van het CKV1-onderwijs, bij de cohort 1998 kan dat niet. Ook heeft het, hoewel de ondervraging aanvankelijk plaatsvond in acht plaatsen (die een deelverzameling zijn van de 14 onderzoeksplaatsen waar de cohort 2000 is ondervraagd), weinig zin om aan deze leerlingen vragen te stellen over lokale cultuurparticipatie of daarover conclusies te trekken.

Een volgend probleem, dat voortvloeit uit de schriftelijke benadering, is de aanzienlijke non-respons onder deze groep, die ongetwijfeld selectief van aard zal zijn. Het valt te bezien hoe die selectiviteit uitpakt en welke gevolgen dat kan hebben voor onze conclusies.

Selectiviteit is er niet alleen onder de leerlingen, maar ook onder hun ouders. Bij onze 978 leerlingen hebben we uiteindelijk gegevens van 815 ouders kunnen vinden. Ook dit is relatief gezien een zeer respectabele respons, maar het biedt ook mogelijkheden tot selectiviteit die we nader dienen te analyseren.

Een derde en laatste probleem van de schriftelijke benaderingswijze is dat de onderzoeksperiode veel langer is dan bij klagewijze ondervraging. Niet alleen ging het terugzenden soms langzaam, we hebben ons uiterste best gedaan verkeerde adressen na te trekken bij de scholen en bevolkingsregisters. Gecombineerd met de herinneringsbrieven (drie in getal, waarvan één met een nieuwe vragenlijst) leidt dit ertoe dat zelfs bij het samenstellen van deze rapportage nog ingevulde vragenlijsten binnendruppelen.

We hebben ernaar gestreefd de twee groepen - waar mogelijk - dezelfde vragen voor te leggen. Gezien de verschillen in vraagstelling die er toch overbleven, het verschil in benaderingswijze en de uiteindelijke responsperiode is het toch verstandig om de groepen gescheiden te houden bij de analyse. In hoofdstuk 5 rapporteren we telkens over de A-groep (de cohort 2000) en de B-groep (de cohort 1998) afzonderlijk.

2.4 Telefonische ondervraging culturele instellingen en steunfunctie-instellingen

Voor het CKV1-Volgproject zijn afhankelijk van de grootte van de gemeente tussen de drie en negen culturele instellingen per gemeente gekozen voor een telefonische ondervraging. De instellingen werden zo gekozen dat de verschillende typen instellingen (podia, musea, bibliotheken, centra voor de kunsten) min of meer evenredig vertegenwoordigd waren. In drie gevallen bleek een instelling gesloten. In vijf gevallen bleek een instelling onderdeel te zijn van, dan wel een nauwe samenwerking te hebben met een andere instelling in de

steekproef. Vier weigerden medewerking en drie bleken onbereikbaar. In al die gevallen is een andere instelling uitgekozen. Van het geplande aantal van 96 telefonische interviews zijn er uiteindelijk 94 gerealiseerd. Er zijn 13 telefonische interviews gehouden met vertegenwoordigers van de steunfunctie-instellingen in de betreffende regio's.

3 Invoering van CKV1

Inhoudelijke en organisatorische invulling door scholen

Het examenprogramma CKV1 laat scholen veel ruimte om het vak op een eigen manier in te vullen. Er zijn uiteenlopende visies mogelijk op de inhoud en organisatie van het vak, maar scholen verschillen ook in beschikbare middelen en faciliteiten. Verder zal de omgeving van de school, vooral het aanbod van plaatselijke culturele instellingen en het ondersteuningsaanbod van de steunfunctie-instelling, de invulling verder bepalen. De aanbods-kant komt in hoofdstuk 4 aan de orde.

3.1 Ideaalbeeld van CKV1

Hoewel hét vak CKV1 dus niet bestaat, kan men uit de oorspronkelijke plannen, het examenprogramma en de aanbevelingen op grond van eerste ervaringen (SLO 1998) wel een ideaalbeeld van CKV1 schetsen. Dat ideaalbeeld - ongeacht of men het er mee eens is - ziet er ongeveer uit als hierna beschreven.

Het vak CKV1 wordt gegeven door een multidisciplinair team van docenten. Indien nodig wordt externe deskundigheid ingezet. De kunstcoördinator treedt op als organisatorisch en inhoudelijk teamleider. Het vak vereist van de school een actieve gerichtheid op de culturele omgeving. Er is sprake van informatieverzameling en informatie-uitwisseling met de culturele omgeving en van interne verspreiding van de informatie aan docenten en leerlingen. De kunstcoördinator neemt deel aan overleggen c.q. netwerken met culturele instellingen en collega-scholen. Het CKV1-team werkt samen met KCV en met geïntegreerd literatuuronderwijs. Coördinatoren en mentoren hebben voldoende uren om hun taken te kunnen vervullen. Het vak CKV1 stelt de beleving van kunst centraal. Scholen worden geacht het onderwijs zo te organiseren dat de leerling de gelegenheid geboden wordt een eigen keuze te maken uit een breed aanbod van culturele activiteiten van erkende kwaliteit. Om de leerling een ontwikkeling in beleving van culturele activiteiten te kunnen laten doormaken wordt het vak niet in één studiejaar afgerond. Omdat de kerninhoud van het vak wordt gevormd door een individuele keuze uit het steeds veranderende actuele aanbod van culturele activiteiten is het gebruik van een lesmethode minder gewenst. Voorbereiding en verwerking van culturele activiteiten vinden deels plaats door middel van eigen kunstzinnige activiteiten van leerlingen. Het CKV1-onderwijs stelt leerlingen in staat om de kennis en de vaardigheden te verwerven om culturele activiteiten te kiezen, te beoordelen en er op te reflecteren. Hiertoe worden (interdisciplinaire) thema's uit de kunst en cultuur behandeld. De leeractiviteiten en leerervaringen vinden hun neerslag in een kunstdossier.

Dit hoofdstuk beschrijft de inhoudelijke en organisatorische invulling van het vak in de onderzochte plaatsen aan de hand van gegevens van kunstcoördinatoren en docenten. Waar mogelijk worden de gegevens afgezet tegen het ideaalbeeld van CKV1.

Eerst wordt ingegaan op enkele achtergrondgegevens van de kunstcoördinatoren en docenten, vervolgens op meer algemene gegevens van de CKV1-sectie (onder andere de manier van informatie verzamelen en de samenwerkingsvormen binnen en buiten de school).

Vervolgens worden de vier verschillende domeinen van het vak CKV1 besproken, met de nadruk op het domein van de culturele activiteiten.

Vershillende meningen over doelen en inhouden worden behandeld en ook de problemen die de onderwijsgeevenden ondervinden bij de uitvoering van het vak. Tot slot wordt vooruit gekeken: heeft men aan het einde van het schooljaar 1999-2000 al plannen voor veranderingen in de opzet van CKV1?

3.2 Achtergronden van kunstcoördinatoren en CKV1-docenten

Kunstcoördinatoren

De veertig geïnterviewde kunstcoördinatoren zijn bevoegd in de beeldende vakken (46%), Nederlands (18%), moderne vreemde talen (23%), en muziek (10%). Van de veertig zijn er 28 de enige kunstcoördinator op hun school; 12 scholen hebben twee kunstcoördinatoren. Het coördinatorschap betreft meestal zowel havo als vwo.

Bij de meeste geïnterviewde coördinatoren (70%) is CKV1 ingevoerd in het schooljaar 1999-2000 en bij de overigen in 1998-1999. Van die 70% had een minderheid al op een of andere manier met CKV1 geëxperimenteerd; dat varieerde van een dag tot 40 lessen.

CKV1-docenten

In totaal hebben 86 CKV1-docenten een vragenlijst ingevuld. Ze hebben bevoegdheden in Nederlands (10), de moderne vreemde talen (27), klassieke talen (2), tekenen (17), handenarbeid (15), textiele werkvormen (4), muziek (18), drama (2) en overige vakken (9). De globale verdeling is dat 46% taaldocent is en 54% docent in een kunstvak.

Er zijn oorspronkelijk drie CKV1-functies onderscheiden: de kunstcoördinator met als taak de organisatorische en inhoudelijke coördinatie, de kunstmentoren die de culturele en praktische activiteiten van de leerlingen begeleiden en vakdocenten die vanuit een vakgebied een bijdrage leveren aan het CKV1-programma, bijvoorbeeld bij de behandeling van de thema's. Bij de interviews met coördinatoren bleek dat men in de praktijk meestal spreekt over CKV1-docenten en niet over mentoren, hoewel zij wel verschillende taken kunnen uitoefenen. Bijna niemand is uitsluitend als vakdocent (in de zin zoals eerder beschreven) bij CKV1 betrokken; de meerderheid combineert docentschap en mentorschap en deels ook coördinatorschap en mentorschap.

Taakuren

De SLO (1998, p.155) adviseert vier tot acht uur voor het vervullen van de coördinatortaak. Bij de scholen in het onderzoek varieert het totaal aantal taakuren van nul uren (twee scholen) tot acht uren (een school). Dit ongeacht of een of meer personen deze taak hebben. Het gemiddelde aantal taakuren voor coördinatie is 3,7 uur. Van de geïnterviewden zit ruim een derde onder het geadviseerde minimum van vier uur.

De CKV1-docenten hebben in grote meerderheid (77%) één uur per week voor mentortaken. Voor docenttaken is de spreiding groter, maar de meeste docenten (66%) hebben twee uur of minder. Het aantal leerlingen varieert uiteraard. Bij de mentortaken varieert het aantal van tien tot 160 leerlingen en bij de docenttaken van 19 tot 200 leerlingen.

Gemiddeld gaat het per lesuur om 16 leerlingen.

Een kwart van de docenten beschouwt het aantal beschikbare uren als problematisch; 46% vindt het enigszins problematisch. Van alle mogelijke aspecten van CKV1 die problemen kunnen opleveren (zie ook tabel 3.7) wordt het aantal beschikbare uren als een van de meest problematische beschouwd.

3.3 Sectie CKV1

Omvang en samenstelling

In drie van de veertig gevallen is er slechts één persoon die CKV1 verzorgt. In vijf gevallen gaat het om secties van twee personen. In deze gevallen kan men derhalve niet spreken van het voor CKV1 gewenste multidisciplinaire team. In bijna de helft van de gevallen gaat het om drie á vier personen, en in een derde van de gevallen om meer. Het hoogste aantal leden van een sectie is acht. De meeste secties vergaderen één tot twee keer per maand. De beeldende vakken zijn het vaakst vertegenwoordigd in een sectie (30 keer), gevolgd door een vreemde taal (21 keer) en Nederlands (18 keer) en muziek (17 keer). Drama is zes keer vertegenwoordigd.

Bij CKV1 komt het veel voor dat docenten kunstdisciplines moeten doceren of begeleiden die buiten hun eigen vakgebied liggen. Een docent muziek bijvoorbeeld geeft film of literatuur, een docent Nederlands beeldende kunst et cetera. Gevraagd is naar oplossingen die scholen voor dit soort problemen zoeken. In de plannen voor CKV1 is aanbevolen externe deskundigheid de school in te halen. Een meerderheid (66%) trekt inderdaad externe gastdocenten aan. Deze gastdocenten worden het meest ingezet bij praktische activiteiten (in workshops dans of drama en dergelijke) en in veel mindere mate als vakdocenten die een theoretisch deel van een thema behandelen.

De helft van de coördinatoren geeft aan dat docenten zich bijscholen om het probleem van

onvoldoende deskundigheid op te lossen. Ongeveer een kwart hanteert een roulatiesysteem waarbij leerlingen docenten krijgen die op basis van hun vakgebied de meeste kennis bezitten over een kunstdiscipline of hanteert zo'n roulatiesysteem ook op basis van 'toevallige' kennis van docenten (door interesses, hobby's en dergelijke). Verder wordt genoemd dat docenten gezamenlijk thema's voorbereiden, elkaar instrueren over hun vakgebied of dat één docent een les voorbereidt die daarna door iedereen gegeven wordt.

Eén coördinator merkt op dat er wel een tekort is aan 'diepe' kennis, maar dat die bij CKV1 zelden wordt aangeboden. Een andere coördinator zegt: *'We roeien met de riemen die we hebben en putten uit de CKV-methode.'*

Samenwerking binnen de school

Binnen de school zou de sectie CKV1 kunnen samenwerken met vaksecties die deels vergelijkbare doelen en inhoud hebben, zoals de secties die zich met literatuuronderwijs bezighouden en indien aanwezig CKV voor vmbo en KCV. Van de geïnterviewde coördinatoren geeft 42% aan dat er wat betreft literatuuronderwijs afstemming is met de sectie Nederlands, 37% met literatuuronderwijs in de moderne vreemde talen en 18% met geïntegreerd literatuuronderwijs (GLO). Dat laatste komt overigens op de meeste scholen (24 van de 40) niet voor. Bij de afstemming is er zelden sprake van het gemeenschappelijk gebruik van thema's. Het vaakst heeft de afstemming betrekking op de beoordeling van verslagen en de wijze van (literatuur)beschouwing.

Bij de meeste coördinatoren was op hun school nog geen sprake van CKV voor het vmbo. Bij 25 van de 40 coördinatoren werd er op hun school KCV gegeven. Als er sprake was van afstemming of samenwerking (en dat was op 15 scholen het geval) dan betrof dat vooral culturele activiteiten waaraan zowel CKV1- als KCV-leerlingen konden deelnemen. Al met al is in het eerste jaar CKV1 de samenwerking met andere secties nog beperkt van omvang. Driekwart van de geïnterviewden heeft een positief oordeel over de houding van de schoolleiding ten opzichte van CKV1 wat betreft inhoudelijke interesse en facilitering (taakuren, geld en dergelijke). Enkele coördinatoren klagen over gebrek aan belangstelling (*'leiding vindt het wel goed, als ik alles zelf maar doe'*), maar meer klachten zijn er over beperkte faciliteiten, vooral over te weinig taakuren. We zagen al dat voor ruim een derde van de coördinatoren de taakuren onder het geadviseerde minimum liggen.

Externe samenwerking

Het ideaal van CKV1 beoogt een sterke betrokkenheid van het onderwijs op de culturele buitenwereld. Daarvoor is informatievoorziening (zie 3.4) vereist, maar ook deelname aan overleggen en, indien aanwezig, netwerken op het gebied van CKV1. In de vragen aan de

kunstcoördinatoren over plaatselijke of regionale CKV1-overleggen is onderscheid gemaakt tussen overleggen van scholen onderling en overleggen van scholen met culturele instellingen. De meeste coördinatoren (32 van de 40) nemen deel aan beide soorten (al dan niet binnen hetzelfde overleg). Drie coördinatoren maken deel uit van een CKV1-scholenoeverleg of van een scholennetwerk en twee van een CKV1-overleg tussen culturele instellingen en scholen in de omgeving. Slechts twee coördinatoren maken geen deel uit van een CKV1-overleg. Bij de grote meerderheid van de genoemde overleggen tussen scholen en instellingen maakt de steunfunctie hiervan deel uit. De meeste bij deze overleggen betrokken coördinatoren (88%) beoordelen het overleg positief, enkelen zijn neutraal en één coördinator is negatief over het CKV1-overleg.

3.4 Culturele activiteiten (domein A)

In de volgende paragrafen bespreken we de vier verschillende domeinen van het vak CKV1 met betrekking tot zowel organisatorische als inhoudelijke aspecten. Eerst gaan we in op de kern van het vak: de bezoeken aan culturele activiteiten (domein A). De eerste onderwerpen liggen in de voorwaardelijke sfeer: de informatievoorziening over het culturele aanbod en de CKV-bonnen. Met betrekking tot inhoudelijke vragen gaat het over het culturele aanbod, het ideaal van de individuele keuze van de leerling en de 'algemeen erkende kwaliteit' van de culturele activiteiten.

Informatievoorziening

Informatievoorziening (vooral over mogelijke culturele activiteiten) is een van de taken van de kunstcoördinator. Coördinatoren halen de meeste informatie uit landelijke dag- en weekbladen en uit rechtstreekse schriftelijke informatie van culturele instellingen. Informatiewinning via regionale bladen, radio en televisie en internet wisselt sterk; een deel doet dat intensief en een deel vrijwel niet of helemaal niet. Ruim 60% doet weinig of niet aan bezoeken aan voorlichtingsbijeenkomsten van instellingen en aan oriënterende bezoeken aan voorstellingen.

Ruim 40% van de coördinatoren vindt dat er problemen zijn met informatie over het culturele aanbod. Enerzijds is er te veel (*'wat moet ik met al die landelijke informatie over dingen waar we toch niet heen kunnen'*), maar ook klagen sommigen over informatie die te laat komt of die te summier is (bijvoorbeeld geen informatie over prijzen, groepskortingen en dergelijke).

De informatievoorziening door kunstcoördinatoren aan CKV1-docenten vindt vooral mondeling, individueel of in de sectievergadering plaats. Verder verloopt zij via schriftelijke informatie in een rondzendmap of iets dergelijks. Informatieverschaffing via een prikbord of

elektronisch komt niet veel voor.

Gevraagd of de informatie over culturele activiteiten problemen oplevert, antwoordt driekwart van de docenten van niet en een kwart vindt het 'enigszins problematisch'.

Informatievoorziening wordt van alle mogelijke problematische aspecten van CKV1 (zie ook tabel 3.7) als het minst problematisch beschouwd.

De leerlingen krijgen informatie over culturele activiteiten vooral direct in de CKV-lessen en via gedrukte media als posters, brochures, folders en dergelijke. Informatievoorziening door een leerlingenpanel en via e-mail komt weinig voor. Ook worden wel genoemd: een speciale nieuwsbrief (soms voor leerlingen én ouders), een leestafel met recensies in de mediatheek en het mondeling aanspreken van individuele leerlingen of groepjes leerlingen.

Financiering en CKV-bonnen

Volgens vijf kunstcoördinatoren heeft hun school geen budget beschikbaar voor CKV1 naast de f 50,- aan bonnen. Bij de andere scholen is dat wel het geval. Dat budget varieert van een rijksdaalder tot f 70,- per leerling; gemiddeld gaat het om een bedrag van f 25,-. Dit geld komt in hoofdzaak uit door ouderbijdragen gevormde fondsen. In driekwart van de gevallen moeten de leerlingen/ouders ook nog zelf een deel van de culturele activiteiten betalen. Bedragen die genoemd worden zijn f 25,- of f 50,-. Een twaalfstal coördinatoren geeft aan dat dit zelf te betalen bedrag moeilijk te schatten is, omdat het erg varieert en grotendeels afhangt van de keuzes van een leerling (*'galleries en architectuurwandelingen kosten niks'*).

Een kwart van de coördinatoren vindt de financiering van de culturele activiteiten problematisch. Zestien CKV1-docenten vinden dat de financiële aspecten verhoudingsgewijs veel problemen opleveren.

Van de veertig coördinatoren geven er 25 (62%) aan dat er specifieke problemen bestaan met de CKV-bonnen. Ten tijde van de interviews zeiden er 14 dat bepaalde instellingen de bonnen niet accepteerden, drie noemden administratieve problemen (geen bonnen voor nieuwe leerlingen: de 'instromers'), 11 zeiden dat de toegangsprijzen niet altijd 'passen' en dat de leerlingen geen geld terugkrijgen als ze met de bonnen te veel betalen.

Andere kanttekeningen: de bonnen komen (te) laat in het schooljaar; jammer dat bonnen maar één jaar geldig zijn; jammer dat leerlingen geen CJP-magazine ontvangen; de docentenpas zou voor meer docenten geldig moeten zijn; het is niet eerlijk dat vwo-leerlingen hetzelfde bedrag aan bonnen krijgen als havo-leerlingen, terwijl zij meer activiteiten moeten doen. De CKV-bonnen worden in de meeste scholen (70%) geheel in beheer van de leerlingen gegeven. In drie scholen beheren docenten de bonnen en bij zeven scholen is er een combinatie van collectief en individueel beheer.

Cultuur aanbod

De grote meerderheid van de geïnterviewde coördinatoren (84%) vindt dat er voor hun leerlingen voldoende aanbod aan culturele activiteiten is. Ook de CKV1-docenten vinden in meerderheid (60%) dat het inhoudelijke aanbod geen problemen oplevert; 35% vindt dit 'enigszins problematisch'. Negenentwintig coördinatoren geven aan dat ze omtrent CKV1 wensen formuleren voor culturele instellingen of voor de steunfunctie. Dat gebeurt vooral via de netwerken en gezamenlijke overleggen, maar soms ook in direct contact met een instelling. Genoemd worden bijvoorbeeld extra middagvoorstellingen, laagdrempeliger producties, verzoek om praktische activiteiten ('*bijvoorbeeld bij podia backstage mogen, kinderen moeten gewonnen worden, je moet de aversie overwinnen*'), een verzoek aan een filmhuis om meer toegankelijke films, meer achtergrondinformatie over voorstellingen, lesbrieven, meer tips over geschikt aanbod. Eén coördinator geeft te kennen dat instellingen en gezelschappen juist niet hun aanbod moeten aanpassen en geen rekening moeten houden met thema's en dergelijke; zij moeten kunst leveren en de scholen moeten het zelf inpassen in het onderwijs.

Aantallen culturele activiteiten

Het in het examenprogramma voorgeschreven aantal culturele activiteiten voor CKV1 is zes voor havo-leerlingen en tien voor vwo-leerlingen. Na de protesten tegen de verwachte overbelasting in de tweede fase is de mogelijkheid geschapen om (tijdelijk) minder culturele activiteiten verplicht te stellen. De meerderheid van de respondenten (75%) houdt echter vast aan zes activiteiten voor havo en 70% aan tien activiteiten voor vwo. Bij havo geeft 12% aan en bij vwo 25%, dat minder dan de oorspronkelijk voorgeschreven aantallen verplicht worden gesteld. Verder stelt 13% bij havo en 5% bij vwo juist meer activiteiten verplicht.

Individuele keuze van de leerling

In het ideaalbeeld van CKV1 is sprake van een zo groot mogelijke individuele keuzevrijheid van de leerlingen. Nagegaan is in hoeverre de leerlingen in de onderzochte scholen de culturele activiteiten zelf mogen kiezen. De CKV1-docenten kregen hierover verschillende mogelijkheden voorgelegd en moesten aangeven in welke mate die van toepassing waren. De extremen dat óf de school of kunstmentor/docent de keuze volledig bepaalt óf dat de leerling zonder overleg de keuze bepaalt, komen nauwelijks voor (namelijk bij respectievelijk één en vier respondenten). Vrij vaak (41%) bepaalt de leerling de keuze, maar overlegt deze keuze wel met de kunstmentor. In de meeste gevallen echter gaat het om combinaties waarbij deels de school en deels de leerling (al dan niet na overleg) de keuzes voor culture-

le activiteiten bepalen. De leerling bepaalt niet vaak de verdeling van de activiteiten over de kunstdisciplines muziek, dans, drama, beeldend, literatuur en film. Vaker bepaalt de school of mentor die verdeling of bepalen leerling en school elk ten dele hoe de verdeling over de disciplines is. Ruim de helft van de CKV1-docenten beschouwt de keuze van culturele activiteiten door leerlingen als 'enigszins problematisch' en een op de tien vindt dit 'problematisch'.

Wanneer leerlingen klassikaal en onder begeleiding van een docent culturele instellingen bezoeken, is er geen sprake van individuele keuzes van leerlingen. Volgens de geïnterviewde coördinatoren bezoeken leerlingen zelfstandig of in een kleine groep gemiddeld genomen 70% van de culturele activiteiten; 30% van de instellingen wordt bezocht met de hele groep of klas onder begeleiding van een docent. Hierbij doen zich aanzienlijke verschillen voor tussen de scholen. Bij vijf scholen worden vrijwel alle activiteiten individueel bezocht, terwijl acht scholen tenminste de helft van de activiteiten collectief bezoeken. Bij laatstgenoemde scholen is de individuele keuze van de leerlingen aanzienlijk ingeperkt.

Het is voorstelbaar dat juist scholen in de kleine gemeenten veel activiteiten klassikaal ondernemen, omdat zij vaker aangewezen zijn op voorstellingen en tentoonstellingen elders en omdat zij leerlingen niet individueel willen laten reizen. Uit de gegevens van de coördinatoren blijkt dat verschil echter niet.

Algemeen erkende kwaliteit en andere criteria

Het examenprogramma CKV1 stelt dat een culturele activiteit van 'algemeen erkende kwaliteit' moet zijn - een kwalificatie die verschillend kan worden geïnterpreteerd. De Haan en Knulst (2000, p.239) pleiten voor consensus over een culturele canon en voor het overwinnen van cultuurrelativisme. De school zou niet in het midden moeten laten waarom bepaalde cultuuruitingen juist wel en andere juist niet de moeite van een nadere kennismaking waard zijn. In de syllabus van het CITO over het examen CKV1 wordt als vuistregel gegeven dat alles wat in een schouwburg, concertzaal of museum wordt aangeboden of wat door een steunfunctie-instelling wordt bemiddeld, voldoet aan de eisen (Schönau 1998). Maar ook in deze syllabus wordt erkend dat er daarbuiten ook culturele activiteiten plaatsvinden en dat twijfel over kwaliteit een discussiepunt met leerlingen behoort te zijn.

Verder geeft het examenprogramma aan dat de activiteiten bij voorkeur plaatsvinden in een 'live' omgeving. Het wordt belangrijk gevonden dat leerlingen kennismaken met de fysieke en sociale context van cultuurdeelname. Culturele activiteiten via de audiovisuele media zouden tot de uitzonderingen moeten horen. Deze nadruk strookt met het traditionele ideaal van cultuurdeelname als uitgaansgedrag en niet als thuisconsumptie via de elektronische media (o.a. Knulst 1995).

Tabel 3.1

Mate waarin docenten criteria toepassen voor het bestaan van culturele activiteiten in domein A van CKV1 (N=86)

Criteria	%
	<u>ja</u>
Alles wat via de 'steunfunctie kunstzinnige vorming' / een centrum voor kunsteducatie wordt aangeboden voldoet wat mij betreft aan de eis van algemeen erkende kwaliteit	75
Alles wat in een schouwburg, concertzaal of museum wordt aangeboden voldoet wat mij betreft aan de eis van algemeen erkende kwaliteit	69
Alles waar je CKV-bonnen voor mag inleveren voldoet wat mij betreft aan de eis van algemeen erkende kwaliteit	61
Alleen 'live' culturele activiteiten zijn toegestaan (dus niet via televisie, video, cd etc.)	58
Alle vormen van populaire cultuur (strips, soaps, smartlappen e.d.) zijn toegestaan	29
Alleen activiteiten in officiële podia, galleries, musea etc., zijn toegestaan (dus bijvoorbeeld niet in buurthuizen)	28
Alleen activiteiten van professionele kunstenaars zijn toegestaan (dus niet van amateurs)	23

Om na te gaan hoe scholen omgaan met deze eisen is aan zowel de kunstcoördinatoren als de CKV1-docenten uitgebreid gevraagd naar de criteria waaraan culturele activiteiten voor het vak CKV1* volgens hen al of niet moeten voldoen. De criteria hebben betrekking op het aspect algemeen erkende kwaliteit (bijvoorbeeld afhankelijk van de instelling waar de activiteit plaatsvindt, de professionaliteit van de activiteit en of de activiteit tot de populaire cultuur behoort) en of de activiteit 'live' moet zijn (tabel 3.1). Tevens zijn voorbeelden voorgelegd die deze criteria concreetiseren (tabel 3.2). Van een andere orde zijn overwegingen als de mate waarin de activiteit in een thema past, argumenten van de leerling, culturele ervaring van de leerling, et cetera (tabel 3.3) In de tabellen zijn de criteria steeds gerangschikt van meest naar minst van toepassing.

Driekwart van de respondenten acht alles wat via de steunfunctie wordt aangeboden van algemeen erkende kwaliteit. Een ruime meerderheid vindt de instelling (schouwburg, concertzaal, museum) waar de activiteit plaatsvindt of de acceptatie van bonnen een criterium voor erkende kwaliteit. Een minderheid (28%) vindt dat uitsluitend officiële podia et cetera zijn toegestaan.

Eén kunstcoördinator huldigt het standpunt dat een activiteit in een echte theateromgeving

* Het ging daarbij uitsluitend om de culturele activiteiten in domein A en niet om domein B (kennis van kunst en cultuur) waarin men bijvoorbeeld om bepaalde begrippen te illustreren een fragment van een soap kan vergelijken met een scène uit een toneelstuk.

moet plaatsvinden en geeft als voorbeeld: *'Frank Boeyen in de schouwburg is toegestaan, maar in Pinkpop niet!'*

Voor meer dan de helft (58%) moet het gaan om 'live' activiteiten, maar slechts een kwart is van mening dat het moet gaan om activiteiten van professionele kunstenaars en niet van amateurs. Ook geven enkele coördinatoren expliciet aan dat alleen activiteiten van beroeps-kunstenaars zijn toegestaan. Dus niet een *'tentoonstelling van moeders naaclubje'*. Of ze gebruiken als criterium dat een voorstelling moet zijn besproken in een officieel medium zoals een dagblad of weekblad. Maar ook voor de meeste coördinatoren zijn optredens van amateurs wel toegestaan: *'De toneelgroep van de school heeft geen algemeen erkende kwaliteit. Mogen we dat wel of niet meetellen? Toen de staatssecretaris zelf zei dat het er niet zoveel toe deed, hebben we dat ook een plaats gegeven. We zijn minder streng geworden.'* Voor 29% van de CKV1-docenten zijn alle vormen van populaire cultuur toegestaan. Uit tabel 3.2 (met concrete voorbeelden van activiteiten) blijkt echter dat dit laatste genuanceerder ligt.

Tabel 3.2 laat zien dat door de grote meerderheid van CKV1-docenten clips en soaps op televisie niet worden geaccepteerd als culturele activiteit voor domein A. Een cd-registratie

Tabel 3.2

Mate waarin docenten voorbeelden van culturele activiteiten toestaan in domein A van CKV1 (N=86)

	% ja, zonder meer toegestaan	% dat hangt ervan af	% nee, niet toegestaan
Een popconcert op een 'erkend' podium	74	26	-
Een optreden van een rapper op een 'erkend' podium	68	30	2
Een toneelstuk van Tjechov uitgevoerd door amateurs	65	34	1
Een concert van André Rieu	65	29	6
Een festival van het levenslied	45	48	7
Een popconcert in een buurthuis/instelling sociaal-cultureel werk	32	58	10
Een modeshow	17	63	20
Een optreden van een DJ of VJ	19	45	36
Een James Bond film	17	50	33
Een tentoonstelling in een winkel voor schildersbenodigdheden	6	64	30
Een ballet van Hans van Manen op tv	18	38	44
Graffiti op muren in de gemeente waar de school staat	12	49	39
Songteksten	7	52	41
Een beurs (auto-RAI, woninginrichtingbeurs o.i.d.)	1	40	59
De opera Carmen op cd	7	25	68
Een stripverhaal van Asterix en Obelix	4	31	65
Videoclips op TMF of MTV	2	23	75
Een aflevering van een soap serie op televisie (bijvoorbeeld Goede tijden, slechte tijden)	2	18	80

van de opera *Carmen* wordt ook niet geaccepteerd en dat bevestigt dat er belang wordt gehecht aan echte optredens. De meerderheid van de docenten staan uitingen van jeugdcultuur (popmuziek en rap) en van populaire cultuur (André Rieu) zonder meer toe als het om een live optreden gaat.

De voorbeelden laten ook zien dat er forse verschillen van mening zijn. De grootste meningsverschillen betreffen een optreden van een DJ of VJ; een vijfde zegt dat dit zondermeer is toegestaan en een derde zegt van niet. De meningen over een film van James Bond lopen ook danig uiteen. Over film is überhaupt veel discussie, blijkens de volgende uitspraken van coördinatoren:

'Gewone bioscoopfilms in principe niet, wel kwaliteitsfilms. Maar het is moeilijk vol te houden om hier streng in te zijn.'

'Bij film mag bijvoorbeeld ook alles. Hollywood wordt wel "algemeen erkend".'

'Geen Hollywood films.'

'Niet als films thematisch heel vlak zijn (geweld bijvoorbeeld).'

'Bij film is het lastig: de kwaliteit zit in wat een film voor boodschap heeft, maar dat is helaas niet altijd van tevoren bekend.'

Over een modeshow, een tentoonstelling in een winkel voor schildersbenodigdheden, een popconcert in een buurthuis en songteksten zegt een meerderheid dat het er van afhangt of zij worden toegestaan als culturele activiteit. Dan zal uiteraard de inhoud van de activiteit van belang zijn, maar zullen ook criteria een rol spelen als welke andere activiteiten de leerling kiest en welke argumenten de leerling heeft voor zijn keuze. De mening over dergelijke bijkomende criteria zijn weergegeven in tabel 3.3.

Het zwaarst weegt verhoudingsgewijs welke andere activiteiten door de leerling worden bezocht. Het lijkt er op dat een leerling een bepaalde activiteit kan 'compenseren' met andere activiteiten. Ook of de leerling zijn keuze kan beargumenteren, en in iets mindere mate het beginniveau en de culturele ervaring van de leerling spelen een rol bij het toestaan van culturele activiteiten. Duidelijk minder sterk weegt of een activiteit in een thema past en of het een havo- of vwo-leerling betreft.

Ook uit de antwoorden van de kunstcoördinatoren over het hanteren van criteria bij het al of niet toestaan van culturele activiteiten blijkt dat deze overwegingen een rol spelen. Het compenseren van bepaalde populaire activiteiten met andere activiteiten heeft ook te maken met het leren wennen van leerlingen aan bepaalde cultuuruitingen. Enkele coördinatoren geven aan dat ze in het begin te hoog hebben gegrepen en dat dit averechts heeft gewerkt. Anderen zijn meteen begonnen met het uitgaan van de voorkeuren van leerlingen en hebben in de loop van het schooljaar meer eisen gesteld. Enkele voorbeelden:

'Eerst waren we vrij streng maar leerlingen van vijftien hebben nog geen kader, onze keuzes wekten irritatie. Toen zijn we door de knieën gegaan. Nu is het: als ze maar geboeid raken. En er moet groei in zitten, dus niet steeds hetzelfde.'
'Ze zijn vaak nog erg jong en het reguliere kunstaanbod is daar niet op gericht. Het is gauw te moeilijk.'
'Ze mogen nu zelfs (nog) naar Bruce Willis. Ik wil het in de loop van de tijd opbouwen. We beginnen erg met de belevingswereld van de leerlingen.'
'Het moet eerst leuk zijn, later komt een moment dat ze naar iets meer gaan.'

Tabel 3.3

Mate waarin bij CKV1-docenten bepaalde overwegingen een rol spelen bij het toestaan van culturele activiteiten in domein A van CKV1 (N=85)

	% in sterke mate	% in enige mate	% niet
Welke andere activiteiten door de leerling worden bezocht	45	47	8
Of de leerling de keuze goed kan beargumenteren	40	54	6
Wat het beginniveau en de culturele ervaring van de leerling is	31	58	12
Of het een havo- of vwo-leerling is	13	51	37
Of de activiteit past in een thema	12	40	48

Voor een aantal kunstcoördinatoren zijn, net als voor de CKV1-docenten, de argumenten vooraf van de leerling doorslaggevend:

'Als de leerling kan verantwoorden waarom hij/zij naar voorstelling wil is dat goed. In de praktijk is dit wel vaak een drempel om naar zo'n populaire kunstvorm te gaan.'

'Leerling moet het beargumenteren, dan kan er veel.'

'Lage drempel, als ze er zelf mee komen. Vragen wel "wat ga je er dan mee doen"; maar het moet gaan over hun eigen mening. Dus Eurodisney architectuur mag, amateur dingen mogen.'

In het algemeen hanteren de kunstcoördinatoren geen strikte criteria. Een kenmerkende uitspraak is: *'Dingen die tot het openbare culturele leven behoren; maar niet persé kunst met een grote K.'* Slechts enkele coördinatoren omschrijven een soort canon van kwalitatief aanvaardbare culturele activiteiten: *'Cultureel niveau; groslijsten met geschikte wereldliteratuur, bepaalde films en theaterstukken.'*

Vaker wordt het criterium gelegd bij wat de leerling niet gewend is:

'Het moet wel artistiek niveau hebben, althans voor de leerling moet het iets nieuws bieden.'

'Iets waar ze zonder CKV niet aan toekomen. Het moet iets toevoegen.'

'Leerlingen moeten net iets verder kijken dan normaal. Dus het moet niet alleen bevestigend zijn. Om dat te beoordelen kijk ik naar de kunstbiografie.'

Verslagen

Voor verschillende coördinatoren is het verslag achteraf van groter belang dan de keuze vooraf: *'Eigenlijk zijn er geen argumenten om bepaalde activiteiten tegen te houden. De kwaliteit van de reflectie is belangrijker dan kwaliteit van de voorstelling. Dus het gaat om wat ze erover schrijven naderhand.'*

Het maken van verslagen van de culturele activiteiten stuit op weerstand van de leerlingen (zie hoofdstuk 5 en Vogel & Veugelers (2000). Van Bakelen (2000, p. 39) spreekt over 'verslagenitis' als ziekte van CKV1 en van de tweede fase in het algemeen en pleit voor maximaal twee schriftelijke verslagen voor de havo-leerlingen en maximaal vier voor de vwo-leerlingen. Bij de verwerking van de andere activiteiten zouden dan vooral praktische activiteiten kunnen worden gebruikt.

De grote meerderheid van de ondervraagde docenten (85%) eiste in het schooljaar 1999-2000 dat van elke culturele activiteit een verslag werd gemaakt. Bij 14% is de vorm van deze verslagen geheel vrij, bij ruim 70% ligt die vorm deels vast en bij 16% is de vorm geheel voorgeschreven. Vrijwel alle docenten controleren op een of andere manier of een leerling een activiteit inderdaad heeft uitgevoerd. Dit gebeurt vooral door controle van de verslagen, door het laten overleggen van toegangsbewijzen en dergelijke en door het stellen van bepaalde vragen. Soms gaat de controle van toegangsbewijzen zover dat ze door de docent worden 'gemerkt', om ruilhandel tussen leerlingen tegen te gaan.

3.5 Kennis van kunst en cultuur (domein B)

Methoden voor CKV1

Zeven educatieve uitgeverijen hebben methoden voor CKV1 op de markt gebracht. Hoewel ze verschillen in opzet, zijn voor domein A vaak voorbeelden van 'kijkwijzers', beoordelingsschema's en verslagen opgenomen. Domein B is meestal het omvangrijkste onderdeel van een methode en omvat een inleiding op de verschillende kunstdisciplines, een behandeling van veelgebruikte begrippen en een aantal uitgewerkte thema's. Omdat de kern van het vak bestaat uit een individuele keuze van leerlingen uit het steeds wisselende aanbod van

culturele activiteiten en omdat het ook wenselijk wordt geacht om actuele thema's te behandelen die het liefst een relatie hebben met het actuele cultuuraanbod, worden vraagtekens gezet bij het gebruik van methoden bij CKV1. Deze zouden snel verouderen en tot ongewenste uniformering kunnen leiden (o.a. Van Bakelen 2000, p.19, p.39). In het ideaal van CKV1 zou zonder methode, maar met steeds wisselende en actuele informatie gewerkt moeten worden.

Van de CKV1-docenten geeft 6% aan dat leerlingen geen methode gebruiken; 5% geeft aan dat leerlingen niet met een methode werken, maar dat er wel van enkele methoden een exemplaar is aangeschaft. Bij de grote meerderheid (89%) werken de leerlingen wel met een methode. De methoden *Boem Paukeslag*, *Signalement* en *Zienderogen kunst* ontbreken bij de respondenten. Wel vertegenwoordigd zijn: *Palet* (52%), *De Verbeelding* (26%), *Première* (9%) en *Metafoor* (2%).

Gevraagd is of belangrijke begrippen, belangrijke stromingen en korte chronologische overzichten van de verschillende kunstdisciplines worden behandeld. De meerderheid doet dit: 88% behandelt begrippen, 66% stromingen en 49% een korte geschiedenis. Een minderheid (tussen de 35% en 20%) toetst deze verschillende onderwerpen ook. Deze minderheid laat de toetsresultaten in zeer geringe mate meetellen voor het schoolexamen CKV1: een kwart doet dat wat betreft begrippen en stromingen en 11% wat betreft een korte historie van de kunstdisciplines.

Thema's

De kennis van kunst en cultuur wordt grotendeels behandeld in thema's. Deze worden per school meestal vastgesteld voor alle CKV1-klassen en -clusters. In 47% van de gevallen gaat het om afzonderlijke thema's voor havo- en vwo-leerlingen; bij 22% gaat het mede om thema's voor en door groepjes leerlingen en/of individuele leerlingen. Bij 43% van de respondenten zijn alle thema's die worden behandeld afkomstig uit de gebruikte lesmethode en bij 39% geldt dat voor enkele thema's. Bij de overige 18% spelen methoden geen rol bij de thema's die men kiest. Of men gebruikt geen methode, of men gebruikt de methode voornamelijk voor de algemene inleiding op de verschillende kunstdisciplines.

Thema's worden op verschillende manieren getoetst; veelal via een presentatie of voordracht (88%), vaak ook via een schriftelijk verslag (73%) of een gesprek (69%). In een minderheid van de gevallen (28%) sluit men thema's af met een schriftelijke toets. Genoemd wordt ook het laten maken van opdrachten, al dan niet uit de methode die wordt gebruikt.

3.6 Praktische activiteiten (domein C)

Onder praktische activiteiten wordt verstaan het maken van een eigen werkstuk of productie in het kader van een of meer kunstdisciplines, dus het maken van schetsen of foto's bij beeldende vakken, het uitvoeren van een dans, het spelen van een scène bij drama, het schrijven van een gedicht bij literatuur of het componeren of uitvoeren van een muziekstuk. Het examenprogramma stelt geen nadere eisen aan de praktische activiteiten; het deelnemen of het maken op zichzelf telt.

De praktische activiteiten zijn bedoeld ter ondersteuning van de activiteiten in domein A en B en ze worden geacht binnen het vak CKV1 beperkte tijd in te nemen. Ook bij het nieuwe vak CKV2,3 (een kernvak voor het profiel Cultuur en Maatschappij) ligt een sterke nadruk op het theoretische en het reflectieve. Bij de voormalige eindexamenprogramma's voor de beeldende vakken en muziek vormden de praktische activiteiten nog het hoofdbestanddeel. Docenten in de kunstvakken beschouwen doorgaans de praktische activiteiten als het meest wezenlijke onderdeel van hun vak.

'Verintellectualisering'

Uit verschillende publicaties blijken weerstanden tegen een 'verintellectualisering' van de kunstvakken (Haanstra 1999). Aan de CKV1-docenten is daarom hun mening gevraagd over de plaats en het gewicht van de praktische activiteiten in CKV1. Een derde van de docenten vindt dat de praktische activiteiten (zelf tekenen, musiceren, dansen et cetera) eigenlijk de kern van CKV1 zouden moeten zijn. Van de CKV1-talendocenten heeft 20% die mening en van de CKV1-docenten muziek en beeldend circa 40%. Bijna een kwart van de beeldende docenten vindt dat de culturele bezoeken en theorie in dienst zouden moeten staan van de praktische activiteiten, in plaats van andersom. Maar van de talendocenten en de muziekdocenten vindt circa 11% dat. (Zie ook tabel 3.6.)

3.7 Reflectie en kunstdossier (domein D)

Het vak CKV1 kent geen centraal examen, maar alleen een schoolexamen in de vorm van een zogeheten examendossier. Voor CKV1 heet dit het kunstdossier. Aan de hand van het kunstdossier moet de leerling zijn ervaringen met CKV1 evalueren. Het kunstdossier moet de volgende onderdelen bevatten:

- verslagen van de culturele activiteiten (domein A);
- verslagen van de behandelde thema's (schriftelijke toetsen, presentaties) (domein B);
- het resultaat van de praktische activiteit (domein C).

heeft voldaan. Nadat de leerling het kunstdossier heeft afgesloten, vindt de reflectie plaats. Doel van de reflectie is om zicht te krijgen op de ontwikkeling van een leerling binnen CKV1. In de syllabus over het schoolexamen CKV1 van het CITO (Schönau, 1998) staat hierover onder meer:

'Het is noodzakelijk de leerling bij de start van CKV1 een inventarisatie te laten maken van alles wat hij van kunst weet en van de culturele activiteiten die hij tot dan toe heeft meegemaakt. Onder die vroegere culturele activiteiten horen ook het lezen van boeken, het luisteren naar cd's en het kijken naar films (al of niet op video). In deze inventarisatie gaat het echter niet zozeer om aantallen. Minstens zo belangrijk zijn de meningen en ervaringen van de leerlingen, of die nu positief zijn of negatief. Deze inventarisatie kan worden aangeduid als kunstautobiografie of cultureel zelfportret. Het proces in de tussenliggende periode kan worden gevolgd aan de hand van de (balans)verslagen die de leerling heeft gemaakt bij onderdelen A en B. Dit kunnen zowel belevings- als beschouwingsverslagen zijn. Als pendant van de kunstautobiografie kan de leerling aan het einde van CKV1 een eindverslag schrijven. Daarin keren de verschillende onderdelen van het vak terug en kan de leerling ingaan op de keuzes, de ervaringen en de mogelijke veranderingen in zijn waardering. Ook kan de leerling daarin aangeven wat hij in de toekomst aan culturele en kunstzinnige activiteiten wil doen. Dit soort documenten leent zich bij uitstek voor een persoonlijke opzet en vormgeving. Een voorgestructureerde vragenserie heeft als nadeel dat het invullen doel op zich wordt. Het is beter de leerling zelf te laten ontdekken welke vragen van belang zijn en hoe tot de meest informatieve antwoorden te komen, zowel aan het begin (kunstautobiografie) als aan het einde (balansverslag).'

Vorm en inhoud

Aan de CKV1-docenten zijn vragen gesteld over vorm en inhoud van het kunstdossier en de beoordeling ervan. Bij vrijwel alle docenten (95%) moet het kunstdossier een kunstautobiografie bevatten. Bij ongeveer 15% van degenen die een kunstbiografie laten maken is de vorm hiervan geheel vrij, bij 38% ligt de vorm geheel vast en bij 47% ligt de vorm deels vast. Bij alle docenten moet het kunstdossier verslagen van culturele activiteiten (domein A) bevatten. Wat betreft domein B eist de grote meerderheid (80%) dat het dossier verslagen of toetsen met betrekking tot thema's bevat en wat betreft domein C eisen vrijwel alle docenten de neerslag van praktische activiteiten. Ruim de helft eist tussentijdse balansverslagen (verslag van tussentijdse reflectie) en de grote meerderheid (91%) eist een eindverslag.

Beoordeling

In een op de vijf gevallen beheert de school of de kunstmentor het kunstdossier; in de overige gevallen beheert de leerling zelf het dossier. De beoordeling van het dossier is meestal in handen van de mentor. Bij ruim 10% oordeelt de mentor samen met de coördinator en in enkele gevallen (2%) berust het oordeel bij de mentor en een collega-mentor.

Het vak CKV1 moet 'naar behoren' worden afgesloten. Daarbij kunnen de predikaten 'voldoende' en 'goed' worden gehanteerd. Het staat een school echter vrij om voor onderdelen van CKV1 toch cijfers te geven. Een argument hiervoor kan zijn dat leerlingen die onderdelen dan 'serieuzer' zullen nemen dan wanneer geen cijfer wordt gegeven. Het blijkt echter dat slechts een minderheid inderdaad cijfers geeft: voor verslagen van culturele activiteiten (domein A) 18%, voor verslagen/toetsen van thema's (domein B) 34% en voor praktische activiteiten (domein C) 23%.

3.8 Spreiding en studielast

Een van de vernieuwingen in de tweede fase is dat de examinering zich niet meer beperkt tot het (voor)laatste schooljaar, maar gespreid over de hele bovenbouwperiode plaatsvindt. Scholen kunnen kiezen: CKV1 in één leerjaar afronden of spreiden over twee leerjaren (havo) dan wel over twee of drie leerjaren (vwo).

Om de leerling meer kans te geven zich te ontwikkelen ten aanzien van de keuzes van culturele activiteiten en de reflectie daarop, heeft onder andere de SLO aangeraden om de studielast te spreiden over meer dan één leerjaar. Bij een meerderheid van de scholen is dat ook het geval. Bij havo wordt CKV1 op 27 van de 40 onderzochte scholen (67%) gespreid over twee leerjaren; dertien havo-scholen ronden het vak in één leerjaar af. De meeste vwo-scholen (24) spreiden het over twee leerjaren en elf spreiden CKV1 over drie leerjaren. Slechts twee vwo-scholen behandelen het vak in één leerjaar.

Op vier scholen is het vak in het schooljaar geconcentreerd in blokweken of projectweken; bij de overige is de studielast verdeeld in uren per week. Bij een meerderheid van de scholen (28 van de 40) zijn de uren van alle CKV1-klassen niet gelijktijdig geroosterd. Bij dertien scholen levert dat problemen op bij klasoverstijgende activiteiten, het rouleren van docenten et cetera.

De totale studielast voor havo bedraagt 120 uren en voor vwo 200 uren. Aan de kunstcoördinatoren is gevraagd om globaal aan te geven hoe de studielast is verdeeld over de domeinen A, B, C en D. Er is geen voorgeschreven verdeling, maar in enkele publicaties (CITO, CKV-methoden) zijn wel globale verdelingen aangegeven die men min of meer als norm zou kunnen gebruiken. In tabel 3.4 is per schooltype aangegeven hoe die norm zich verhoudt tot wat de coördinatoren aangeven.

Behalve het gemiddelde aantal studielasturen zijn ook vermeld het laagste en het hoogste aantal genoemde studielasturen. Elf van de 40 kunstcoördinatoren konden deze verdeling niet geven. Een probleem is dat de activiteiten voor de verschillende domeinen in elkaar over lopen. Verder wisselt de verdeling per CKV1-docent, hoewel in de meeste secties wel afspraken zijn gemaakt over een globale verdeling van de studielast. Verscheidene coördinatoren vonden het te vroeg om de studielastverdeling aan te geven, omdat men nog niet toe was aan domein D.

Tabel 3.4

Verdeling volgens kunstcoördinatoren van studielasturen over de vier domeinen van CKV1; aangegeven zijn de in de literatuur genoemde 'normen', het gemiddeld aantal studielasturen (M) en het laagste en hoogste aantal genoemde uren per domein (min-max) (N=29)

Domein	havo 'norm'	havo M (min-max)	vwo 'norm'	vwo M (min-max)
(A) Culturele activiteiten	30-40	35 (20-70)	50-60	55 (20-100)
(B) Kennis van kunst en cultuur	40	42 (12-85)	60-85	65 (20-110)
(C) Praktische activiteiten	20	23 (6-50)	20	33 (10-70)
(D) Reflectie en kunstdossier	10-15	17 (5-50)	8-25	25 (9-90)

Ondanks alle voorbehoud geven de resultaten aan dat gemiddeld genomen de studielast van de domeinen A en B rond de norm zit, terwijl de studielast voor domein C hoger uitkomt. De verschillen tussen scholen zijn groot. Bij 20 studielasturen voor domein A kan men zich afvragen hoe realistisch deze schattingen zijn.

3.9 Het CKV-ideaal ter discussie: meningen en problemen

In deze paragraaf zijn vooral de CKV1-docenten en de kunstcoördinatoren aan het woord over de doelen en gewenste effecten van CKV1. Zij geven hun mening over de problemen die onderwijs in dit jonge vak met zich meebrengt en de discussie die het oproept.

CKV1-docenten over belang en haalbaarheid van de doelstelling

In de algemene doelstelling van CKV1 is omschreven dat de leerling een 'gemotiveerde keuze' kan maken voor voor hem 'betekenisvolle activiteiten op het gebied van kunst en cultuur'. Dat moet de leerling leren door ervaring op te doen met deelname aan culturele activiteiten, door kennis van kunst en cultuur, door praktische activiteiten op het gebied van

één of meer kunstdisciplines en door de reflectie daarop (zie ook hoofdstuk 1, p.6). Aan de docenten is gevraagd of ze deze doelstelling belangrijk vinden én of ze deze doelstelling haalbaar vinden (althans binnen het vastgestelde aantal studielasturen).

De meeste docenten (66%) vinden de doelstelling belangrijk en 19% vindt haar heel belangrijk. Verder neemt 10% een neutrale houding aan (niet belangrijk/niet onbelangrijk). Slechts een kleine minderheid vindt de doelstelling onbelangrijk. Ten aanzien van de haalbaarheid is een onderscheid gemaakt tussen havo en vwo (zie tabel 3.5).

In totaal 44% vindt de algemene doelstelling van CKV1 haalbaar voor havo-leerlingen. Voor vwo-leerlingen wordt de haalbaarheid veel hoger ingeschat: in totaal bijna driekwart (74%) kiest hier voor haalbaarheid.

Tabel 3.5
Mate waarin CKV1-docenten de algemene doelstelling van CKV1 haalbaar achten (N=85)

	% <u>havo</u>	% <u>vwo</u>
Absoluut niet haalbaar	3	-
Niet haalbaar	12	5
Niet haalbaar/niet onhaalbaar	42	21
Haalbaar	37	57
Goed haalbaar	7	17

Meningen van CKV1-docenten over opvattingen

Aan de CKV1-docenten zijn dertien uitspraken voorgelegd, die zijn ontleend aan artikelen en publicaties over CKV1 en over literatuuronderwijs. De docenten moesten aangeven in hoeverre ze het met deze opvattingen eens zijn. In tabel 3.6 zijn de resultaten weergegeven.* Een derde van de docenten vindt dat het moeilijk is leerlingen voor CKV1 te motiveren en meer dan een derde (36%) vindt dat leerlingen het vak minder serieus nemen omdat geen eindcijfer wordt gegeven. Steeds een vrij kleine groep docenten (12%) is het eens met uitspraken die impliceren dat het vak eigenlijk ongeschikt is voor veel leerlingen, omdat ze te jong en niet geïnteresseerd zouden zijn.

Voor de bedenkers van CKV1 staat het handelingskarakter van het vak voorop: het gaat primair om het ervaren van kunst en niet om het leren over kunst. De meeste docenten (80%) onderschrijven dat. Toch vindt 40% dat je leerlingen wel eerst kennis en inzicht moet geven voor ze aan culturele activiteiten kunnen beginnen. Een vrij radicale, afwijzende uitspraak

* De uitspraken over leerlingen kunnen worden samengevoegd in één schaal met bevredigende interne consistentie, Cronbach alpha .79.
De uitspraken over het ervaringskarakter van CKV1 en het belang van praktische activiteiten kunnen worden samengevoegd in één schaal met matige interne consistentie, Cronbach alpha .53.
In tabel 3.6. zijn de antwoordalternatieven 'helemaal oneens' en 'oneens' samengenomen, evenals de alternatieven 'eens' en 'helemaal eens'.

Tabel 3.6
Mate waarin CKV1-docenten het eens zijn met uitspraken over CKV1 (N=84)

	% oneens	% eens noch oneens	% mee eens
<u>Uitspraken over leerlingen:</u>			
• Omdat er voor CKV1 geen eindcijfer wordt gegeven, nemen de leerlingen het vak minder serieus.	37	26	36
• Het is moeilijk om leerlingen te motiveren voor het vak CKV1.	40	26	33
• De leerlingen zijn voor dit vak eigenlijk te jong en staan nog nergens voor open.	70	18	12
• CKV1 zou een keuzevak voor geïnteresseerde leerlingen moeten zijn.	74	14	12
• Je zou CKV1 niet voor alle leerlingen verplicht moeten stellen, want een deel verstoort de activiteiten.	75	13	12
<u>Uitspraken over kennismak versus ervaringsvak:</u>			
• 'Literatuuronderwijs gericht op leesplezier, op de leerling, op zijn welbevinden, niet op zijn geestelijke ontwikkeling: dieper kan een vak niet zinken. Het kan me niet schelen wat een leerling van een boek vindt. Ik wil weten of de leerling begrepen heeft wat er staat en waarom het er staat zoals het er staat.'	59	23	18
• Je moet leerlingen eerst kennis en inzicht geven voor ze aan culturele activiteiten kunnen beginnen.	27	33	40
• Niet de kennis maar het handelingskarakter van CKV1 staat voorop: leerlingen moeten ervaren wat kunst en cultuur is.	6	14	80
• Bij CKV1 is het ervaren van kunst op zichzelf belangrijker dan de vraag of het kwaliteit heeft.	28	30	42
<u>Uitspraken over belang praktische activiteiten:</u>			
• Culturele bezoeken en theorie moeten in dienst staan van praktische activiteiten in plaats van andersom zoals bij CKV1.	56	30	14
• De praktische activiteiten (zelf tekenen, filmen, dansen, creatief schrijven etc.) zouden eigenlijk de kern moeten zijn van dit vak.	40	27	33
<u>Algemene uitspraken over CKV1:</u>			
• CKV1 is een vak dat bestaat uit hap-snap-werk dat na een paar verplichte nummertjes kan worden afgevinkt.	49	36	15
• Het goede van CKV1 is dat leerlingen kennismaken met zoveel verschillende kunstvormen.	1	7	92

over literatuuronderwijs dat is gericht op 'leesplezier' en op het 'welbevinden' van de leerling wordt door een meerderheid van de docenten (59%) afgewezen. De uitspraken over de beperkte plaats van praktische activiteiten zijn behandeld in paragraaf 3.6.

Uit de mening over twee algemene uitspraken over CKV1 blijkt dat de houding van de betrokken docenten over dit vak positief is. Een minderheid (15%) is het eens met de uitspraak dat CKV1 bestaat uit hap-snap-werk dat neerkomt op het afvinken van een paar verplichte nummertjes. Een zeer grote meerderheid (92%) is het eens met de uitspraak dat het goede van CKV1 is dat leerlingen kennismaken met zoveel verschillende kunstvormen.

Kunstcoördinatoren over CKV1

Op de vraag of men het vak CKV1 een verrijking of verbetering van het onderwijsaanbod vindt, antwoordt de meerderheid van de 40 geïnterviewde kunstcoördinatoren ja. Enkelen zijn negatief; ze vinden het vak te oppervlakkig (te weinig over te veel onderwerpen) en geven de voorkeur aan de 'traditionele' beeldende vakken of muziek. Ook een deel van de coördinatoren die CKV1 wel als een verrijking zien, vindt het vak te weinig praktisch gericht. Als positieve punten worden genoemd de integratie van de kunstvakken en uiteraard dat leerlingen die anders niet of nauwelijks met verschillende kunstvormen in aanraking komen, dat nu wel doen: *'Voor leerlingen met weinig culturele achtergrond is het een verrijking. Het is echt een missie.'* En: *'Het is een nobel streven, maar of het op de lange duur effect zal hebben weet ik niet.'*

Sommige coördinatoren zien veel leerlingen enthousiast raken (*'leerlingen zeggen: ik wist niet dat kunst leuk was'*), maar anderen blijven twijfels houden over de mogelijkheid om echt veel leerlingen van rond de vijftien jaar oud te interesseren voor het culturele aanbod. Twee uitspraken: *'De kennis en belangstelling van 4e klassers wordt overschat'* en *'In de praktijk is het toch worstelen met de aversie van leerlingen.'* Sommige coördinatoren wijten die aversie vooral aan de verplichting verslagen te maken en alles te moeten vastleggen ('de dossiercultus').

De voornaamste kritiek betreft vooral de gebrekkige facilitering van het vak. Er moet te veel in te korte tijd en op veel scholen is het aantal taakuren voor coördinatie te klein en de positie van de coördinator onduidelijk. De schoolleiding kan het aantal taakuren zelf bepalen en daarmee is het vak te afhankelijk van het belang dat de leiding er aan hecht.

CKV1-docenten over mogelijke problemen

Aan de docenten zijn verschillende aspecten van het vak CKV1 voorgelegd met de vraag in hoeverre die problemen opleveren. In tabel 3.7 staan de resultaten in volgorde van meest naar minst problematisch. De door de coördinatoren gesignaleerde problemen over het gebrek aan interesse bij een deel van de leerlingen en de tekortschietende faciliteiten komen ook bij de docenten duidelijk naar voren.

De meest problematische aspecten in de ogen van docenten hebben betrekking op de leerlingen (vooral de motivatie van leerlingen en in mindere mate hun keuzes van culturele activiteiten) en op bepaalde faciliteiten en voorwaarden: de beschikbare mentoruren, de financiën, het rooster en de studielast. Ten aanzien van de laatste twee aspecten vindt ook een aanzienlijk deel van de docenten (respectievelijk 40% en 49%) dat dit geen problemen oplevert.

Verschillende onderwijsinhoudelijke aspecten zoals de behandeling van thema's, de praktische activiteiten en de beoordelingscriteria van het kunstdossier worden door iets meer dan de helft van de docenten niet als problematisch beschouwd.

In de publiciteit rond CKV1 hebben 'ordeverstoringen' door groepen leerlingen die een voorstelling bezochten en de besteding van CKV-bonnen regelmatig aandacht gekregen. Een ruime meerderheid van de ondervraagde docenten vindt echter het gedrag van de leerlingen tijdens voorstellingen en de besteding van de CKV-bonnen niet problematisch. Dat geldt ook voor de informatie over culturele activiteiten.

Tabel 3.7

Mate waarin CKV1-docenten aspecten van CKV1 problematisch vinden (N=85)

	geen probleem	enigszins problematisch	problematisch
De motivatie van de leerlingen	18	63	19
De uren die kunstmentoren/CKV1-docenten voor hun vak hebben	30	46	24
De financiële aspecten van CKV1	32	49	19
Het rooster	40	40	20
De keuze van culturele activiteiten door leerlingen	34	55	11
De studielast van CKV1 voor de leerlingen	49	44	7
De reisafstand naar culturele activiteiten	52	38	10
De praktische activiteiten (C)	52	41	7
De behandeling van thema's (B)	53	41	6
Het inhoudelijke aanbod van culturele activiteiten	60	35	5
Het gedrag van leerlingen tijdens voorstellingen	64	32	4
De CKV-bonnen	68	28	4
De informatie over culturele activiteiten	73	25	2

Discussiepunten binnen de CKV1-sectie

Aan de kunstcoördinatoren is gevraagd of er inhoudelijke meningsverschillen tussen CKV1-docenten bestaan over vier belangrijke kwesties: moet CKV1 meer als ervaringsgericht of meer als kennisgericht vak worden beschouwd; wat behelst de 'algemeen erkende kwaliteit' van de culturele activiteiten; welke beoordelingscriteria moeten worden gehanteerd voor verslagen en het kunstdossier; de positie van de verschillende kunstdisciplines binnen CKV1, vooral die van literatuur.

In ongeveer een kwart van de secties bestaan meningsverschillen over de vraag of CKV1 meer kennisgericht of meer ervaringsgericht moet zijn. Enkele coördinatoren geven aan dat *er duidelijke verschillen van mening zijn ('helpen leerlingen zich te ontwikkelen versus je doet maar wat je gezegd wordt')*. Eén coördinator brengt dat in verband met de verschillende vakgebieden van de CKV1-docenten. De CKV1-docenten beeldende vakken zouden meer 'doeners' zijn, die de nadruk leggen op ervaren en praktische activiteiten, terwijl de CKV1-taaldocenten meer kennisgericht zouden zijn. Ook wordt gewezen op verschillen tussen havo en vwo; bij vwo-leerlingen kun je meer theoretisch te werk gaan.

Bij eveneens een kwart van de secties bestaan verschillen van mening over het criterium 'algemeen erkende kwaliteit' van de culturele activiteiten. Ook hier wordt gewezen op de verschillen in kennis en in achtergronden van de docenten, maar ook op leeftijdsverschillen. De oudere CKV1-docenten zouden meer vasthouden aan de traditionele kunstuitingen dan de jongere.

Bij een derde van de secties bestaan meningsverschillen over de beoordeling van verslagen en dossiers. De vraag is of en zo ja voor welke onderdelen toch cijfers worden gegeven. Men verwijt elkaar soms te soepel of juist te streng te zijn en laat de tijd en de inspanning die een activiteit heeft gekost verschillend meewegen. Voor de een is ook de spelling van verslagen van belang en voor een ander helemaal niet. Men wil in het algemeen wel zeer verschillende vormen van verslagen toestaan, maar de vraag is hoe die diversiteit enigszins eenduidig te beoordelen is. Vaak wordt aangegeven dat pas gaandeweg het schooljaar meer consensus ontstaat over de beoordeling. Ook de door de overheid in de loop van het schooljaar toegestane verlichting van de verplichtingen in de tweede fase (waaronder bij het vak CKV1 de mogelijkheid om minder culturele activiteiten te eisen) gaf aanleiding tot discussies.

In een beperkt aantal secties is discussie over de plaats van de verschillende kunstdisciplines. Gesteld wordt dat de achtergrond van de docenten een rol speelt en dat hierdoor dans en drama soms minder aandacht krijgen dan muziek en beeldend. Enkele coördinatoren geven aan de plaats van literatuur problematisch te vinden (*'zo oppervlakkig dat het zinloos is'*).

Ook wordt genoemd dat het werken met een methode als voordeel heeft dat alle disciplines gelijkwaardig worden behandeld.

In de meeste secties zijn afspraken gemaakt over wat te doen als een leerling het vak niet naar behoren heeft afgesloten. In zo'n geval moeten in de vakantie 'reserve-opdrachten' worden gemaakt, moeten aanvullende culturele activiteiten worden bezocht en verslagen gemaakt. Een probleem is soms de weging van de verschillende onderdelen van het vak en of de leerling voor alle onderdelen voldoende moet halen. Een discussiepunt is hoe hard het wordt gespeeld en of zwakke leerlingen moeten doorgaan met CKV1 als het vak over meerdere leerjaren is gespreid en of ze uiteindelijk geen examen mogen doen als het vak niet naar behoren is afgesloten. In enkele gevallen geeft de CKV1-coördinator aan dat de houding van de schoolleiding op dit punt nog onduidelijk is of dat men leerlingen niet wil verbieden om examen te doen.

3.10 Voorgenomen veranderingen in het schooljaar 2000-2001

Alle kunstcoördinatoren op drie na geven aan dat ze in het volgende schooljaar (2000-2001) veranderingen willen aanbrengen in het vak CKV1. Deze veranderingen zijn deels organisatorisch van aard. Vooral worden genoemd het bieden van meer structuur en het creëren van meer contact van leerlingen met mentoren. Door het rouleren van CKV1-docenten en door het bestaan van allerlei keuzemogelijkheden van leerlingen (bijvoorbeeld voor verschillende thema's, verschillende disciplines et cetera) was er te weinig overzicht. Soms zagen kunstmentoren hun leerlingen niet wekelijks of kwamen leerlingen niet opdagen bij het 'spreekuur'. Mede daardoor ontstonden er achterstanden in activiteiten en bij verslagen. *'Meer klassikaal, meer gelijktijdig, minder thema's'* vat een coördinator de voornemens samen.

Een andere tendens is om in het begin minder theorie te geven en sneller met culturele activiteiten te beginnen (*'wat flitsender beginnen: meteen praktisch en er op uit'*). Andere wijzigingen zijn het aantrekken van meer gastdocenten, meer praktische opdrachten en de leerlingen meer betrekken bij keuzes (panel). Al met al geven de coördinatoren aan dat het vak nog sterk in ontwikkeling is: *'Het duurt nog jaren voor dit vak enigszins is uitgekristalliseerd.'*

4 Lokaal cultuuraanbod

Culturele instellingen, steunfunctie-instellingen en hun ervaringen met CKV1

Nieuw publiek

CKV1-leerlingen melden zich in groeiende aantallen bij culturele instellingen. Ze moeten er namelijk zelf op uit: informatie verzamelen en ervaringen opdoen op cultureel gebied.

Nieuw publiek en nog wel in grote aantallen: de droom van elke instelling? Dat valt nog te bezien, want deze toeschouwers komen niet alleen uit interesse of vrije wil - ze moeten, om punten te verzamelen voor het vak. Hoe, en op welke manier wordt deze nieuwe publieksgroep begeleid en op weg gestuurd? Een docent kan doorslaggevend zijn bij de voorbereiding en de uiteindelijke keuze van de leerling, maar dan moet de docent natuurlijk wel op de hoogte zijn van de mogelijkheden die culturele instellingen bieden.

Als scholen en culturele instellingen nauw samenwerken komt de doelstelling van CKV1 - de beleving van kunst en de eigen keuze van de leerling uit het culturele aanbod - binnen bereik. Scholen zijn immers voor de culturele activiteiten grotendeels afhankelijk van het aanbod van culturele instellingen in de plaats of regio, en omgekeerd zijn de instellingen afhankelijk van de scholen als het gaat om de keuze, de motivatie (het gedrag) en de begeleiding van leerlingen.

Soms spelen steunfunctie-instellingen een bemiddelende rol tussen scholen en culturele instellingen. Deze instellingen ondersteunen het onderwijs door middel van advisering, scholing en begeleidingsprogramma's en ze bemiddelen tussen de aanbiedende culturele instellingen en het onderwijs. Van oudsher richten zij zich op de ondersteuning van het primair onderwijs, maar door de komst van het vak CKV1 lijken hun taken te zijn toegenomen en ligt er ook een rol voor hen in het voorgezet onderwijs.

Telefonische ondervragingen

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van de telefonische ondervragingen van culturele instellingen en steunfunctie-instellingen. Met de verzamelde gegevens uit deze interviews kan allereerst de vraag worden beantwoord hoe het (lokale) culturele aanbod voor CKV1-leerlingen eruit ziet en ook hoe dit aanbod door culturele instellingen en/of steunfunctie-instellingen is georganiseerd.

Vervolgens kan een antwoord worden geformuleerd op de vraag of er samenwerkingsvormen tussen school en culturele instellingen ontstaan. Als laatste komt aan de orde de vraag waarop enkele krantenartikelen ('de gevaarlijk loslopende groepjes CKV-ers', 'pas op, jongeren in de zaal'), al antwoord leken te geven: welke knelpunten constateren culturele instellingen en steunfunctie-instellingen bij de uitvoering van CKV1?

4.1 Achtergronden

Culturele instellingen

Afhankelijk van de grootte van de gemeente/het stedelijk gebied (Den Haag/Delft) zijn tussen de drie en negen culturele instellingen gekozen voor een interview. In Den Haag/Delft waren dat er bijvoorbeeld veertien, in een kleine plaats als Steenwijk waren dat er twee. In totaal zijn er 94 culturele instellingen* geïnterviewd, verdeeld over veertien steden. Zie ook tabel 4.1.

Tabel 4.1

Aantal gemeenten, per gemeente geïnterviewde culturele instellingen en totaal aantal culturele instellingen per gemeente

gemeente	aantal geïnterviewde culturele instellingen per gemeente	aantal culturele instellingen per gemeente
Den Haag/Delft	14	81
Rotterdam	9	58
Utrecht	8	39
Nijmegen	9	32
Haarlem	9	26
Gouda	6	23
Amersfoort	6	22
Enschede	6	20
Zwolle	6	19
Alkmaar	5	18
Weert	6	10
Goes	5	8
Emmeloord	3	3
Steenwijk	2	3
totaal 14	totaal 94	totaal 362

De grootste groep culturele instellingen vormde de groep musea 'anders'** (20). Daarna volgde de combinatie schouwburg/theater (16); de kunstmusea vormden de derde groep (8). Van poppodium, artotheek, centrum voor de kunsten en bibliotheek waren er elk zes; filmhuizen, bioscopen en de combinatie filmhuis/theater waren vertegenwoordigd met vijf. Van de archieven waren er drie en de categorie 'anders' telde twee instellingen.

De bedrijfsgrootte van de onderzochte culturele instellingen varieert van één fte (*fulltime equivalent*) tot 65 fte, met een enkele uitschieter naar 180 fte. Het aantal personeelsleden loopt uiteen van twee tot 100 (één uitschieter van 250). De instellingen geven - op de vraag naar een indicatie van hun jaarlijkse omzet - bedragen op die variëren van 20.000 gulden tot 18 miljoen gulden.

* Bij de keuze voor te interviewen culturele instellingen is gestreefd naar een vertegenwoordiging van alle of zo veel mogelijke kunstdisciplines

** Musea 'anders' - de grootste categorie - bestaat onder andere uit musea voor volkenkunde en voor bedrijf en techniek.

Steunfunctie-instellingen

In Nederland zijn 41 steunfunctie-instellingen voor kunsteducatie (Liefink 2001). De vier grote steden hebben ieder hun eigen stedelijke steunfunctie. De overige steunfunctie-instellingen hebben ofwel een regio van een provincie, of een hele provincie als werkgebied. In totaal zijn er veertien respondenten geïnterviewd: negen vrouwen en vijf mannen. Van deze veertien respondenten was er één directeur, één stafid belast met voortgezet onderwijs en waren er twee consulent voortgezet onderwijs. De overige tien hebben een andere functieomschrijving zoals coördinator voortgezet onderwijs, regiomanager (belast) met voortgezet onderwijs en hoofd sector cultuur. Hoewel de naam van de functie verschilt, bevinden hun werkzaamheden zich toch allemaal op hetzelfde gebied, namelijk cultuur en voortgezet en primair onderwijs.

De steunfunctie-instellingen verschillen sterk in grootte en dat is te zien aan hun totale personeelsformatie; deze varieert van drie fte tot 177 fte, en van vijf tot 285 personeelsleden. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de instellingen in de grote steden vaak gecombineerde instellingen zijn, met zowel eerstelijns- als tweedelijnswerk, terwijl instellingen in de regio's vaak kleine zelfstandige instellingen zijn, die zich primair richten op ondersteuning van het onderwijs. Dit eerstelijnswerk is wel meegerekend in het totaal fte-aantal van de instelling, maar valt niet onder het steunfunctiewerk. Dit wordt duidelijk wanneer men de organisatievorm van de steunfunctie-instellingen onderling vergelijkt.

Slechts één respondent omschrijft de betreffende steunfunctie-instelling als een zelfstandige organisatie gericht op ondersteuning van het onderwijs. Vier respondenten karakteriseren hun instelling als een zelfstandige organisatie gericht op ondersteuning van het onderwijs, maar ook van andere terreinen, zoals bijvoorbeeld amateurkunst en professionele kunst. Zeven respondenten geven aan werkzaam te zijn in een zelfstandige organisatie die samengebracht is in een eerstelijnsinstelling (creativiteitscentrum, muziekschool of combinatie). Eén respondent karakteriseert de steunfunctie-instelling als een gemeentelijke bemiddelingsinstelling. De meeste instellingen zijn dus een combinatie van eerste- en tweedelijnswerk.

De omvang van de basissubsidie die de provinciale of lokale overheid verstrekt aan de divers georganiseerde instellingen loopt uiteen: van 550.000 gulden tot 18 miljoen. De jaarlijkse inkomsten die instellingen ontvangen uit activiteiten, projecten en bemiddeling variëren van 30.000 gulden tot 6 miljoen.

Vijf respondenten hebben een grote stad als werkgebied. Het gaat hier om de steden Utrecht, Den Haag, Rotterdam, Haarlem en Delft. Zes respondenten zeggen een regio als werkgebied te hebben en drie een provincie. Het betreft de regio's Noordoostpolder, Weert-Nederweert-Kranendonk, Twente, Zuid-Gelderland, Eemland en Noord Kennemerland en de provincies Zeeland, Overijssel en Zuid-Holland.

4.2 Acceptatie CKV-bonnen

Bijna alle culturele instellingen (92%) zeggen op de hoogte te zijn van de invoering van het nieuwe vak CKV1. De overheid geeft elke CKV1-leerling een CJP/CKV-pas en CKV-bonnen (vouchers) met een totale waarde van f50,- die ingeleverd kunnen worden bij een deel van de culturele instellingen (zie ook hoofdstuk 1, p. 9). Op de vraag of de culturele instellingen de CJP-korting accepteren zegt ruim 72% van de instellingen ja. Ruim driekwart (77%) accepteert ook de CKV-bonnen; voor 9% zijn de bonnen niet van toepassing (openbaar toegankelijke bibliotheken en archieven en gratis musea); 14% accepteert de bonnen niet. Van de 13 culturele instellingen die de CKV-bonnen niet accepteren geven er 12 daarvoor een reden: vier zeggen dat ze niet op de hoogte zijn van het bestaan ervan, twee geven te kennen dat de bonnen administratieve problemen opleveren, één instelling noemt financiële problemen en vijf geven 'anders' als reden op.

4.3 Aanbod voor jongeren en scholieren

In de meeste gevallen hebben de culturele instellingen een aanbod voor alle leeftijdsgroepen. De meerderheid (85%) heeft in dat aanbod een speciale programmering voor kinderen en/of jongeren. Bijna driekwart heeft een aanbod speciaal voor scholieren waarmee ze zo goed als alle schooltypen bestrijken: van primair onderwijs (66%) tot basisvorming (ruim 55%) en van tweede fase (60%) tot bovenbouw van mavo/vbo (46%). Tabel 4.2 geeft een overzicht van de CKV1-activiteiten van culturele instellingen. De 14 steunfunctie-instellingen hebben allemaal een aanbod voor het voortgezet onderwijs (niet in tabel).

Bijna de helft van de culturele instellingen (43%) heeft géén CKV1-aanbod ontwikkeld, maar meer dan de helft daarvan zegt dat in de toekomst wel van plan te zijn. Daarbij denken de meeste instellingen aan rondleidingen/excursies (kijkje achter de schermen) of een oriënterend bezoek. Speciale CKV1-producties maken wordt ook veel overwogen en meer dan de helft denkt aan een website waarop aandacht wordt besteed aan CKV1-informatie.

Tabel 4.2

Soorten CKV1-activiteiten van culturele instellingen (N=54)

	%
Materiaal/begeleiding bij producties (zoals tentoonstellingen, concerten, voorstellingen)	71
Rondleidingen of excursies (kijkje achter de schermen)	68
Andere werkvormen voor leerlingen (zoals interviews, recensies, kunstroute/kunstweekend)	65
Workshops of cursussen bij producties (zoals tentoonstellingen, concerten, voorstellingen)	44
Een oriënterend bezoek voor leerlingen (bijvoorbeeld voor een zogeheten leerlingenpanel)	48
Producties (zoals tentoonstelling, voorstelling, concert) die speciaal en uitsluitend voor CKV1-leerlingen zijn gemaakt (bijvoorbeeld met een bepaald CKV-thema)	42

Overigens zegt ruim 21% van de culturele instellingen zonder CKV1-aanbod dat zij te weinig geld heeft om aandacht aan CKV1 te besteden, voor 19% heeft CKV1 geen prioriteit en ruim 10% zegt over onvoldoende deskundigheid te beschikken om een dergelijk aanbod te kunnen ontwikkelen. Bijna de helft geeft andere redenen om geen aandacht te schenken aan het fenomeen: tekort aan personeel en budget (kapitaalmiddelen), onbekendheid met het vak, men acht het huidige aanbod voldoende geschikt of men voert aan dat de samenwerking met andere instellingen of organisaties nog moet worden opgezet. Een klein deel (15%) van de culturele instellingen heeft een aanbod voor CKV-vmbo.

Het grootste deel van de steunfunctie-instellingen (11) heeft een speciaal CKV1-aanbod en de helft heeft ook speciale CKV-activiteiten voor vmbo. Geen van hen verricht overigens speciale activiteiten voor KCV.

Verschillen tussen kleine, middelgrote en grote gemeenten

Bij een driedeling in grootte (Rotterdam, Utrecht, Delft/Den Haag als grote steden; Steenwijk, Goes, Emmeloord en Weert als klein en de rest als middelgroot) blijkt dat in kleine gemeenten niet alleen in absolute aantallen minder culturele instellingen zijn dan in middelgrote en grote gemeenten, maar dat kleine gemeenten verhoudingsgewijs ook nog minder vaak een specifiek aanbod hebben voor CKV1.* Van de ondervraagde instellingen in de kleine gemeenten heeft ruim 80% (13 van de 16) geen speciaal CKV1-aanbod, tegen ruim een derde (36%) bij de middelgrote en grote gemeenten. Een mogelijke interpretatie van dit verschil is dat culturele instellingen in kleine gemeenten de markt (weinig scholen) te klein vinden om een specifiek aanbod te ontwikkelen.

4.4 Instellingen met speciaal CKV1-aanbod

De volgende resultaten hebben alleen betrekking op de culturele instellingen (54) en de steunfunctie-instellingen (11) die te kennen hebben gegeven een speciaal CKV1-aanbod te hebben.

Culturele instellingen

De helft van de culturele instellingen heeft dat speciale aanbod sinds het schooljaar 1999-2000; 39% sinds 1998-1999; 7% sinds 1997-1998 en 4% heeft zelfs sinds 1996-1997 CKV1-aanbod. Het CKV1-aanbod van de culturele instellingen bestaat meestal uit materiaal/begeleiding bij producties. Goede tweede zijn rondleidingen en het kijkje achter de schermen. Meer dan de helft ontwikkelt ook ander aanbod, zoals opdrachten voor leerlingen in de vorm van het schrijven van recensies en het houden van interviews met makers of producenten. In de meeste gevallen is het CKV1-aanbod eenjaarlijks, met hier en daar een uitzondering van tweemaal per jaar.

* Vrijwel alle vragen in de vragenlijst zijn verder voor instellingen met speciaal CKV1-aanbod. Dit betekent dat er voor de kleine gemeenten maar drie respondenten zijn en dat is te weinig om vergelijkingen te trekken. Voor enkele vragen die wel door alle respondenten zijn beantwoord, blijken er geen verschillen.

Steunfunctie-instellingen

Bij de steunfunctie-instellingen zeggen vier respondenten sinds 1999-2000 een aanbod te hebben op het gebied van CKV1; vier sinds 1998-1999; twee sinds 1997-1998 en één respondent heeft al sinds 1996-1997 CKV1-aanbod.

Het aanbod van de steunfunctie-instellingen kenmerkt zich door de aandacht voor de vragende partij. Steunfunctie-instellingen inventariseren vooral vragen van scholen en zoeken daar vervolgens geschikt aanbod bij. De steunfunctie verstrekt ook veel informatie over het culturele aanbod in de betreffende plaats of regio.

Een kwart organiseert een studiedag of extra scholing voor de kunstcoördinatoren. Voor de CKV1-leerlingen heeft het overgrote deel van de steunfunctie-instellingen met CKV1-aanbod gastlessen en workshops in de aanbieding, wel gemiddeld zo'n elf keer per jaar. Bovendien verstrekken ze leerlingen ook regelmatig informatie over cultureel aanbod in de vorm van een bulletin of magazine.

De steunfunctie-instellingen geven culturele instellingen vaak informatie en advies over CKV1 en ze informeren hen over het door scholen gewenste aanbod. Ze werken voorts samen met de culturele instellingen bij de ontwikkeling of uitvoering van educatieve begeleiding en/of thematische CKV1-projecten. De meeste steunfunctie-instellingen zien het voeren van regie over informatievoorziening en bemiddeling van vraag en aanbod in de regio/stad overigens als hun meest wenselijke rol.

Contacten met de scholen

De culturele instellingen en de steunfunctie-instellingen hebben in het schooljaar 1999-2000 contacten gelegd met kunstcoördinatoren/docenten over hun CKV1-aanbod. Op welke wijze (zie tabel 4.3) onderhouden ze dit contact?

Het grootste deel stuurt de scholen hun seizoensbrochure, flyers of affiches (84%). Minder dan de helft van hen heeft een website waarop iets staat over speciaal CKV1-aanbod. Het is ook mogelijk dat culturele instellingen indirect contact onderhouden met scholen via informatie en aanbod van de steunfunctie-instelling. Op de vraag of culturele instellingen met speciaal CKV1-aanbod dat doen antwoordt het grootste deel (bijna 71%) dat zij dat inderdaad doen.

Culturele instellingen kunnen er voor kiezen om - als het gaat om het ontwikkelen of afstemmen van CKV1-aanbod - samen te werken met andere culturele instellingen of organisaties. Als het de samenwerking betreft met andere culturele instellingen (zie tabel 4.4) op inhoudelijk en organisatorisch en/of financieel terrein, komt de onderlinge samenwerking met bioscopen, galeries en archieven het minst voor: respectievelijk 0%, 4% en 6%. Met de steunfunctie-instellingen wordt het meest samengewerkt, op beide terreinen, namelijk ruim 44%,

en dan werkt men het meest samen bij de combinatie inhoudelijk en organisatorisch en/of financieel.

Knelpunten bij CKV1-aanbod

Het ontwikkelen van CKV1-aanbod kan voor culturele instellingen problemen opleveren. In tabel 4.5 zijn de knelpunten weergegeven, vergezeld van een toelichting in de gevallen waar het echt knelde. Tabel 4.5 laat ook zien dat de financiële middelen voor het verzorgen van een CKV1-aanbod als het meest problematisch wordt beschouwd. Ook de steunfunctie-instellingen (niet in tabel) vinden het tekort aan financiële middelen het knellendste knelpunt. De afhandeling van de CKV-bonnen wordt door de grote meerderheid niet als een probleem gezien. Net als de CKV1-docenten zegt ook het merendeel van de culturele instellingen met CKV1-aanbod dat zij geen problemen ondervindt met het gedrag van leerlingen tijdens voorstellingen of bezoeken.

Veranderingen in het CKV1-aanbod

Een groot deel van de culturele instellingen met een CKV1-aanbod zegt voor het schooljaar 2000-2001 veranderingen aan te willen brengen in het beleid en activiteiten op dat terrein. Bijna een kwart is dat niet van plan en een klein deel (3%) weet nog niet of ze dat zullen doen. Van diegenen met veranderingsplannen wil ongeveer de helft vraaggerichter gaan werken, het huidige aanbod veranderen en/of aanpassen en de eigen organisatie professionaliseren op CKV1-gebied.

Van de steunfunctie-instellingen zeggen er twee geen veranderingen te willen aanbrengen in beleid en/of activiteiten op CKV1-gebied. De overige steunfunctie-instellingen hebben verschillende plannen voor veranderingen, bijvoorbeeld: *'als er financiële ruimte komt actiever aanbod ontwikkelen'*, *'ontwikkelen van een website'*, *'structurelere aanpak'*, *'nog vraaggerichter werken'*, *'informatie voorziening voor jongeren verbeteren'*, *'ontwikkelen van de loketfunctie'*, *'meer netwerken met culturele instellingen, scholen'* en *'meer aandacht voor CKV in het vmbo'*.

Tabel 4.3
Wijze waarop culturele instellingen contact leggen met scholen (N=54)

	%
	<u>ja</u>
Schriftelijk (seizoensbrochure, flyers, affiches e.d.)	84
Deelname CKV1-scholennetwerk	67
Anders: persoonlijk, adviescommissie en informatiemarkt op scholen	63
Evaluatie aanbod bij docenten (telefonisch, schriftelijk, bezoek)	62
Beleggen informatiebijeenkomst voor docenten in instelling	36
Oriënterend bezoek docenten aan productie	35

Tabel 4.4

Samenwerking en samenwerkingsgebieden van culturele instellingen op het gebied van CKV1 (N=54)

	%	%	%	%
	nee	ja, inhoudelijk	ja, organisatorisch en/of financieel	ja, beide
Steunfunctie-instelling	22	9	22	44
Anders, namelijk	50	18	7	25
Schouwburg	55	6	10	28
Museum	59	17	9	15
Eerstelijnsinstelling voor de kunsten	62	8	6	22
Filmhuis	66	11	8	9
Concertzaal	69	8	6	14
Bibliotheek	70	10	4	14
Poppodium	71	10	4	14
Kunstuitleen/artotheek	83	2	4	10
Archief	87	6	2	6
Galerie	87	8	0	4
Bioscoop	91	6	4	0

Tabel 4.5

Knelpunten culturele instellingen bij ontwikkeling CKV1-aanbod (N=54)

	%	%	%	
	geen probleem	enigszins problematisch	problematisch	toelichting (enigszins problematisch)
Financiële middelen	24	40	36	-
Kennis inhoud CKV1	67	26	7	-
Geschied aanbod	60	35	6	-
Promotie aanbod	60	27	13	-
Onderlinge afstemming	68	32	0	-
Gedrag leerlingen	60	35	6	-
Relatie kunstcoördinatoren	64	32	4	Tekort aan tijd Bereikbaarheid kunstcoördinatoren Passiviteit kunstcoördinatoren
Afhandeling bonnen	87	11	2	Tijdrovend Financiële afwikkeling traag
Relatie steunfunctie	76	22	2	Tekort aan kapitaalmiddelen Slechte afstemming
Beleid van de provinciale/ lokale overheid	59	26	13	Beleid is ondoorzichtig Beleid verschaft geen financiële ruimte
Anders	13	55	32	

4.5 Behoeften van alle culturele instellingen

Bijna 65% van alle 94 ondervraagde culturele instellingen zegt behoefte te hebben aan (aanvullende) expertise en ervaring op het terrein van CKV1. In tabel 4.6 is weergegeven op welke terreinen behoefte bestaat aan aanvullende expertise. Over het algemeen beschouwd is de behoefte aan deskundigheden groot en heeft men het meest behoefte aan (aanvullende) kennis en expertise op het gebied van ontwikkeling van CKV1-materiaal en financiering van het CKV1-materiaal.

Tabel 4.6
Expertisebehoefte culturele instellingen (N=94)

	%
	ja
Kennis over ontwikkeling van CKV1-materiaal (lespakketten, thema's)	50
Kennis over financiering van het CKV1-aanbod	50
Kennis over ontwikkeling van cursussen/workshops in het kader van CKV1	40
Kennis over promotie van het CKV1-aanbod	39
Anders, namelijk algemene informatie nodig, behoefte aan netwerk/uitwisseling/overleg met andere instellingen	21

Tabel 4.7
Culturele instellingen over uitspraken over CKV1 (N=94)

	%	%	%
	(helemaal) oneens	eens noch oneens	(helemaal) eens
Het goede van CKV1 is dat leerlingen met zoveel verschillende kunstvormen in aanraking komen.	3	2	94
Bij CKV1 moeten de culturele instellingen de leerlingen en niet de docenten als uitgangspunt nemen.	10	10	81
Je moet leerlingen eerst kennis en inzicht geven voor ze aan culturele activiteiten kunnen beginnen.	36	12	52
Bij CKV1 is het ervaren van kunst op zichzelf belangrijker dan de vraag of het kwaliteit heeft.	51	6	43
Vraggericht werken (lees: tegemoetkomen aan individuele wensen van scholen) is niet realistisch.	54	12	34
Door alle kortingen krijgen de leerlingen een verkeerd beeld van de kosten van voorstellingen, concerten e.d.	54	16	30
CKV1 zou een keuzevak voor geïnteresseerde leerlingen moeten zijn.	78	6	16
Je zou CKV1 niet voor alle leerlingen verplicht moeten stellen, want een deel verstoort de activiteiten.	80	3	16

4.6 Opvattingen en plannen

In de interviews werden verschillende uitspraken over CKV1 in dagbladen en vaktijdschriften voorgelegd aan de respondenten. Hun werd gevraagd aan te geven in hoeverre ze het met deze opvattingen eens zijn. Opvattingen en reacties van culturele instellingen zijn weergegeven in tabel 4.7.

Vrijwel alle 94 culturele instellingen (94%) zijn het eens met de uitspraak dat het goede van CKV1 is dat leerlingen met zoveel verschillende kunstvormen in aanraking komen. De steunfunctie-instellingen (niet in tabel) delen deze mening. Ook bestaat er grote overeenstemming over het idee dat de leerlingen en niet de docenten als uitgangspunt genomen moeten worden. Bij de steunfunctie-instellingen is de mening hierover verdeeld.

Over de uitspraak dat leerlingen eerst kennis en inzicht gegeven moet worden voor ze aan culturele activiteiten kunnen beginnen, zijn de culturele instellingen het niet eens. Ruim een derde vindt dit onnodig, meer dan de helft vindt dit echter wel van belang. De steunfunctie-instellingen vinden het handelingskarakter belangrijker dan de kennis.

Ook over de beeldvorming van de kosten lopen de meningen uiteen; 30% van de culturele instellingen vindt dat de leerlingen door alle kortingen een verkeerd beeld krijgen van de kosten van voorstellingen, concerten en dergelijke, 54% vindt dat dit niet zo is en 16% is het eens noch oneens met deze stelling.

Een overgrote meerderheid (78%) is het oneens met de uitspraak dat CKV1 een keuzevak voor geïnteresseerde leerlingen zou moeten zijn. De meningen over de realiseerbaarheid van vraaggericht werken lopen uiteen; 34% vindt vraaggericht werken wel degelijk realiseerbaar en 54% meent van niet. Verder vindt 43% dat bij CKV1 het ervaren van kunst op zichzelf belangrijker is dan de vraag of de geboden kunst kwaliteit heeft; 51% is het hier niet mee eens. Uiteindelijk bestaat er wel grote eensgezindheid over het al dan niet verplicht stellen van CKV1 voor alle leerlingen. 80% is het (helemaal) oneens met de opvatting dat CKV1 niet voor alle leerlingen verplicht moet worden gesteld omdat een deel van de leerlingen de activiteiten verstoort. Ook hier vinden we dus een minderheid die zich stoort aan het gedrag van leerlingen.

Op de vraag of de culturele instellingen de invoering van het vak CKV1 een goede ontwikkeling vinden antwoordt de meerderheid ja (83%). Slechts enkele ondervraagden zijn negatief (2%) en ruim 14% is hierover neutraal. De meeste ja-zeggende beargumenteerden hun opvatting. Veel genoemd werd dat een brede oriëntatie op kunst en cultuur positief is en dat het vak een compensatie kan zijn voor ouderlijke milieus waarin culturele activiteiten weinig of niet worden ondernomen. Sommigen maakten enkele kanttekeningen bij hun positieve opvatting; ze vinden dat het idee van CKV1 goed is, maar dat de invoering wordt bemoeilijkt door een tekort aan kapitaalmiddelen en door een slechte uitvoering of

gebrekkige invulling op scholen. Enkelen vinden dat het vak ten koste gaat van de praktijk in de kunstvakken.

Alle steunfunctie-instellingen vinden invoering van het vak CKV1 een goede ontwikkeling. Ze noemen daarvoor de volgende redenen:

'Kinderen van 4-18 jaar moeten deelnemen aan cultuur; emotionele beleving in tegenstelling tot rekenen en taal.'

'Goed dat alle leerlingen in aanraking komen met kunst en cultuur, moet eigenlijk in een doorgaande lijn vanaf de basisschool al.'

'Goed voor de algemene ontwikkeling.'

'Hele schoolloopbaan moeten kinderen in aanraking komen met cultuur, naast leervakken goede afwisseling.'

'Omdat kinderen zelfstandig keuzes leren maken.'

'Algemene vorming, kennis voor iedereen verplicht.'

5 De werking van CKV1

Activiteiten, waardering en effecten

In dit hoofdstuk bekijken we hoe de werking van CKV1 tot op heden is geweest, vanuit het zicht van de tot nu toe in het CKV1-Volgproject verzamelde gegevens. In dit stadium van het onderzoek (waarbij gegevens geanalyseerd worden die in mei en september-november 2000 zijn verzameld) kunnen we vooral een goed beeld krijgen van de wijze waarop de ondervraagde leerlingen het vak hebben ingevuld en beleefd. Het beeld van de gevolgen van CKV1-deelname voor culturele gedragingen op de middellange termijn - ná het CKV1-onderwijs - blijft enigszins voorlopig.

Activiteiten en CKV-bonnen

De eerste vraag betreft de (soorten) activiteiten die zijn gekozen om inhoud te geven aan de ervaringscomponent van het vak. Zijn er systematische voorkeuren voor bepaalde genres te ontdekken? Welke structuur hebben deze voorkeuren wanneer ze worden gedifferentieerd naar het opleidingsniveau en de sociale achtergronden van de leerlingen? In de vragenlijsten is geïnformeerd naar de frequentie van deelname aan tien verschillende genres cultuur; met behulp van deze gegevens kunnen we schatten hoe de leerlingen hun bezoeken verdelen over het verschillende aanbod.

In het verlengde van deze informatie ligt de vraag naar de besteding van de CKV-bonnen. De ondervraagde leerlingen (in CKV1-klassen) hebben allemaal bonnen met een tegenwaarde van f 50,- ter beschikking gekregen, maar geven ze ook alle bonnen uit? En zo ja, bij wie (welke genres cultuur) komen deze bonnen terecht?

Positieve en negatieve kanten

De tweede vraag die we met de in 2000 verzamelde gegevens kunnen beantwoorden betreft de ervaringen van de ondervraagde leerlingen. Wat vinden ze van het vak en welke positieve en negatieve kanten zien ze daarbij? Uit eerdere publicaties is de indruk ontstaan dat CKV1 zich niet kan verheugen in een grote populariteit onder de betrokken leerlingen. Als dat klopt, kunnen we dan uit de nu verzamelde gegevens leren waar de problemen precies liggen? Ook zullen we bekijken of en hoe de waardering voor verschillende aspecten van CKV1 geconcentreerd is bij bepaalde groepen: in welke mate is tevredenheid of ontevredenheid met het vak terug te voeren op niveau en richting van de gevolgde opleiding of op sociale achtergronden?

Gevolgen voor culturele gedragingen

Tot slot de hamvraag: welke gevolgen heeft deelname aan CKV1 nu voor de culturele gedragingen van de betrokken leerlingen? Leidt het vak tot een grotere waardering voor

kunst en cultuur en wordt dit vertaald naar een grotere cultuurdeelname? Het antwoord op deze vragen kunnen we pas definitief geven na afronding van het CKV1-Volgproject, wanneer de leerlingen de CKV1-ervaring achter de rug hebben. Toch kunnen we in deze fase van het onderzoek al enige consequenties van de invoering van CKV onderzoeken. Dat kan allereerst doordat in het onderzoek controlegroepen zijn betrokken: leerlingen gekozen uit leerjaren en opleidingsniveaus waar CKV1 nog niet is ingevoerd. Door de cultuurparticipatie van CKV1 en controlegroepen te vergelijken kunnen we vaststellen of CKV1 op korte termijn de beoogde effecten (meer participatie) heeft en welke culturele genres dat vooral betreft. Dat is natuurlijk niet hetzelfde als participatie op middellange termijn, waar het in het CKV1-Volgproject uiteindelijk om draait, maar toch een aanloop daartoe. Daarnaast hebben we in deze fase de beschikking over gegevens van een kleine groep leerlingen voor wie het vak op het moment van onderzoek achter de rug is. Dit zijn leerlingen die in een eerdere fase (1998-1999) aan pilot-projecten deelnamen en daarna niet meer. Gegevens over deze groep zullen ons een eerste indicatie geven of de effecten van CKV blijvend zijn. Ook kunnen we op dit moment al bekijken of CKV1-deelname een verandering van houding tegenover kunst en cultuur teweeg heeft gebracht onder de CKV1-leerlingen, een effect dat we op deze korte termijn wel kunnen vaststellen.

Alvorens deze drie groepen vragen te kunnen beantwoorden, is het noodzakelijk de achtergronden van de ondervraagde leerlingen te belichten. Wie hebben we nu precies aangetroffen bij onze ondervragingen? Hoe zijn de controlegroepen en CKV1-groepen samengesteld in termen van opleidingshoogte en sociale achtergronden?

5.1 Achtergronden van de ondervraagde leerlingen

Zoals uiteengezet in hoofdstuk 2 zijn in deze fase van het onderzoek twee groepen leerlingen betrokken. De cohort 2000 bestaat uit leerlingen die in mei 2000 voor het eerst in het kader van het CKV1-Volgproject klasgewijs zijn ondervraagd. De cohort 1998 bestaat uit leerlingen die in 1998 voor het eerst in het onderzoek betrokken zijn geraakt, als onderdeel van het CJP-project. De cohort 2000 is vanaf september 2000 via een postenquête opnieuw* ondervraagd. We behandelen de beide groepen in de analyse apart.

Opleiding en CKV1-onderwijs

- *A. Cohort 2000*

Tabel 5.1 geeft een beeld van de verdeling van de ondervraagde leerlingen van de cohort 2000 over vijf onderscheiden niveaus van opleiding en over drie leerjaren. De 22 leerlingen die hebben aangeduid dat zij op het vmbo zitten, zijn daarbij herverdeeld over de

* Een groot deel van deze leerlingen is ook in mei 1999 ten behoeve van het CJP-onderzoek herondervraagd. De toen verzamelde gegevens worden nu niet bij de analyse betrokken.

oudere, maar nog steeds van kracht zijnde aanduidingen mavo en vbo naargelang zij een theoretische dan wel een andere leerweg hebben gekozen. Zoals beoogd zijn in de steekproef de leerlingen op havo/vwo-niveau sterk vertegenwoordigd. Waardevol is daarbij vooral dat er een flinke hoeveelheid gymnasiasten in de steekproef is vertegenwoordigd. Dit maakt het mogelijk de werking van KCV, als onderscheiden van CKV1, te bekijken. Het leeuwendeel van de steekproef heeft betrekking op vierdeklassers, maar zowel derde- als vijfdeklassers zijn voldoende aanwezig om als effectieve controlegroep te kunnen dienen. Bij toekomstige herondervraging zullen ook leerlingen die nu in de derde klas zitten aan CKV1 hebben deelgenomen; de vijfdeklassers blijven in de controlegroep.

In het jaar van ondervraging (2000) was CKV1 ingevoerd in het vierde leerjaar van havo, vwo en gymnasium (KCV). In de cohort 2000 betreft dit 561 ondervraagde leerlingen, ongeveer de helft van de totale groep. In de praktijk is het aantal leerlingen in CKV1-klassen echter iets groter: leerlingen in twee vbo-klassen (derde leerjaar), één vwo-klas (vijfde leerjaar) en één gymnasiumklas (vijfde leerjaar) hebben in meerderheid aangegeven het vak ook te volgen. Wat betreft de vbo-klassen gaat het hier om deelname aan een landelijk experiment (vgl. Stokking 2000), de andere twee klassen zijn een schoolgewijze afwijking van de algemene regel. Als we deze groepen meerekenen, komt het aantal leerlingen in CKV1-klassen op 566 en het aantal leerlingen in de controlegroep op 562. Het is voor het onderzoek overigens een gunstige zaak dat er bij de CKV1-groep ook groepjes in het derde en vijfde leerjaar zitten; dit maakt het gemakkelijker om de effecten van leerjaar, leeftijd en opleidingsniveau afzonderlijk van elkaar te bepalen.

De toedeling van ondervraagde leerlingen aan CKV1-groep en controlegroep in cohort 2000 is gebeurd op basis van externe informatie (ontleend aan de ondervraging van coördinatoren) en aan wat de meerderheid van de leerlingen heeft aangegeven over hun lesprogramma. In de praktijk blijkt zo'n toedeling niet helemaal overeen te stemmen met wat de leerlingen individueel over hun lesprogramma zeggen (vgl. tabel 5.2). Allereerst zijn er 13 leerlingen in CKV1-klassen die hebben aangegeven het vak niet op de lessentabel te hebben aangetroffen, wellicht omdat het vak heel weinig indruk op hen heeft gemaakt. Een andere reden kan zijn dat deze leerlingen ten tijde van de ondervraging in de verkeerde klas zaten, of dat CKV1 nog niet (helemaal) begonnen was.

Vervolgens is er een groep van 52 leerlingen buiten CKV1-klassen die aangeven toch aan het vak deel te nemen (maar niet in klassen zaten die in meerderheid aangaven CKV1 te hebben). Ook dit is mogelijk terug te voeren op geringe alertheid bij het invullen van de vragenlijst, maar het is ook denkbaar dat de mededelingen op de een of andere manier op waarheid berusten. Voor de rapportage hier zullen we ervan uitgaan dat de CKV1-groep

het beste gedefinieerd kan worden als *de leerlingen die we hebben aangetroffen in klassen die in meerderheid hebben aangegeven dat ze CKV1 op de lessentabel hebben*; de individuele uitzonderingen hebben we niet meegerekend.

- *B. Cohort 1998*

In de cohort 1998 (tabel 5.1) liggen deze gegevens enigszins anders. Deze leerlingen (in doorsnee twee jaar ouder dan de cohort 2000; nu 16-19 jaar) vinden we inmiddels op alle niveaus van voortgezet en hoger onderwijs* vertegenwoordigd wat betreft hun huidige opleiding. We vinden zelfs een beperkte groep leerlingen (7%) die inmiddels het onderwijs heeft verlaten. Onderwijs op vmbo-niveau is in deze groep vrij zeldzaam, maar een tamelijk groot deel bevindt zich inmiddels in het mbo. Anders dan bij de cohort 2000 vormt daarmee de opleidingsverdeling van de cohort 1998 niet een keurig geordende ladder.

Tabel 5.1

Verdeling van ondervraagde leerlingen naar opleidingsniveau en leerjaar

A. Cohort 2000

	leerjaar			totaal
	derde	vierde	vijfde	
Ivbo/vbo/vmbo basis+	150			150
Mavo/vmbo theorie	89			89
Havo	55	356		411
Atheneum/vwo	93	158	110	361
Gymnasium	17	47	54	118
totaal	404	561	164	1129

B. Cohort 1998

	leerjaar						totaal
	buiten school	vierde	vijfde	zesde	eerste	tweede	
Niet meer op school	73						73
Vbo/mavo		34					34
Havo		29	101				130
Athenaeum/vwo		7	56	152			215
Gymnasium		7	31	52			90
Mbo					173	121	294
Hbo/wo					109	29	138
totaal	73	77	188	204	282	150	974

* Met uitzondering van het universitair onderwijs. Dat komt doordat in september 1998 binnen het vwo alleen derde en vierde klassen bij het onderzoek zijn betrokken; in september 2000 hadden deze leerlingen nog geen eindexamen gedaan.

Leerlingen die inmiddels zijn doorgestroomd naar het mbo hebben geen 'hogere' opleiding dan degenen die nog op vwo-niveau verblijven; zij zullen later nog worden 'ingehaald' door deze groepen. Om deze redenen is het niet eenduidig om het opleidingsniveau door een enkele variabele in modellen voor te stellen. We hebben dit probleem opgelost door in regressieanalyses mbo te schalen tussen vmbo en havo, en hbo tussen havo en vwo; in de praktijk werkt dit heel goed.

Ook het meten van de CKV1-deelname in de cohort 1998 is met meer problemen omgeven dan in de cohort 2000. Evenals de cohort 2000 hebben we de cohort 1998 gevraagd zelf aan te geven of ze aan dit vak deelgenomen hebben, en zo ja, in welk schooljaar. In tegenstelling tot de cohort 2000 is het echter niet goed mogelijk om deelname aan CKV1 op klasniveau te bepalen; de leerlingen uit 1998 zijn inmiddels te veel door het onderwijs gemigreerd om hierover eenduidige uitslagen te verkrijgen. In plaats daarvan gaan we op hun eigen mededelingen af.

In tabel 5.2 is de verdeling van de antwoorden per schooljaar weergegeven. Voor 1998-1999 weten we op basis van de eerdere gegevens uit het CJP-onderzoek dat bijna 15% (162) van de leerlingen toen al deelnam aan de een of andere vorm van CKV1; hierbij hoeven we niet af te gaan op mededelingen van de leerlingen in 2000 (vgl. Ganzeboom, Nagel & Damen 2001). Voor 1999-2000 was dit aantal veel groter (270), maar dit is gebaseerd op mededelingen van de leerlingen zelf. Voor 2000-2001 - toen de ondervraging plaatsvond - is het aantal weer teruggelopen tot 144. Tabel 5.2 (onderste deel) geeft alle voorkomende combinaties.

Ongeveer twee derde van de cohort 1998 heeft tot op heden nooit CKV1-onderwijs genoten (en zal het waarschijnlijk ook nooit meer krijgen). Deze leerlingen vormen een belangrijke controlegroep in het onderzoek en zullen het blijven. Van de overige leerlingen (een derde) die op enig moment wel CKV1 hebben gehad, zijn er in totaal 47 die alleen in 1998-1999 aan CKV1 hebben deelgenomen, daarna niet meer. Anders dan in de cohort 2000 is het hier dus mogelijk om een groep te onderscheiden die de CKV1-ervaring inmiddels langere tijd achter de rug heeft. Voor hen kunnen we alvast de middellangetermijnerwerking van CKV1 analyseren. Voor de andere ondervraagde leerlingen geldt dat hun CKV1-ervaring nog recent is en dat hun actuele cultuurparticipatie de kortetermijnuitwerking is van de CKV1-lessen. Om het verschil tussen deze twee groepen te onderzoeken, drukken we ze uit in twee variabelen. CKV1-NU geeft aan of men in 1999-2000 en/of 2000-2001 aan CKV1 heeft deelgenomen, CKV1-TOEN of men alleen in 1998-1999 deelnam. De anderen vormen de controlegroep.*

* Men zou zich kunnen afvragen of de kleine groep (N=23) die pas in 2000-2001 met CKV1 begonnen is, niet beter bij de controlegroep gerekend zou kunnen worden, gezien het tijdstip van ondervraging (september 2000). Omdat de antwoorden ten dele nogal gespreid in de tijd gegeven zijn - deels (ver) na september 2000 - is hiertoe niet overgegaan.

Tabel 5.2
Indicatie van CKV1-deelname

A. Cohort 2000

Zegt aan CKV1 deel te nemen naar schoolklas waarin al dan niet een meerderheid zegt aan CKV1 deel te nemen.

		Volgens leerlingen zelf		totaal
		niet	wel	
Volgens schoolklas	niet	511	52	562
	wel	13	553	566
totaal		524	605	1129

Zegt aan KCV deel te nemen naar schoolklas waarin al dan niet een meerderheid zegt aan KCV deel te nemen.

		Volgens leerlingen zelf		totaal
		niet	wel	
Volgens schoolklas	niet	1064	25	1089
	wel	5	35	40
totaal		1069	60	1129

B. Cohort 1998

CKV1-deelname per schooljaar

	1998/1999	1999/2000	2000/2001	totaal
niet	niet	niet	niet	634
niet	niet	wel	wel	23
niet	wel	niet	niet	77
niet	wel	wel	wel	78
wel	wel	niet	niet	72
wel	wel	wel	wel	43
wel	niet	niet	niet	47
totaal wel	162	270	144	975

Deelname aan CKV1 in 1998

		Volgens leerlingen in 2000		totaal
		niet	wel	
Volgens scholen in 1998	niet	812	5	817
	wel	30	117	157
totaal		852	122	974

Controlevariabelen

Voor de evaluatie van de op te sporen effecten van CKV1-onderwijs willen we de leerlingen nader onderscheiden naar sociale achtergronden, vooral voorzover die achtergronden relevant zijn voor de deelname aan kunst en cultuur. We gebruiken deze sociale achtergrondkenmerken als controlevariabelen; indien de CKV1-klassen behalve naar opleiding en leerjaar niet gebalanceerd zijn samengesteld naar sociale achtergronden die cultuurdeelname bevorderen of belemmeren, kunnen we toch een zuivere vergelijking maken door de controlevariabelen constant te houden.

- *A. Cohort 2000*

Als controlevariabelen staan voor de cohort 2000 de volgende gegevens ter beschikking. **VROUW** Uit eerder onderzoek onder volwassenen is vaak naar voren gekomen dat vrouwen cultureel actiever zijn dan mannen. In het eerdere CJP-onderzoek werd een overeenkomstig verschil aangetroffen tussen meisjes en jongens; het verschil was overigens niet erg groot. **OPLEIDING** Een standaardbevinding uit cultuurdeelname-onderzoek is dat een hogere opleiding tot meer cultuurdeelname leidt, met name aan serieuze cultuurvormen. Zoals eerder aangegeven, worden voor cohort 2000 vijf niveaus van opleiding onderscheiden: vbo, mavo, havo, atheneum/vwo en gymnasium.

LEERJAAR Zoals aangegeven, zijn de gegevens van de cohort 2000 verzameld in de leerjaren 3, 4 en 5. In hogere leerjaren zijn de leerlingen ouder en zij zullen daarom meer (cultureel?) uitgaansgedrag vertonen dan leerlingen in eerdere leerjaren. Door de opzet van het onderzoek (en het Nederlandse onderwijs) overlapt de variabele 'leerjaar' met het niveau van de opleiding en met de CKV1-klas.

CULTUREEL PROFIEL Met de hervorming van de tweede fase van het voortgezet onderwijs is het vakkenpakket vervangen door een keuze tussen vier profielen. Van het profiel Cultuur en Maatschappij mag verondersteld worden dat het in het bijzonder leerlingen trekt die erg in kunst en cultuur zijn geïnteresseerd.

LEEFTIJD De respondenten in de cohort 2000 zijn tussen 14 en 17 jaar oud. Het ligt in de rede te veronderstellen dat 17-jarigen actiever zijn op uitgaansgebied dan 14-jarigen. Deze variabele is overigens sterk gecorreleerd met LEERJAAR.

ALLOCHTOON Uit eerder onderzoek en uit openbare discussies komt naar voren dat allochtone leerlingen minder aan cultuur deelnemen dan autochtone leerlingen. Dat is een zorg voor het beleid, mede omdat een eventuele achterstand verband zou kunnen houden met het (gebrek aan multiculturele) aanbod. We meten allochtonie op een schaal van 0..1, die aangeeft in hoeverre leerlingen en hun beide ouders zijn geboren in Suriname, Antillen/

Aruba, Marokko, Turkije of een ander niet OECD-land. (Gezien de specifieke Nederlandse situatie is geboorte in Indonesië gelijkgesteld met geboorte in een OECD-land.) In totaal zijn bijna 25% van de ondervraagde leerlingen van allochtone komaf. In de vragenlijst zijn ook gegevens verzameld over moedertaal en beheersing van het Nederlands, maar die komen nu nog niet aan de orde. De variabele neemt de waarden aan 0, 1/3, 2/3, 3/3.

CULTUUR OUDERS In de vragenlijst is bij de cohort 2000 omstandig geïnformeerd naar de cultuurparticipatie van de beide ouders, met vragen ontleend aan het Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek (AVO) over uitgaansgedrag, en aanvullende vragen over het lezen van boeken en over boekenbezit. De vragen zijn gesteld over vader en moeder. Bij factoranalyse blijken deze gegevens - anders dan bij de leerling zelf - weinig dimensionering te vertonen. De differentiatie tussen lezen en uitgaan, tussen populaire en serieuze cultuurvormen, en tussen vader en moeder, is niet erg groot, reden waarom we in de analyses gebruikmaken van één overall controlevariabele. Het gebrek aan differentiatie zou erop kunnen wijzen dat verschillende vormen van cultuurdeelname in de loop van het leven kristalliseren, maar ook dat dit in de ogen van de rapporterende leerlingen meer het geval is dan in werkelijkheid.

GROOTTE PLAATS Het onderzoek heeft plaatsgevonden in 14 plaatsen, zo gekozen dat een grote bandbreedte van plaatsen, zowel qua ligging als omvang, in beeld is gebracht. De meest klemmende vraag voor het onderzoek is of de uitwerking van CKV1 verschilt tussen kleine en grote plaatsen. Immers de aard van het aanbod zal mogelijk verschillen. Om hieraan te kunnen kijken, onderscheiden we drie groepen plaatsen: (1) klein: Goes, Steenwijk, Emmeloord, Weert; (2) middelgroot: Delft, Gouda, Haarlem, Enschede, Zwolle, Alkmaar, Nijmegen en Leiden (dit zijn de plaatsen waarin in 1998 het CJP-onderzoek is gehouden); (3) groot: Utrecht en Rotterdam.

- *B. Cohort 1998*

De achtergrondvariabelen van de cohort 1998 zijn grotendeels op dezelfde manier bevestigd en geconstrueerd als in de cohort 2000. Daar waar er wat betreft LEEFTIJD en VROUW inconsistenties tussen de beide meetmomenten waren, is de voorkeur gegeven aan de informatie van 2000. Wat betreft ALLOCHTOON is daarentegen juist voorrang gegeven aan de antwoorden uit 1998, omdat deze completer zijn; ook wordt hiermee de mogelijkheid geminimaliseerd dat nu over een andere ouder is gerapporteerd dan destijds. De manier waarop LEERJAAR en OPLEIDING in de cohort 1998 als controlevariabele worden ingezet, verschilt van de cohort 2000. OPLEIDING heeft betrekking op de opleiding waarmee men nu bezig is, dan wel (voor degenen die niet meer in het onderwijs verkeren)

de opleiding die men het laatst heeft verlaten. Zoals eerder aangeduid, is de ordinale veronderstelling in dit geval problematisch. Na wat experimenten hebben we besloten mbo en hbo te rangordenen na vmbo, respectievelijk havo, zodat een compacte representatie van opleiding in modellen mogelijk blijft. LEERJAAR is uit de modellen voor de cohort 2000 weggelaten, gegeven de hoge correlatie met LEEFTIJD en de moeilijkheid leerjaren tussen voortgezet en hoger onderwijs te vergelijken.

Een interessant vraagstuk doet zich voor wat betreft de belangrijkste controlevariabele, de culturele participatie van ouders (CULTUUR OUDERS). In 1998 heeft de leerling daarover gerapporteerd; in 2000 is de vraag gesteld aan een van ouders zelf (namelijk degene die de oudervragenlijst heeft ingevuld, dat is in 60% van de gevallen de moeder geweest). Een interessante vraag is nu of deze gegevens met elkaar overeenstemmen. Een moeilijkheid bij deze vergelijking is dat de vragen niet helemaal overeenkomen. In 1998 gingen ze over beide ouders, nu over de responderende ouder. Ook zijn in 1998 meer vragen gesteld dan in 2000. Niettemin is het redelijk om te verwachten dat er een flinke overlap zal zijn; de scores voor vader en moeder waren in 1998 namelijk extreem hoog gecorreleerd ($r=0.70$) en het aantal gestelde vragen was zo groot dat er wel een paar konden worden weggelaten zonder de hoge betrouwbaarheid van het meetinstrument ($\alpha=0.883$) aan te tasten.* De consistentie tussen de twee meetmomenten blijkt heel behoorlijk, maar is verre van perfect. Voor de moeders bedraagt de correlatie tussen de twee meetmomenten $r=.620$, voor de vaders is het zelfs 0.670 . Tussen het gemiddelde van vader en moeder in 1998 en de score van de responderende ouder in 2000 is de correlatie 0.601 .

In 2000 hebben we de gelegenheid te baat genomen om ook de ouders te ondervragen over hun HOUDING ten aanzien van kunst en van culturele participatie. Het is immers een redelijke verwachting dat tot de voorbereiding waarmee de leerling het kunstonderwijs binnengaat niet alleen behoort het feitelijk cultureel gedrag van zijn ouders, maar ook wat zijn ouders denken over kunst en cultuur. In 1998 (of 2000) konden leerlingen vragen over de opvattingen van hun ouders redelijkerwijs niet beantwoorden, maar de ouders zelf konden dat in 2000 wel. Bij factoranalyse blijken de betrokken 21 uitspraken een tamelijk consistente eendimensionale verzameling te betreffen ($\alpha=.832$). Daarmee krijgen we voor de cohort 1998 een controlevariabele ter beschikking die we voor de cohort 2000 niet hebben.

* Betrouwbaarheid van een meetinstrument kan gedefinieerd worden als de mate waarin een meting een stabiel beeld geeft van een kenmerk van een respondent. Een manier om betrouwbaarheid te bestuderen is door de onderlinge samenhang tussen verschillende onderdelen van het meetinstrument te berekenen. Een veel gebruikte uitdrukking hiervan is de (Cronbach's) coëfficiënt alfa, die varieert tussen 0 en 1. Een instrument met een alfa van .70 of hoger wordt veelal voldoende betrouwbaar geacht.

Tabel 5.3

Determinanten van respons in 2000 in cohort 2000 (lineair regressiemodel)

	Groepen	Lineair regressie-model	Verschillen tussen groepen			
OPLEIDING	2-5	.086 (7.6)	i/vbo 43%	mavo 62%	havo 66%	vwo 76%
LEEFTIJD 1998	14-17	-.034 (2.4)	14 jaar 65%	15 jaar 68%	16 jaar 53%	17 jaar 55%
VROUW	0,1	.101 (4.2)		mannen 59%	vrouwen 71%	
ALLOCHTOON	0,1/3,2/3,3/3	-.246 (4.2)	0/3 66%	1/3 58%	2/3 44%	3/3 30%
Constante						
Adj. R2.		.750 7.5%				

N.B. Niet significant waren de bijdragen van cultuurparticipatie, cultuurparticipatie ouders en houding tegenover cultuur in 1998. T-waarden tussen haakjes.

Een vraag die zich voordoet met betrekking tot de cohort 1998, en die aan de hand van de gegevens kan worden beantwoord, is in hoeverre de groep die in 2000 de vragenlijst heeft teruggestuurd een getrouwe afspiegeling is van de groep leerlingen die we in 1998 in de schoolklassen hebben aangetroffen. Juist doordat het onderzoek is begonnen met een klassikale ondervraging waaraan vrijwel niemand zich onttrekt, kunnen we in dit geval een scherp beeld krijgen van de non-respons. Tabel 5.3 geeft de relevante regressievergelijking weer, met daarnaast de absolute responspercentages in de onderscheiden groepen. Het is niet anders en het was ook eigenlijk niet anders te verwachten: er blijkt een behoorlijke vertekening in de respons te zitten. De belangrijkste determinant van de respons is de hoogte van de opleiding in 1998. De absolute responspercentages geven aan dat vooral de vbo-groep veel minder heeft teruggestuurd dan de andere groepen.

De in betekenis volgende determinant van respons is het geslacht van de leerlingen; 71% van de meisjes heeft teruggestuurd, tegenover maar 59% van de jongens. De derde factor in belangrijkheid is allochtonie. Onder de (relatief kleine) groep leerlingen die zelf - net als hun ouders - in het buitenland geboren zijn, heeft slechts 30% gerespondeerd, maar ook de groepen met 1 of 2 punten op de allochtonieschaal (1/3 of 2/3 allochtoon) zitten nog ruim 10% onder de autochtonen wat betreft respons.

Tot slot is nog een rol weggelegd voor de leeftijd; oudere leerlingen (van wie er nu waarschijnlijk meer buitenshuis wonen dan van de jongere leerlingen) responderen minder, maar deze verschillen zijn niet zo dramatisch. En meevaller is enigszins dat noch de culturele participatievariabelen van de leerlingen, noch het door de leerling in 1998 gerapporteerde culturele gedrag van de ouders een significante bijdrage levert. Dat betekent dat de afhankelijke variabelen van onze modellen relatief onvertekend zijn gebleven. Dat is een meevaller, want van selectiviteit op de afhankelijke variabelen is bekend dat ze tot veel meer vertekening van resultaten leidt dan selectiviteit op de onafhankelijke variabelen.

Dat de non-respons selectief blijkt, is lelijk, maar betekent niet per definitie dat daarmee ook onze resultaten vertekend zullen zijn. Non-respons heeft waarschijnlijk de grootste invloed op enkelvoudige frequentieverdelingen (zoals de hoeveelheid klachten over CKV1 of de mate waarin CKV1-ers voor serieuze activiteiten kiezen), maar alleen voorzover deze sterk gedetermineerd worden door de achtergronden die ook de respons bepalen. Weinig invloed zal de non-respons hebben op bivariate verbanden, zoals de verschillen tussen CKV1-ers en niet-CKV1-ers in culturele participatie, houding tegenover cultuur of complexiteit van het cultuurbezoek.

Er zijn in onze situatie twee reparaties van non-respons mogelijk. Enerzijds kunnen we proberen de respons alsnog te verhogen en ook de informatie over verschillen tussen late en vroege respondenten als controlevariabele gebruiken. Sinds het invoeren van de gegevens in januari 2001 zijn nog meer dan honderd vragenlijsten binnengekomen, zodat we deze strategie in een toekomstige rapportage kunnen beproeven. Anderzijds zouden we het responsbestand kunnen herwegen naar de bekende achtergrondverdeling in de oorspronkelijk ondervraagde groep. Dit zou waarschijnlijk iets andere verdelingen te zien geven, maar weinig invloed hebben op de verschillen tussen groepen die het hoofdonderwerp van onze analyse zijn. Voor het verslag van deze momentopname hebben we vooralsnog van deze mogelijkheden afgezien.

5.2 Wat doen de leerlingen met CKV1 en hoe waarderen ze het vak?

In deze paragraaf gaan we in op de informatie die de ondervraagde leerlingen in CKV1-klassen hebben verstrekt over de deelname aan het vak, de daaraan verbonden buitenschoolse activiteiten en de manier waarop ze de CKV-bonnen gebruiken. De controlegroepen blijven bij deze analyses buiten beschouwing.

- *A. Cohort 2000*

Naar de ontplooide activiteiten voor het kunstdossier is hoofdzakelijk geïnformeerd door de leerlingen in een schema tien genres van activiteiten voor te leggen, en hun daarbij telkens

drie vragen te stellen:

- of zij aan deze activiteiten hebben deelgenomen;
- hoe vaak zij aan deze activiteiten hebben deelgenomen;
- hoeveel CKV-bonnen zij aan elk van deze genres in totaal besteed hebben.

De door de leerlingen in antwoord hierop verstrekte informatie is niet altijd eenduidig. Sommigen hebben het schema niet helemaal ingevuld, anderen hebben dat niet consistent gedaan of geven onmogelijke of onvoorstelbare antwoorden. Vooral voor het in kaart brengen van het totale bestedingspatroon is het nogal belangrijk hoe met deze incomplete en inconsistente informatie wordt omgesprongen. Erg incomplete schema's zijn daartoe wegge laten (dit komt echter niet veel voor), inconsistente antwoorden zijn consistent gemaakt op de meest aannemelijke wijze.

Tabel 5.4 geeft een overzicht van de aldus gereconstrueerde antwoorden van de cohort 2000. Kolom a heeft betrekking op het percentage leerlingen dat aangeeft de betreffende activiteit 'voor CKV te hebben gedaan'. Anders dan in de vragenlijst, zijn de antwoorden daarbij geordend naar 'serieuze' en 'populaire' cultuurvormen. Deze indeling berust op een

Tabel 5.4

Activiteiten voor CKV1 in cohort 2000 (N=528 CKV-deelnemers die CKV1-bonnen hebben ontvangen)

	% deelname	aantal keren deelname			bestede CKV-bonnen (gulden)		
	a	b	c	d	e	f	g
Populair							
Film	78%	1.51	1.18	23%	23.41	5.32	32%
Musical	35%	1.24	0.35	6%	20.63	1.14	7%
Popconcert	27%	1.42	0.37	7%	20.44	1.50	10%
Lezen	21%	2.02	0.37	9%	16.82	0.09	2%
Anders	24%	1.45	0.37	7%	19.19	1.09	7%
subtotaal			2.64	52%		9.14	58%
Serieus							
Museum	66%	1.53	1.01	19%	12.59	2.18	13%
Toneel	53%	1.53	0.73	13%	14.53	2.50	14%
Cabaret	22%	1.15	0.26	5%	18.26	1.28	8%
Dans/ballet	27%	1.41	0.36	7%	16.81	1.55	3%
Klassiek concert	12%	1.33	0.17	4%	17.05	0.45	3%
subtotaal			2.53	48%		7.96	42%
Populair + serieus			5.16	100%		16.55	100%

factoranalyse van de betreffende uitkomsten (niet weergegeven) die op een clustering van de antwoorden langs deze lijnen duidt. De indeling heeft een grote plausibiliteit en stemt overeen met classificatie van cultuurdeelnamevormen die we in ander onderzoek (zoals in het CJP-onderzoek) en ook bij de gehele groep ondervraagden aantreffen.

'Serieus' en 'populair' wil overigens niet per se iets zeggen over de mate van deelname. De koploper onder de gekozen activiteiten is filmbezoek, dat door liefst 78% van de leerlingen als CKV1-activiteit is opgevoerd. De tweede en derde op de lijst zijn echter museum- en toneelbezoek, die als 'serieuze' cultuurvormen zijn aan te duiden. Beide scores boven de 50%. Alle andere activiteiten scoren rondom de 25%, behalve klassiek concert dat met 12% een opmerkelijke achterblijver is. Onder de populaire vormen wordt ook gerekend de keuze voor 'iets anders'. In de vragenlijst is overigen nog verder naar de inhoud van deze categorie geïnformeerd. De variëteit aan antwoorden is groot. Grote groepen geven vooral het bezoeken aan architectuur en stedenbouw, dan wel het bezoek aan tentoonstellingen, als invulling aan.

De kolommen b, c en d in tabel 5.4 hebben betrekking op de frequentie van deelname aan de tien onderscheiden activiteiten. Kolom b geeft de frequentie per deelnemer aan (het minimum is hier 1), kolom c per ondervraagde leerling (het minimum is hier 0). Bij het interpreteren van de gegevens in kolom c dient men zich goed te realiseren dat het hier om gemiddelden gaat; bij elk genre is er een grote groep die wel CKV1-lessen volgt en CKV1-activiteiten ontplooit, maar niet in dit genre. Het is interessant het totaal aantal activiteiten per leerling te berekenen. Het totaal aantal activiteiten bedraagt gemiddeld 5.16, waarvan 2.52 in de serieuze en 2.64 in de populaire genres. We hebben in een andere vraag ook nog eens afzonderlijk naar het totaal aantal activiteiten gevraagd en daar komen we op een gemiddelde van 6.12. Niet alleen stemt het gemiddelde van deze afzonderlijke vraag zeer goed overeen met de berekeningen uit de vragen over de tien genres, ook de correlatie tussen de twee maten is bevredigend hoog (0.69). In totaal dienen havo-leerlingen zes activiteiten in het dossier te hebben, vwo-ers tien. Beide groepen zaten op het moment van hun ondervraging (mei) nog niet aan hun maat, maar daarvoor kan het restant van het schooljaar gebruikt zijn.

Kolom c geeft het gemiddelde aantal keren bezoek van deelnemers en niet-deelnemers per genre. Dit getal kunnen we gebruiken om het aandeel van de tien cultuurvormen in de totale activiteitenkeuze van de CKV1-leerlingen te berekenen. Uitgedrukt als een percentage (kolom d) zien we dat film 23% van alle activiteiten voor zijn rekening neemt, gevolgd door museum (19%) en toneel (13%). Klassiek concert (4%) sluit opnieuw de rij, die overigens sterk overeenkomt met de deelnamecijfers in kolom a. Dit komt doordat de frequentie van

activiteiten van de betrokken deelnemers niet erg gedifferentieerd is tussen de genres; als men deelneemt aan een genre is het voor het overgrote deel één tot twee keer als CKV1-activiteit. Men mag de gegevens dus niet zo interpreteren dat leerlingen voornamelijk naar de film gaan als invulling van de CKV1-activiteiten. Wel is het zo dat vrijwel alle leerlingen één of twee films in hun dossier hebben opgenomen.

De kolommen e, f en g hebben betrekking op de besteding van de CKV-bonnen. Aan de leerlingen is gevraagd aan te geven hoeveel geld aan bonnen zij aan elk van de activiteiten besteed hebben. Er waren daarbij vier nogal brede antwoordcategorieën (niets, 5 tot 15 gulden, 15 tot 25 gulden en meer dan 25 gulden). We hebben deze categorieën voor verdere berekeningen gekwantificeerd als 0, 8, 20 en 30 gulden. Per activiteit wordt 15 tot 20 gulden besteed (kolom e). Een belangrijker bewerking vinden we in kolom f waarin de uitgaven in bonnen zijn gemiddeld over alle CKV-leerlingen. Daarbij is het ten eerste belangrijk te vermelden dat van alle CKV1-leerlingen ruim een derde (37%) aangeeft helemaal nooit gebruik te hebben gemaakt van de bonnen. Ten tweede is belangrijk dat de overigen aangeven bij lange na niet de toegekende 50 gulden te hebben besteed. Gemiddeld wordt aangegeven dat men slechts 16,55 gulden aan bonnen heeft uitgegeven. Dit getal moet overigens met enige omzichtigheid worden geïnterpreteerd; het is zeker niet tot op de gulden betrouwbaar, omdat we nogal wat veronderstellingen moeten maken om ertoe te komen. Hoe groot de onnauwkeurigheid is, valt echter moeilijk te zeggen. Laten we het erop houden dat naar het zeggen van onze leerlingen in cohort 2000 tot op het moment van ondervraging (mei 2000) gebruik is gemaakt van ongeveer een derde deel van de bonnen.

Een interessant perspectief verkrijgen we weer door het aandeel van de genres in de totale uitgaven in bonnen te berekenen. De volgorde van de genres is daarbij weer vrijwel hetzelfde als bij 'deelname' en 'frequentie van deelname', alleen is de verdeling nu nog schever. De bioscopen en filmhuizen ontvangen de hoogste waarde aan bonnen (32%), de klassieke concertzalen de laagste (3%). Een enigszins kwaadaardige - maar goed verdedigbare - interpretatie van deze uitkomst is, dat de CKV-bonnen vooral ten goede komen aan voornamelijk op commerciële markten opererende instellingen, de bioscoopconcerts.

Voorbehoud

We moeten bij deze conclusies wel een voorbehoud maken. Niet alleen hebben we veronderstellingen nodig over incomplete en inconsistente antwoordpatronen om de berekeningen te kunnen maken, we hebben soms ook maar indirecte informatie tot onze beschikking. Een mogelijke verklaring van het feit dat er zoveel leerlingen helemaal niet gebruikmaken van

de bonnen, kan zijn dat op een bepaalde school of bij een bepaalde activiteit de bonnen collectief, via de school, worden besteed. Hoewel zo'n praktijk niet geheel overeenkomstig de CKV1-plannen is, komt zij bij ongeveer een derde van de onderzochte scholen voor, zo blijkt uit de vraaggesprekken met kunstcoördinatoren. In zo'n geval kunnen de ondervraagde leerlingen waarschijnlijk niet goed beoordelen hoe hun bonnen zijn besteed en onderschatten wij dus de rol van de bonnen bij de invulling van het CKV1-onderwijs.

In de vragenlijst voor de leerlingen in de cohort 2000 zijn nog meer vragen gesteld over de manier waarop het vak wordt uitgevoerd. Ten eerste is gevraagd hoeveel van de uitgevoerde activiteiten collectief met school zijn uitgevoerd en dat zijn er heel wat: gemiddeld 1.7 activiteit, dat is (gemiddeld) bijna 30% van de activiteiten die men rapporteert. Ten tweede is de leerlingen gevraagd aan te geven in hoeverre zij vrijheid hebben bij het kiezen van onderwerpen. Tabel 5.7 geeft een overzicht van de antwoorden. De leerlingen zijn, overeenkomstig de indruk die we van de CKV1-docenten en kunstcoördinatoren hebben gekregen, doorgaans tamelijk vrij in het kiezen van een activiteit. Bijna een kwart zegt zelfs helemaal geen overleg te hoeven hebben! Slechts een kleine minderheid (12%) ontvangt strikte

Tabel 5.5
Activiteiten voor CKV1 in cohort 1998 (N=304 CKV-deelnemers die CKV1-bonnen hebben ontvangen)

	% deelname	frequentie van deelname		bestede CKV-bonnen (gulden)	
	a	b	c	d	e
Populair					
Film	71%	1.13	21%	6.56	32%
Musical	22%	0.26	4%	0.56	3%
Popconcert	16%	0.18	3%	0.38	2%
Lezen	31%	0.47	8%	0.25	3%
Anders	22%	0.29	4%	0.83	4%
subtotaal		2.34	40%	8.60	44%
Serius					
Museum	63%	1.18	22%	1.74	9%
Toneel	62%	1.07	20%	4.57	23%
Cabaret	29%	0.35	6%	2.06	10%
Dans/ballet	38%	0.41	7%	2.78	12%
Klassiek concert	14%	0.15	2%	0.62	2%
subtotaal		3.16	57%	11.77	56%
Populair + serius		5.50	100%	19.81	100%

voorschriften over het te kiezen repertoire.

- *B. Cohort 1998*

De bij cohort 2000 behandelde vragen over deelname aan culturele activiteiten zijn ook grotendeels voorgelegd aan de CKV1-deelnemers in de cohort 1998. De patronen die zich daarbij voordoen, onderscheiden zich niet veel van die van de cohort 2000. Omdat het bij de cohort 1998 om een kleinere hoeveelheid betrokkenen gaat en de informatie redundant is, laten we gedetailleerd commentaar achterwege. Wanneer over de door cohort 1998 verstrekte informatie dezelfde herbewerkingen worden uitgevoerd als bij cohort 2000, verkrijgen we het beeld als weergegeven in tabel 5.5; dit beeld wijkt slechts op nuances af van het beeld in de cohort 2000. Opvallend is dat de schatting van het gemiddeld aantal activiteiten (5.5) ook nu erg dicht tegen de expliciete mededeling van respondent (5.8) aan ligt. Het totaal in CKV-bonnen uitgegeven bedrag (ruim 20 gulden) ligt dicht bij de schatting voor de cohort 2000.

Tabel 5.6
Kengetallen van CKV1-leerlingen in cohorten 1998 en 2000

	cohort 2000	cohort 1998
Totaal aantal leerlingen dat in het afgelopen of huidige leerjaar aan CKV1/KCV deelnam	568	304
Gemiddeld aantal ontplooide activiteiten voor CKV1	5.1	5.8
Waarvan op school	1.7	1.7
Percentage dat CKV-bonnen heeft ontvangen	-	78%
Van wie alle bonnen heeft gebruikt	-	42%
Gemiddeld resterend bedrag	-	f 14, 13

Tabel 5.7
Keuzevrijheid bij invulling CKV1-activiteiten

Als je ergens naartoe gaat voor CKV, mag je dan zelf kiezen waarnaar?

	cohort 2000	cohort 1998
Nee, de school zegt waar je naartoe moet	12%	14%
Nee, je moet kiezen uit een lijst	7%	13%
Ja, maar je moet wel eerst overleggen	57%	56%
Ja, je mag kiezen zonder overleg	22%	17%

Ten aanzien van het gebruik van de CKV-bonnen hebben we aan deze groep nog enige additionele vragen voorgelegd, waarover verslag wordt gedaan in tabel 5.6. De betrokken leerlingen zeggen in het afgelopen jaar gemiddeld 5.8 activiteit te hebben ontplooid. Ongeveer een kwart van de activiteiten vond op school plaats. 78% zegt in het afgelopen jaar CKV-bonnen te hebben ontvangen, maar van hen heeft minder dan de helft ook inderdaad alle bonnen gebruikt. Desgevraagd geven de betrokken leerlingen aan dat ze gemiddeld nog ruim 14 gulden als resterend tegoed hebben (deze vraag hebben we aan de cohort 2000 niet gesteld). Dan zouden ze dus ongeveer 36 gulden hebben besteed, een veel ruimere schatting dan die we van de cohort 2000 verkregen. Dit is niet consistent met wat de betrokken leerlingen in de cohort 1998 zelf eerder hebben gezegd over het met bonnen uitgegeven geld. Het verschil zou mogelijk verklaard kunnen worden als de scholen niet hun volledige set bonnen aan de leerlingen te beschikking stellen, maar behouden voor collectieve activiteiten. We vinden hierover in de leerlingvragenlijsten geen nadere informatie, maar hebben uit de kunstcoördinatorenvragenlijsten wel de indruk overgehouden dat dit gebeurt.

Als we de informatie van beide cohorten overzien, kunnen we tot de conclusie komen dat voor CKV1-activiteiten de deelname ongeveer gelijk gespreid is over serieuze en populaire vormen. De meest gekozen activiteit is filmbezoek en aan dat filmbezoek wordt een onevenredig deel van de CKV-bonnen (voor beide groepen geschat op circa een derde van alle uitgegeven bonnen) gependend.

Waardering voor CKV1

Wat vinden de leerlingen nu van CKV1? Waar ervaren ze (grote) problemen en waar niet of minder? Voor een antwoord op deze vraag hebben we de leerlingen twaalf mogelijke klachten voorgelegd en hun gevraagd in hoeverre ze deze onderschrijven. De tabellen 5.8 en 5.9 geven een overzicht van de antwoorden. Ze zijn - anders dan in de vragenlijst - geordend naar 'populariteit': de meest gedeelde klachten staan bovenaan. De antwoordpatronen zijn zeer consistent tussen de beide ondervraagde cohorten; er is geen noodzaak ze apart te behandelen.

In tabel 5.8 hebben de leerlingen het minst waardering voor het maken van de CKV-verslagen. Minder dan 10% vindt de verslagen een goede zaak; bijna de helft heeft er een hekel aan. Bij de volgende klachten zijn de antwoorden gelijkmatiger verdeeld en is er nauwelijks sprake van een volgorde. Dat er voor CKV1 geen eind(examen)cijfer wordt gegeven, ervaart de grote meerderheid niet als een probleem.

In tabel 5.9 komen zes potentiële kwesties aan de orde. Na het schrijven van de verslagen

Tabel 5.8
Goede en slechte dingen aan CKV1 (voorgegeven uitspraken)

	slecht	niet goed, niet slecht	goed
A. Cohort 2000 (N=592)			
(...) dat je verslagen moet schrijven over de culturele activiteiten	49%	36%	8%
(...) dat bezoek aan cultuur verplicht is	34%	41%	25%
(...) dat bezoeken van musea en voorstellingen meer aandacht krijgen dan zelf tekenen en muziek maken	35%	44%	22%
(...) dat zelf tekenen en muziek maken een klein onderdeel van het vak vormen	33%	36%	31%
(...) dat je voorstellingen bezoekt waar je anders niet naartoe zou gaan	28%	35%	40%
(...) dat je er geen eind(examen)cijfer voor krijgt	14%	27%	59%
B. Cohort 1998 (N=333)			
(...) dat je verslagen moet schrijven over de culturele activiteiten	48%	33%	20%
(...) dat bezoek aan cultuur verplicht is	30%	36%	34%
(...) dat bezoeken van musea en voorstellingen meer aandacht krijgen dan zelf tekenen en muziek maken	25%	48%	27%
(...) dat zelf tekenen en muziek maken een klein onderdeel van het vak vormen	27%	42%	31%
(...) dat je voorstellingen bezoekt waar je anders niet naartoe zou gaan	23%	26%	52%
(...) dat je er geen eind(examen)cijfer voor krijgt	19%	26%	56%

Tabel 5.9
Problemen die zich voordoen bij CKV1

	geen probleem	enigszins een probleem	groot probleem
A. Cohort 2000 (N=597)			
(...) dat het schrijven van verslagen veel tijd kost	10%	33%	56%
(...) dat het bezoeken van culturele instellingen veel tijd kost	23%	36%	51%
(...) dat je zelf nog geld bij moet betalen	32%	36%	33%
(...) de hoeveelheid leuke voorstellingen en tentoonstellingen	40%	39%	31%
(...) dat je de CKV-bonnen niet overal kunt inwisselen	45%	39%	15%
(...) dat je ver moet reizen	44%	35%	11%
B. Cohort 1998 (N=325)			
(...) dat het schrijven van verslagen veel tijd kost	9%	38%	53%
(...) dat het bezoeken van culturele instellingen veel tijd kost	30%	39%	32%
(...) dat je zelf nog geld bij moet betalen	37%	39%	25%
(...) de hoeveelheid leuke voorstellingen en tentoonstellingen	49%	34%	18%
(...) dat je de CKV-bonnen niet overal kunt inwisselen	52%	36%	12%
(...) dat je ver moet reizen	46%	38%	16%

Tabel 5.10
Reacties op CKV1- waardering en frequentie van deelname voor CKV1 aan serieuze en populaire activiteiten

A. Cohort 2000 (N=566)

	<u>waardering voor CKV</u>	<u>frequentie deelname serieuze activiteiten</u>	<u>frequentie deelname populaire activiteiten</u>
OPLEIDINGSNIVEAU	.093 (ns)	.130 (2.1)	-.011 (ns)
CULTUREEL PROFIEL	-.017 (ns)	.100 (2.3)	.015 (ns)
LEERJAAR	-.087 (ns)	.111 (ns)	.247 (3.7)
LEEFTIJD	.005 (ns)	.016 (ns)	.038 (ns)
ALLOCHTOON	.037 (ns)	-.021 (ns)	-.083 (1.7)
CULTURDEELNAME OUDERS	.086 (1.9)	.170 (3.8)	.000 (ns)
VROUW	.274 (6.2)	.111 (2.6)	.091 (2.1)
GROOTTE WOONPLAATS	.038 (ns)	.084 (1.7)	-.069 (ns)
Adj. R2	7.6%	13.4%	7.7%

B. Cohort 1998 (N=304)

	<u>waardering voor CKV</u>	<u>frequentie deelname serieuze activiteiten</u>	<u>frequentie deelname populaire activiteiten</u>
OPLEIDINGSNIVEAU (2000)	.118 (1.8)	.325 (5.4)	.253 (4.0)
LEEFTIJD	.130 (2.3)	.168 (2.9)	.125 (2.1)
ALLOCHTOON	-.018 (ns)	.021 (ns)	.029 (ns)
CULTURDEELNAME OUDERS (2000)	.162 (2.4)	.081 (ns)	-.002 (ns)
HOUDING OUDERS T.O.V CULTUUR	.092 (ns)	.032 (ns)	-.036 (ns)
VROUW	.246 (4.4)	.055 (ns)	.083 (ns)
Adj R2	12.9%	12.3%	5.0%

is het grootste probleem hier dat het bezoeken van voorstellingen 'zoveel tijd kost'. Weinig problemen worden ervaren met de inwisselbaarheid van de bonnen en de reistijd. Hoewel de antwoorden in de tabellen 5.8 en 5.9 strikt genomen niet met elkaar vergeleken kunnen worden, blijken ze bij factoranalyse een behoorlijke onderlinge samenhang te vertonen: wie klaagt over het een, klaagt met grote waarschijnlijkheid ook over andere dingen. Elf antwoorden vertonen zo'n positieve correlatie, alleen de vraag over het eindcijfer hoort niet in het rijtje thuis. Uit deze antwoorden construeren we nu een nieuwe variabele, die de WAARDERING VOOR CKV1 meet. Leerlingen met een hoge score hebben weinig klachten en vinden het vak waarschijnlijk leuk, leerlingen met een lage score hebben veel klachten en vinden CKV maar niks.

Achtergronden van invulling van en waardering voor CKV1

Als afsluiting analyseren we of en hoe de weergegeven patronen van invulling van en waardering voor CKV1 verschillen tussen groepen leerlingen. In tabel 5.10 wordt door multiple regressiemodellen een verband gelegd tussen drie afhankelijke variabelen (deelname voor CKV1 aan populaire cultuur, deelname voor CKV1 aan serieuze cultuur, waardering voor CKV) en de sociale achtergrondvariabelen (zie ook 5.2).

De coëfficiënten zijn gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten, die onderling naar sterkte kunnen worden vergeleken. Ze kunnen variëren tussen -1.00 en 1.00 , met 0.00 als neutraal punt ('geen effect'). We kunnen spreken van een statistisch significant effect als de bijbehorende T-waarde groter is dan 2; 'ns' betekent niet significant ($T < 1.7$), terwijl T-waarden tussen 1.7 en 2.0 in een grensgebied liggen. Statistische significantie duidt op verschillen tussen groepen die redelijkerwijs niet aan steekproefvariaties kunnen worden toegeschreven.

Bij de drie multiple regressiemodellen dient allereerst te worden aangetekend dat ze niet duiden op grote differentiatie naar sociale achtergrond. De verklaarde variaties (adj. R2) zijn laag en er zijn meer niet dan wel significante effecten. Wat betreft de WAARDERING VOOR CKV (eerste kolom) is er één overheersend effect: meisjes klagen aanzienlijk minder dan jongens. Dat duidt erop dat problemen met CKV niet een situationeel gegeven zijn, maar primair voortkomen uit de houding van de betrokkenen. Daarnaast blijkt ook ouderlijke cultuurparticipatie significant meer waardering voor CKV op te roepen.

Er is iets meer waardering voor CKV op de hogere onderwijsniveaus, maar dit effect is niet significant. We vinden niet of nauwelijks verschillen naar grootte van de onderzoeksplaats, hetgeen geduid zou hebben op situationele problemen. De overeenkomstige gegevens voor de cohort 1998 lijken hier op. Ook hier een veel grotere waardering onder de vrouwen dan onder de mannen en een grotere waardering onder leerlingen met ouders die zelf

cultureel actief zijn. De houding van de ouders zelf levert daarentegen geen significante bijdrage. Verder valt op dat we onder deze groep wel een significant effect van leeftijd zien optreden. Groeit de waardering met de jaren?

Bij verschillen in DEELNAME AAN SERIEUZE ACTIVITEITEN (tweede kolom) vinden we bij de cohort 2000 iets meer tekening. Opnieuw blijken meisjes de zaken beter op te pakken dan jongens, evenals kinderen van cultureel actieve ouders. Niet alleen waarderen meisjes het vak meer, ze kiezen ook vaker dan jongens, respectievelijk kinderen van cultureel niet-actieve ouders, voor serieuze activiteiten. De effecten van opleidingshoogte en cultureel profiel zijn hier ook significant; leerlingen op hogere niveaus en in een cultureel examenprofiel kiezen vaker voor een serieuze invulling van hun CKV1-activiteiten.

Voor de grootte van de woonplaats treffen we een (bijna) significant effect aan; leerlingen in grotere plaatsen gaan meer naar serieuze activiteiten. Het model voor de cohort 1998 voor deelname aan serieuze CKV-activiteiten bevestigt de rol van de opleidingshoogte (we hebben hier geen gegevens over cultureel profiel) maar laat overigens weinig tekening zien. De DEELNAME AAN POPULAIRE ACTIVITEITEN van CKV (derde kolom) kent bijzonder weinig differentiatie.

De eindconclusie bij deze analyses kan luiden dat invulling van en waardering voor CKV enigszins verschilt tussen groepen leerlingen, maar dat de belangrijkste differentiatie daarbinnen die tussen jongens en meisjes is. Met name wat betreft hun waardering voor het vak schieten de meisjes er bovenuit. Ook de culturele activiteit van de ouders draagt bij aan waardering voor CKV en een meer serieuze invulling ervan. Een andere wellicht opmerkelijke uitkomst is een negatieve; allochtone leerlingen, om wie veel te doen is in het actuele onderwijs- en cultuurbeleid, verschillen niet van hun klasgenoten in hun waardering voor CKV en de invulling ervan.

5.3 De effecten van CKV1

De uiteindelijke opzet van het CKV1-Volgproject is de invloeden van het CKV1-onderwijs op culturele gedragingen en houdingen van leerlingen in kaart te brengen door veranderingen in hun gedragingen en houdingen op te sporen. Wanneer het gehele databestand te zijner tijd bijeen is gebracht, zullen we in staat zijn om leerlingen vóór, tijdens en na hun CKV1-periode te bekijken. Zo kunnen we deze veranderingen opsporen. Met de over cohort 2000 beschikbare data kunnen we alleen iets over deze mogelijke gevolgen zeggen, namelijk door een vergelijking te maken tussen groepen die nu wel en groepen die nu niet aan het CKV1-onderwijs deelnemen. Als we straks beschikken over longitudinale data, kunnen we

veranderingen opsporen door de voormeting constant te houden en zo alle groepen aan elkaar gelijk te stellen. Bij cross-sectionele vergelijkingen, zoals we die nu moeten uitvoeren (althans bij de cohort 2000), is het zaak om de groepen zonder en met CKV1 aan elkaar gelijk te stellen door zoveel mogelijk factoren constant te houden die hun (verschil in) reactie zouden kunnen verstoren. Daarvoor maken we gebruik van de sociale achtergrondvariabelen (zie ook 5.1).

Effectvariabelen

Om de effecten van CKV op te sporen kijken we naar twee soorten kenmerken van de ondervraagden: indicatoren van hun cultureel gedragingen en indicatoren van hun houding tegenover kunst en cultuur. Het cultureel gedrag kan in onze ogen worden beschouwd als de eigenlijke doelvariabele van de CKV1-lessen. In de vragenlijst is geïnformeerd naar cultureel uitgaansgedrag aan de hand van negen aan het AVO ontleende vragen.*

Tabel 5.11 geef een overzicht van de antwoorden op deze AVO-vragen in aantal keren per jaar. De vragen zijn gegroepeerd naar vijf serieuze kunstuitingen en vier populaire cultuurvormen. Naast de frequentie van deelname onderscheiden deze twee clusters zich ook in de overlap van de betrokken publieksgroepen en hun achtergronden. Het onderscheid tussen deze twee dimensies berust op een factoranalyse en verderop zal blijken dat de sociale achtergrondvariabelen die de score op beide dimensies bepalen ook nogal uiteenlopen. Dit alles is geen verrassing; het is een standaardresultaat bij analyse van de AVO-vragen en werd ook bij het CJP-onderzoek (Ganzeboom & Nagel 1999) zo gevonden. Enigszins verrassend is wellicht (opnieuw) dat ook een positieve samenhang tussen beide dimensies wordt gevonden: het bezoeken van populaire cultuurvormen sluit allerminst deelname aan serieuze kunstuitingen uit (en omgekeerd ook niet).

Voor de verdere analyse zullen we gebruikmaken van de gemiddelde scores op de groep serieuze kunstuitingen, respectievelijk populaire cultuuruitingen. In het CJP-onderzoek is het bij analyse van deze vragen een issue gebleken hoe ze het beste kunnen worden geschaald en gemiddeld. Gebruikmaken van de geschatte frequentie van deelname bleek toen als nadeel te hebben dat uitschieters de score gaan domineren, terwijl ook nog eens bleek dat de verschillen in achtergrond tussen wel en niet gaan veel dramatischer zijn dan tussen weinig en zeer frequent gaan. In de hierna volgende analyse houden we niettemin nog even vast aan de gemiddelde jaarlijkse frequentie op de twee groepen cultuuruitingen.

Een derde groep vragen waarop we een effect van CKV1-lessen kunnen verwachten, is de houding die leerlingen aannemen ten aanzien van kunst en cultuur. Om die in kaart te brengen zijn tien stellingen aan de leerlingen voorgelegd. Tabel 5.12 geeft de formulering van de stellingen en de frequentieverdeling van de antwoorden. We onderscheiden ze in een

* Merk op dat het nu gaat over aan alle leerlingen gestelde vragen en dat deze gesteld werden aan het begin van de vragenlijst, op een moment dat CKV1 nog niet ter sprake was gebracht.

negatieve en een positieve groep, naargelang de gekozen formulering. Dit onderscheid maakt overigens niet uit voor de schaalbaarheid van de indicatoren; bij factor- en betrouwbaarheidsanalyse blijken ze een zeer sterk overlappende betekenis te hebben en we kunnen ze (na ompoling van de negatieve uitspraken) zonder meer optellen tot één (positieve) HOUDING T.O.V. KUNST EN CULTUUR.

Tot slot voegen we nog een vierde groep variabelen aan de analyse toe, namelijk twee indicatoren voor het leesgedrag. In de vragenlijst zijn twee vragen over boeken lezen gesteld:

Tabel 5.11
Cultureel uitgaansgedrag van alle leerlingen (AVO-vragen)

Hoe vaak ga je per jaar naar? (%)					
A. Cohort 2000 (N=1123)					
	0x	1x	2x	4x	12x
Serieuze cultuur					
Toneel	68%	18%	13%	2%	0%
Cabaret	82%	13%	5%	0%	0%
Klassiek concert	91%	4%	4%	1%	1%
Balletvoorstelling	91%	6%	2%	1%	0%
Museum	41%	27%	25%	6%	0%
Populaire cultuur					
Popconcert	54%	22%	18%	5%	1%
Bioscoop	5%	9%	26%	48%	12%
DJ/VJ dance party	54%	9%	16%	12%	9%
Jongerenmanifestatie	68%	23%	9%	1%	1%
B. Cohort 1998 (N=972)					
	0x	1x	2x	4x	12x
Serieuze cultuur					
Toneel	74%	13%	12%	2%	0%
Cabaret	84%	10%	5%	1%	0%
Klassiek concert	93%	4%	2%	1%	2%
Balletvoorstelling	94%	5%	1%	0%	0%
Museum	59%	16%	20%	5%	1%
Populaire cultuur					
Popconcert	63%	18%	15%	4%	1%
Bioscoop	11%	6%	27%	43%	12%
DJ/VJ dance party	63%	11%	13%	7%	5%
Jongerenmanifestatie	71%	23%	6%	1%	0%

over de hoeveelheid uitgelezen boeken en over de gemiddelde frequentie van boeken lezen. De antwoorden op de twee vragen zijn sterk gecorreleerd. Het gemiddelde van de twee nemen we in de analyse op onder de naam BOEKEN LEZEN.

We kunnen voorlopig aan de slag met de volgende vier geconstrueerde variabelen: SERIEUZE CULTUURPARTICIPATIE; POPULAIRE CULTUURPARTICIPATIE; HOUDING T.O.V. KUNST EN CULTUUR; BOEKEN LEZEN. Hiermee zijn de mogelijkheden van de vragenlijst

Tabel 5.12

Meningen over kunst en cultuur; (1) sterk meer eens (4) sterk mee oneens

A. Cohort 2000 (N=1119)

Positieve uitspraken	(1)	(2)	(3)	(4)
Klassieke muziek is net zo goed iets voor jongeren als voor ouderen.	14%	53%	25%	8%
Lezen zet aan tot denken.	12%	72%	13%	3%
Ik voel me thuis bij mensen die van kunst houden.	3%	19%	43%	35%
Ik bewonder mensen die klassieke muziek spelen.	7%	33%	41%	19%
Negatieve uitspraken	(4)	(3)	(2)	(1)
Als ik naar de schouwburg zou gaan, zou ik me schamen daarover aan mijn vrienden te vertellen.	55%	38%	4%	3%
Kunst hoort bij kakkers.	34%	47%	12%	8%
Een museum is typisch iets voor oudere mensen.	20%	54%	20%	7%
Jongens die van klassieke muziek houden zijn watjes.	29%	51%	13%	8%
Theater is voor een ander soort mensen dan ik.	18%	36%	29%	17%
Boeken lezen is iets voor als je oud bent.	46%	43%	8%	4%

B. Cohort 1998 (N=967)

Positieve uitspraken	(1)	(2)	(3)	(4)
Klassieke muziek is net zo goed iets voor jongeren als voor ouderen.	13%	59%	23%	6%
Lezen zet aan tot denken.	21%	67%	9%	3%
Ik voel me thuis bij mensen die van kunst houden.	3%	21%	47%	29%
Ik bewonder mensen die klassieke muziek spelen.	8%	40%	39%	3%
Negatieve uitspraken	(4)	(3)	(2)	(1)
Als ik naar de schouwburg zou gaan, zou ik me schamen daarover aan mijn vrienden te vertellen.	58%	38%	4%	2%
Kunst hoort bij kakkers.	37%	49%	10%	4%
Een museum is typisch iets voor oudere mensen.	24%	56%	17%	4%
Jongens die van klassieke muziek houden zijn watjes.	33%	53%	11%	4%
Theater is voor een ander soort mensen dan ik.	19%	36%	29%	4%
Boeken lezen is iets voor als je oud bent.	50%	41%	7%	15%

niet uitgeput. Er is nog geïnformeerd naar de titel van de laatstbezochte film, podiumvoorstelling en museum, terwijl ook nog een reactie is gevraagd over bezoek aan lokale instellingen met serieus en populair cultuuraanbod. Deze gegevens komen in de volgende paragraaf aan de orde.

Tabel 5.13a

Deelname aan culturele activiteiten (serieus, populair, boeken lezen) en houding tegenover cultuur naar CKV1-deelname en sociale achtergrond - cohort 2000 (N=1129)

	serieuze cultuur		populaire cultuur	boeken lezen	houding t.o.v. cultuur
	A	B	C	D	E
CKV-KLAS	.165 (5.6)	-.097 (2.2)	.036 (ns)	-.128 (4.0)	-.008 (ns)
KCV-KLAS	.008 (ns)	-.032 (ns)	.010 (ns)	-.060 (2.0)	-.004 (ns)
CKV-ACTIVITEITEN		.345 (7.8)			
OPLEIDINGSNIVEAU	.141 (3.9)	.142 (4.1)	-.061 (ns)	.099 (2.6)	.139 (3.8)
CULTUREEL PROFIEL	.061 (2.1)	.039 (ns)	.024 (ns)	-.005 (ns)	.097 (3.3)
LEERJAAR	.028 (ns)	.022 (ns)	-.039 (ns)	.191 (4.1)	.084 (1.9)
LEEFTIJD	.017 (ns)	.006 (ns)	.125 (3.0)	-.095 (2.4)	.054 (ns)
ALLOCHTOON	-.038 (ns)	-.034 (ns)	-.019 (ns)	.103 (3.3)	.073 (2.5)
CULTUUR OUDERS	.375 (13.5)	.340 (12.2)	.204 (6.4)	.164 (5.4)	.223 (7.8)
VROUW	.098 (3.7)	.081 (3.0)	.010 (ns)	.010 (ns)	.290 (10.5)
GROOTTE WOONPLAATS	-.026 (ns)	-.023 (ns)	.046 (ns)	.046 (ns)	-.006 (ns)
Adj. R2	27.7%	30.5%	5.0%	5.0%	22.9%

- *A. Effecten van CKV1 in de cohort 2000*

Tabel 5.13a geeft eerst twee gestandaardiseerde regressiemodellen waarbij deelname aan serieuze cultuur wordt voorspeld uit CKV1-deelname en de controlevariabelen. In model A blijkt dat leerlingen in CKV1-klassen zich onderscheiden door frequentere deelname aan serieuze cultuur. In model A wordt ook in kaart gebracht in welke mate de achtergrondvariabelen van invloed zijn op deelname aan serieuze cultuur. De cultuurdeelname van de ouders blijkt, zoals in eerder onderzoek, veruit de dominante factor in deze te zijn. Daarnaast zijn er de verwachte effecten van sekse en opleiding, maar de belangrijke conclusies betreffen eerder de geringe omvang van deze verschillen, dan het optreden ervan. Vooral de betrekkelijk geringe verschillen tussen opleidingsgroepen, die overblijven als de deelname van de ouders constant is gehouden, zijn hierbij een opmerkelijk resultaat. Eerder onderzoek onder volwassenen wijst immers vaak opleiding als de belangrijkste determinant van cultuurdeelname aan. Dat dit in onze gegevens niet het geval is, kan verschillende verklaringen hebben. Zo is het mogelijk dat de verschillen pas naar boven zullen komen, wanneer de betreffende leerlingen ouder worden en ook hun vervolgopleidingen achter de rug hebben. Wellicht is het zo dat op deze leeftijd de deelname via school overheerst en dat pas in de jongvolwassenheid blijkt in hoeverre de invloed van de school beklijft. Een andere mogelijke verklaring is dat de invloed van de opleiding onderhevig is aan historische verandering en dat we onder deze jongeren voor het eerst de resultaten zien van die verandering. Deze tweede verklaring is onaannemelijk, maar kan niet worden uitgesloten. De tijd (en onze volgstudie) zal het leren. Ook opmerkelijk is het niet-significante effect van de allochtonievariabele; leerlingen van allochtone komaf gaan net zo vaak naar serieuze cultuuruitingen als hun klasgenoten, indien we althans rekening houden met de culturele achtergrond van de ouders en de andere controlevariabelen.

De uitslag dat CKV1-leerlingen in vergelijking met de controlegroep aan meer serieuze culturele activiteiten deelnemen, is niet verwonderlijk, maar wel geruststellend. Dit was immers de bedoeling van de invoering van CKV1 en we hebben al eerder gezien dat de CKV1-leerlingen aangeven inderdaad activiteiten voor CKV1 uit te voeren. Uit de resultaten in model A blijkt dat ze hierbij niet uitsluitend activiteiten 'op de lijst' hebben gezet die ze sowieso (dat wil zeggen zoals de controlegroep) al gedaan zouden hebben.

In model B kijken we naar het effect van CKV1-onderwijs terwijl we de eerder behandelde activiteiten voor CKV1 constant houden. We zien dat nu het effect van het behoren tot een CKV1-klas significant negatief wordt; rekening houdend met de voor CKV1 gekozen activiteiten, gaan CKV1-leerlingen minder vaak naar serieuze cultuur dan de controlegroep! Dat houdt in dat er vooralsnog geen grote positieve uitstraling van CKV1 op de rest van de vrije tijd is. Anders gezegd: CKV1 voegt activiteiten toe, maar vervangt ook een aantal bestaan-

de activiteiten. Slecht nieuws is dit (voorlopig nog) niet. Het gaat erom of de verhoging van activiteiten als aangetroffen in model A op (middellange) termijn beklijft.

De uitkomst voor serieuze cultuur krijgt wat meer reliëf wanneer we haar vergelijken met de patronen voor de andere afhankelijke variabelen. Heeft CKV1 wellicht ook een werking op deelname aan populaire cultuur? Als dit zo zou zijn, zou je kunnen vermoeden dat CKV1 aan haar doel voorbijschiet en ook niet-bedoeld uitgaansgedrag bevordert. En heeft CKV1 ook een werking op het lezen van boeken? Zo'n uitslag zou er op kunnen wijzen dat de controlevariabelen onvoldoende gespecificeerd zijn en dat er nog meer selectie in de CKV1-groep zit dan nu meetbaar is.

Tot slot is het erg interessant om te kijken naar de effecten van CKV1 op de attitude ten aanzien van kunstuitingen; denken CKV1-ers positiever over kunst? Spreekt het effect van CKV1 op feitelijke deelname nogal voor zichzelf en staat het echt nog te bezien in hoeverre dit effect zal beklijven, aan een verandering van houding zou meer waarde kunnen worden gehecht. Zo'n effect zou immers niet afgedwongen zijn, maar een echt vrijwillig bijproduct zijn. Tabel 5.13a geeft in de kolommen C, D en E dezelfde modellen als eerder voor respectievelijk deelname aan populaire cultuurvormen, boeken lezen en houding tegenover kunst. In model C wordt duidelijk dat CKV1-ers niet in belangrijke mate meer aan populaire activiteiten doen dan de controlegroep. CKV1 brengt de leerlingen dus wel extra vaak naar schouwburg, concertzaal en museum, maar niet naar popconcert, bioscoop of andere populaire activiteiten. De keerzijde van deze conclusie is dat we uit de voorgaande analyse al weten dat de leerlingen wel degelijk populaire activiteiten opnemen in hun kunstdossier. Als nu blijkt dat ze op dit punt even actief zijn als de controlegroep, is de enig mogelijke conclusie dat reeds bestaande activiteiten door CKV1 zijn verheven tot dossierstof. Een mogelijk nog brisantere aantekening is dat de daarbij meegegeven bonnen voor ten minste de helft zijn besteed aan deze populaire activiteiten, uitgaven die de controlegroep kennelijk heel goed uit eigen zak kan betalen.

Kunnen we bij het vergelijken van de achtergronden van serieuze versus populaire activiteiten tot positieve conclusies over CKV1 komen (het werkt met name op de deelname aan serieuze cultuurvormen en dat was de bedoeling), vergelijking met boeken lezen levert een onverwacht kritisch punt op. Terwijl verwacht werd dat CKV1 hier geen of een klein positief effect zou hebben, is het in feite significant negatief (model D). Leerlingen in CKV1-klassen lezen significant minder boeken dan leerlingen in controleklassen! Indien deze conclusie werkelijk opgaat, zou het mogelijk betekenen dat er geloof moet worden gehecht aan de leerlingenklachten over de vele tijd die CKV1 kost.

Negatief voor de CKV1-doelstellingen zijn ten slotte ook de bevindingen in kolom E die aanduiden dat er geen enkel verschil in waardering is voor kunst en cultuur tussen CKV1-

leerlingen en controlegroep. Positiever tegenover cultuur staan meisjes, kinderen van cultureel actieve ouders, leerlingen op hogere schoolniveaus en in hogere leerjaren en allochtonen(!). CKV1-lesser of geen CKV1-lesser maakt hier niks uit. Dit is in deze onderzoeksfase een belangrijke uitkomst, omdat een verandering in attitude iets is dat we wel op deze korte

Tabel 5.13b

Deelname aan culturele activiteiten (serieus, populair, boeken lezen) en houding tegenover cultuur naar CKV1-deelname en sociale achtergrond - cohort 1998 (N=974)

	serieuze cultuur			populaire cultuur		boeken lezen		houding t.o.v. cultuur	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I
CKV-NU	.221 (7.0)	.230 (7.7)	.128 (2.9)	-.015 (ns)	.025 (ns)	.068 (2.3)	.074 (2.7)	.071 (2.1)	.064 (2.2)
CKV TOEN	-.028 (ns)	-.011 (ns)	-.027 (ns)	-.094 (2.7)	-.040 (ns)	.032 (ns)	.026 (ns)	-.020 (ns)	.023 (ns)
CKV-ACTIVITEITEN			.135 (3.1)						
GEDRAG OP T0 (1998)		.297 (10.0)	.291 (9.9)		.421 (13.1)		.296 (10.1)		.498 (16.9)
OPLEIDINGSNIVEAU	.291 (9.0)	.227 (7.3)	.209 (6.7)	.209 (6.7)	-.016 (ns)	.296 (10.1)	.386 (13.0)	.135 (3.9)	.038 (ns)
LEEFTIJD	-.032 (ns)	-.019 (ns)	-.024 (ns)	.014 (ns)	-.008 (ns)	-.058 (2.1)	-.067 (2.6)	.170 (5.7)	.141 (5.2)
ALLOCHTOON	.030 (ns)	.030 (ns)	.029 (ns)	-.076 (ns)	-.038 (ns)	.057 (2.1)	.055 (2.5)	.017 (ns)	-.042 (ns)
CULTUUR OUDERS (2000)	.172 (4.9)	.113 (3.3)	.115 (3.4)	.086 (2.1)	.023 (ns)	.109 (3.4)	.058 (1.9)	.102 (2.8)	.077 (2.5)
HOUDING OUDERS (2000)	.130 (3.8)	.094 (2.9)	.095 (2.9)	.071 (1.7)	.078 (2.1)	.095 (2.9)	.007 (ns)	.155 (4.2)	.078 (2.5)
VROUW	.121 (4.2)	.115 (4.2)	.114 (4.2)	.102 (3.0)	.076 (2.4)	.252 (9.3)	.158 (5.8)	.349 (11.4)	.195 (7.0)
Adj. R2	32.9%	40.3%	40.9%	3.5%	20.3%	41.7%	48.2%	11.4%	44.4%

Gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten. T-waarden tussen haakjes. (ns): T < 1.7.

termijn zouden mogen verwachten. Het is natuurlijk daarmee nog niet uitgesloten dat CKV-leerlingen op rijpere leeftijd meer van kunst en cultuur zullen gaan houden dan de leden van de controlegroep, maar vooralsnog is dat niet het geval.

- *B. Effecten van CKV in de cohort 1998*

Nagenoeg dezelfde modellen kunnen worden berekend op basis van de informatie die is verschaft door de cohort 1998. (tabel 5.13b) De afhankelijke variabelen zijn hierbij op dezelfde manier geconstrueerd als voor de cohort 2000 (zie tabel 5.11 en 5.12). De onafhankelijke variabelen nemen een iets andere vorm aan. De variabelen over de ouders berusten nu op mededelingen van de ouders zelf, terwijl CKV1-deelname is onderscheiden in CKV-NU (deelname in 2000-2001 of 1999-2000) en CKV-TOEN (alleen deelname aan [experimentele] projecten in 1998-1999).

De modellen A, B en C hebben betrekking op deelname aan serieuze culturele activiteiten. De effecten van de achtergrondvariabelen wijken enigszins af van die voor de cohort 2000 doordat de verschillen tussen de opleidingsniveaus groter zijn en die naar ouderlijke kenmerken kleiner. De grotere opleidingsverschillen zouden voor rekening kunnen komen van het feit dat de groep nu meer gedifferentieerd is naar opleiding, terwijl de geringere ouderlijke effecten veroorzaakt zouden kunnen zijn door het feit dat de ouders hier nu zelf de informatie hebben verschaft. Overigens is zowel de invloed van het gedrag van de ouders als hun houding op het gedrag van hun kinderen nog steeds tamelijk sterk en significant. Van de twee CKV-variabelen heeft alleen deelname NU een significant effect en dat is groter dan bij de cohort 2000. Gegeven de andere variabelen in het model, is er echter geen bijdrage van CKV-TOEN. Deze eerste test van het blijvende effect van CKV-onderwijs loopt dus negatief af. We haasten ons erbij aan te tekenen dat de betrokken groep maar betrekkelijk klein is (N=47), en dat we in toekomstige analyses een veel beter beeld van deze middellangetermijneffecten zullen krijgen. Model B voegt als extra controlevariabele het gedrag op TO (klasgewijze ondervraging in september 1998) toe. Dit verandert het beeld niet spectaculair; de directe effecten van de achtergrondvariabelen nemen af (dat is logisch, want een deel van hun werking zit op TO), maar het verschil tussen CKV1-klassen en controlegroep blijft hetzelfde.

In model C kijken we weer naar de effecten van CKV1-onderwijs op deelname aan serieuze activiteiten, terwijl we het eerder aangegeven aantal activiteiten voor het kunstdossier constant houden. In tegenstelling tot de analyse bij de cohort 2000 blijkt er in dit model nu een (significant) positief effect voor CKV-NU over. Dat zou erop duiden dat het CKV1-onderwijs ook leidt tot deelname aan activiteiten die niet onmiddellijk 'voor het dossier' gelden.

De analyse van deelname aan populaire activiteiten (kolom D en E) in de cohort 1998 levert geen nieuwe gezichtspunten op. Er is opnieuw geen aanwijzing dat CKV1-lessen tot meer activiteit in deze richting leiden dan in de controlegroep het geval is.

De berichten over BOEKEN LEZEN zijn evenwel positiever dan bij de cohort 2000; er is nu een significant positief effect van CKV1-onderwijs en geen spoor van de concurrentieverhoudingen die we eerder bij de cohort 2000 dachten aan te treffen. Merk overigens op hoeveel sterker de opleidingsverschillen hier zijn dan in de eerdere tabel!

Ten slotte is er ook een positieve conclusie bij de analyse van de houdingen: leerlingen die NU in CKV-onderwijs zitten geven een positievere houding te zien dan de controlegroepen.

De groep die TOEN in CKV1-onderwijs heeft gezeten, doet hier echter niet aan mee.

Alles bijeengenomen nuanceren de resultaten over de cohort 1998 de eerdere wat negatieve conclusies over de cohort 2000. De effecten van CKV1-onderwijs op serieuze cultuurparticipatie zijn wat groter en de effecten op boeken lezen en houding tegenover kunst en cultuur zijn positief en significant. De gegevens over de cohort 1998 hebben bovendien op die over de cohort 2000 voor, dat CKV1 al wat langer haar werking heeft gehad in deze groep en dat de meting van controlevariabelen completer (eerdere deelname) en valider (mededelingen van de ouders zelf) is. Tegen de gegevens over de cohort 1998 spreekt echter weer dat ze onderhevig zijn geweest aan (selectieve) non-respons.

5.4 Complexiteit van culturele participatie

We weten nu dat leerlingen die de CKV1-lessen volgen meer dan de controlegroep deelnemen aan culturele activiteiten. Als we rekening houden met de verplichte activiteiten die de leerlingen moeten verrichten voor CKV1, zijn de CKV1-ers uit de cohort 2000 echter minder cultureel actief dan de controlegroep; bij de cohort 1998 blijft er een klein positief effect over. CKV-activiteiten nemen dus (ten dele) de plaats in van activiteiten waaraan deze leerlingen ook zonder de CKV1-lessen zouden deelnemen.

Nu rijst de vraag of de CKV1-lessen ook leiden tot een andere keuze van culturele activiteiten, anders dan zonder CKV1-lessen. Kiezen leerlingen met CKV1 voor andere voorstellingen en tentoonstellingen dan de controlegroep? We kunnen deze vraag beantwoorden door wat beter te kijken naar de activiteiten zelf. Aan de respondenten van de cohort 2000 is gevraagd aan te geven welke podiumkunstvoorstelling, museum en film hun laatste bezoek gold. Onderscheiden de door de CKV-ers bezochte voorstellingen, musea en films zich inderdaad van de activiteiten waaraan de leden van de controlegroepen deelnamen?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is het eerst nodig om de gegeven antwoorden naar een criterium te schalen. Als ons uitgangspunt kiezen we de complexiteit en onconventionaliteit van culturele uitingen, zoals geïntroduceerd in het onderzoek *Podiumkunsten &*

Publiek (Maas et al. 1990) en door ons ook toegepast in ander onderzoek (bijvoorbeeld *Museum en Publiek*; Haanstra et al. 1989). Onder complexiteit van cultuur verstaan we de mate van geestelijke inspanning en voorbereiding die nodig is om van het gebodene te genieten, daar de informatie uit te halen. Zulke complexiteit kan in het gebodene zelf opgesloten liggen (bijvoorbeeld de hoeveelheid verhaallijnen of verwijzingen in films), maar ook in de ongewoonheid van een bepaald stuk of de afstand tussen een genre en de alledaagse ervaring. De unconventionaliteit van een activiteit is minder goed te definiëren in de voorliggende gevallen, omdat ze meer te maken heeft met de aard van het podium dan met de geboden culturele informatie. We beperken de analyse daarom tot complexiteit van cultuuruitingen.

Voor het vastleggen van de complexiteit van de in de gegeven antwoorden opgesomde films, podiumkunstvoorstellingen en musea hebben we gebruikgemaakt van beoordeling. De door de leerlingen gegeven antwoorden werden daartoe voorgelegd aan acht beoordelaars

Tabel 5.14
Effecten van CKV-deelname op complexiteit van laatst bezochte activiteit - cohort 2000

	film	podiumkunst	museum
CKV-KLAS	.023 (ns)	.138 (2.7)	.152 (4.0)
OPLEIDINGSNIVEAU	-.023 (ns)	.207 (3.5)	.107 (2.5)
CULTUREEL PROFIEL	-.036 (ns)	-.018 (ns)	.089 (2.3)
LEERJAAR	.063 (ns)	.116 (1.7)	.120 (2.2)
ALLOCHTOON	-.067 (2.0)	.060 (ns)	.063 (1.7)
CULTUUR OUDERS (2000)	.004 (ns)	.004 (ns)	.074 (2.0)
VROUW	.112 (3.4)	.167 (3.4)	.043 (ns)
N	984	391	739
Adj. R2	2.0%	13.3%	9.5%

met kennis van zaken. Deze beoordelaars schaalden de gegeven antwoorden naar zeven niveaus van complexiteit. De gebruikte vraagtekst instrueerde de beoordelaars de films voorstellingen en musea te ordenen tussen 1 ('minst complex: puur amusement, vereist helemaal geen speciale kennis') en 7 ('meest complex: vereist forse geestelijke inspanning of veel specialistische kennis').

Beoordelaars werd gevraagd zoveel mogelijk beoordelingen uit te spreken; de stimuli die ze niet thuis konden brengen, hoefden ze niet te beoordelen. De resultaten van deze beoordelingsprocedure waren over het geheel genomen bevredigend in de zin dat de beoordelaars (die onafhankelijk van elkaar werkten) het goed met elkaar eens waren. Alleen bij de musea moesten de oordelen van één beoordelaar uit de procedure worden verwijderd, omdat deze beoordelaar het radicaal oneens was met alle anderen. De interbeoordelaarscorrelatie bedroeg uiteindelijk: films: 0.92; musea: 0.84; podiumvoorstellingen: 0.65. Dat is naar alle maatstaven heel behoorlijk.

Iets minder goed verliep de procedure wat betreft het aantal beoordeelde stimuli. Met name bij podiumvoorstellingen konden de beoordelaars maar 65% van de gegeven antwoorden beoordelen. Bij films kwam men tot een beoordeling van 92%, bij musea van 84%. De rest van de antwoorden was niet thuis te brengen of te vaag ('een museum in Zwitserland') om zinvol te kunnen beoordelen. De bijlage (pagina 95 e.v.) geeft een overzicht van de resultaten van de procedure.

De vraag is nu of er verschil is tussen CKV1-ers en niet-CKV1-ers in termen van de complexiteit van de bezochte activiteiten. Zou er verschil zijn, dan kunnen we dit interpreteren als een direct succes van CKV1, een succes dat minder voor de hand ligt dan de relatie tussen CKV1 en de frequentie van deelname aan culturele activiteiten.

Tabel 5.14 geeft de relevante regressievergelijkingen. Opnieuw kijken we naar het effect van CKV1-deelname, terwijl we via het statistisch model een aantal controlevariabelen constant houden. Ook bij de complexiteit van de gekozen activiteit ligt het immers voor de hand dat de keuze mede ingegeven wordt door achtergrondvariabelen als het culturele voorbeeld van de ouders en het opleidingsniveau.

De conclusies in tabel 5.14 laten voor twee van de drie genres een positief effect zien van CKV1 op complexiteitsniveau van de deelname. Om met de negatieve uitslag te beginnen: wat betreft het complexiteitsniveau van films (de meest bezochte activiteit voor de kunstdossiers) treedt er geen enkel verschil aan het licht tussen CKV1-groep en controlegroep. CKV1-ers gaan niet vaker naar de film dan anderen (zo bleek al eerder), al geven ze er wel een aanzienlijk deel van hun CKV1-bonnen aan uit, maar ze kiezen geen *andere* films. De controlegroep zit in dezelfde bioscoopzalen als de CKV1-ers. Omdat zoveel van onze respondenten vaak naar de bioscoop gaan, is dit een zeer ongunstige uitslag voor de CKV1-doelen.

Wat betreft podiumkunsten (voornamelijk toneel en cabaret, weinig opera en concerten) ligt het resultaat wel in het voordeel van CKV1-effecten en dit is ook statistisch significant. Dat is een mooi resultaat voor CKV1. Er zijn maar betrekkelijk weinig podiumvoorstellingen genoemd en de beoordelaars konden er daarvan veel niet thuisbrengen. Dat er toch een effect uitkomt, maakt het resultaat des te sterker.

Een veel significantere uitslag voor CKV1 biedt het museumbezoek. Er is hier een eenduidig effect van CKV1 op bezoek aan complexere musea en dit verdwijnt niet wanneer we de werking van de controlevariabelen in acht nemen.

Bij de codering van de antwoorden is overigens de indruk ontstaan dat museumbezoek, meer dan de twee andere vormen van activiteit, groepsgewijs met school of klas (ten dele in excursieverband) is afgelegd. Tabel 5.15 toont aan dat dit inderdaad zo is. Museumbezoek blijkt in meerderheid in het gezelschap van schoolgenoten en leraar plaats te vinden. Bij podiumkunsten nemen de ouders een veel belangrijker plaats in, terwijl bij film ouders noch schoolgenoten prevaleren. Het meest gegeven antwoord is hier zelfs 'anders' en dat betekent waarschijnlijk dat men het meest gaat met vrienden die geen schoolgenoten zijn.

5.5 Conclusies en discussie

Onze analyses van de in 2000 onder twee onderzoekscohorten (cohort 2000 en cohort 1998) verzamelde gegevens leiden tot eerste inzichten over de inrichting, beleving en werking van het CKV1/KCV-onderwijs. Het blijft nu nog bij een momentopname, een definitiever beeld kan pas worden gegeven wanneer alle gegevens van het CKV1-Volgproject zijn verzameld. In de finale dataverzameling (gepland voor september 2002) zullen we over gegevens beschikken die voortkomen uit de herondervraging van drie cohorten (een cohort 2001 wordt toegevoegd).

Populaire invulling

Tabel 5.15
Begeleidend gezelschap bij laatst bezochte culturele activiteit - cohort 2000

	film	podiumkunsten	museum
Schoolgenoten met leraar	5%	26%	53%
Ouders	6%	32%	24%
Schoolgenoten zonder leraar	25%	20%	9%
Andere vrienden, alleen anders	64%	2%	14%
N	1080	606	883

De inzichten die we nu verworven hebben, zijn het meest solide waar het gaat over de invulling en beleving van het vak. Over de invulling laat zich zeggen dat zij nogal populair uitvalt. Circa de helft van de voor CKV1 ondernomen activiteiten vallen onder populaire cultuur: popmuziek, cabaret en vooral heel veel bioscoopbezoek. Filmbezoek komt in 80% van de kunstdossiers een of meerdere keren voor, en onze schatting is dat minstens een derde van de uitgegeven CKV-bonnen terecht komt bij de bioscopen. Een kritische kanttekening daarbij is dat niet is gebleken dat CKV1-ers vaker naar de film gaan dan anderen, en ook niet dat ze naar andere films gaan dan anderen. Het lijkt er nog het meest op dat reeds bestaande vrijetijdsactiviteiten in het dossier worden opgenomen en dat de CKV-bonnen activiteiten financieren die andere jongeren (de controlegroep) uit eigen zak betalen.

Positief op korte termijn

Wat betreft een andere in deze fase belangrijke testcase waren de resultaten gemengd. In de cohort 2000 leken CKV1-leerlingen niet positiever over kunst en cultuur te zijn gaan denken dan anderen, maar in de twee jaar oudere cohort 1998 was dat verhoopte effect er wel. CKV1-ers in de oudere cohort staan significant positiever tegenover kunst en cultuur dan de controlegroep. Het effect lijkt zich voorshands tot de korte termijn te beperken; onder de kleine groep leerlingen uit de cohort die de CKV1-ervaring alweer één tot twee jaar achter de rug hebben, was er niet veel over van een positieve houding of een frequentere cultuurdeelname.

Serieuze activiteiten

Tegenover deze wat negatieve conclusies staan de positieve bewijzen dat CKV1 de leerlingen wel meer naar serieuze culturele activiteiten heeft gebracht; vooral museum en theater staan bij hen vaker op de agenda dan bij andere jongeren en in beide gevallen onderscheiden CKV-ers zich door een keuze voor meer complexe activiteiten dan de controlegroep (voorzover deze überhaupt naar theater en museum gaat). Bezoek aan serieuze muziek blijft opmerkelijk achter bij de twee andere serieuze vormen.

Klachten van leerlingen

Leerlingen geven in doorsnee een tamelijk negatief beeld over CKV1. Ze klagen echter in hoofdzaak over het tijdsbeslag dat de activiteiten en vooral de verslagen erover met zich meebrengen. Die klachten lijken toch enigszins ingegeven door de in doorsnee negatieve houding tegenover kunst en cultuur. Ze komen bijvoorbeeld veel meer voor bij jongens dan bij meisjes, dus aan de activiteiten zelf kan het niet alleen liggen. Opvallend is nog dat praktische klachten die binnen het bereik van het cultuurbeleid liggen (zoals te weinig of te

duur aanbod) juist niet erg frequent worden onderschreven. Ook zijn de klachten niet erg gedifferentieerd naar sociale achtergrond, met name ook niet naar grootte van de woonplaats. De negatieve evaluatie van CKV1 door de leerlingen duidt naar onze overtuiging dan ook meer op een negatieve instelling van de leerlingen dan op een groot praktisch probleem.

Niet bestede CKV-bonnen

Praktische problemen lijken zich wel voor te doen bij de besteding van de CKV-bonnen. Niet alleen lijken de bonnen enigszins aan hun doel voorbij te schieten omdat ze voor een groot deel functioneren als premie op bestaand bioscoopbezoek, ook duiden onze gegevens er op dat een aanzienlijk deel van de ter beschikking gestelde bonnen helemaal niet wordt uitgegeven. Het was overigens moeilijk om hierover exacte gegevens via de onderzochte leerlingen te krijgen. Onze schattingen over het niet bestede bedrag liggen tussen twee derde en een derde van de beschikbaar gestelde 50 gulden. De schatting van een derde heeft betrekking op wat leerlingen zeggen aan CKV1-activiteiten te hebben uitgegeven, die van twee derde op wat ze zeggen nog in huis te hebben. Hoe het ook zij, we hebben voldoende aanwijzingen dat niet alle bonnen worden uitgegeven.

Onderzoeksopzet

Tot slot een conclusie over de onderzoeksopzet. Door de klasgewijze ondervraging hebben we snel en efficiënt een grote hoeveelheid gegevens boven tafel gekregen. Hoewel gebleken is dat de op zichzelf bevredigende respons (69%) onder de cohort 1998 die in najaar 2000 schriftelijk opnieuw is benaderd enigszins selectief is uitgevallen, is ook dit een efficiënte manier gebleken om vervolgegegevens te verzamelen. Het CKV1-Volgproject zal worden voortgezet met een finale herondervraging langs schriftelijke weg in najaar 2002.

Bijlage hoofdstuk 5: beoordeling complexiteit laatste CKV1-activiteit

Achtereenvolgens:

- gemiddelde beoordeling beoordelaars op schaal 1 tot 7
- aantal keren dat deze activiteit genoemd is door respondenten in cohort 2000
- kengetal voor CKV1-Volgproject
- titel

Films		
2.57	984	TOTAAL
1.00	40	005 american pie
1.00	1	014 bicentennial man
1.00	1	015 big man
1.00	5	018 blue streak
1.00	1	019 babewatch 3
1.00	7	022 bowfinger
1.00	17	025 deep blue sea
1.00	1	042 home alone 3
1.00	9	059 mission to mars
1.00	1	060 mortal combat
1.00	4	065 pokemon the movie
1.00	3	068 runaway bride
1.00	2	069 rush hour
1.00	3	073 she is all that
1.00	1	074 siegfried en roy
1.00	7	084 tarzan
1.00	1	085 teaching mrs. tingle
1.00	3	086 ten things i hate about you
1.00	2	090 the bride of chucky
1.00	1	094 the faculty
1.00	6	109 toy story 2
1.00	1	115 turtles
1.00	1	117 twister
1.25	1	002 a bug's life
1.25	4	011 austin powers, the spy who shagged me
1.25	1	045 inspecteur gatted
1.33	1	009 armageddon

1.33	4	012 the bachelor
1.33	2	016 blade
1.33	10	037 house on the haunted hill
1.33	1	063 payback
1.33	1	080 space jam
1.33	2	088 the 13th warrior
1.33	1	103 the wild wild west
1.40	5	113 the mummy
1.50	5	007 anna and the king
1.50	4	044 i still know what you did last summer
1.50	3	053 stuart little
1.50	1	066 rent a friend
1.50	7	102 the whole nine yards
1.50	3	106 three kings
1.50	1	122 die attractment
1.60	2	033 godzilla
1.66	3	010 asterix & obelix
1.66	2	024 cruel intentions
1.66	4	036 guest house paradiso
1.66	32	047 james bond: the world is not enough
1.66	1	058 mickey blue eyes
1.66	1	081 spartacus
1.66	1	101 the three kings
1.71	13	020 james bond
1.71	9	046 james bond: tomorrow never dies
1.75	2	038 hercules
1.75	2	112 the mask of zorro
1.75	1	119 waterworld
1.80	1	003 all stars
1.83	1	087 the haunting
1.88	2	099 the story of us
1.91	18	062 notting hill
1.94	6	049 kruimeltje
2.00	7	028 end of days
2.00	1	029 do not disturb
2.00	5	030 double jeopardy

2.00	1	061 mulan
2.00	1	118 urban legend
2.00	1	120 who the hell is juliet?
2.11	20	026 deuce bigalow male gigolo
2.11	14	082 star wars
2.16	1	048 jurassic park
2.16	5	105 there's something about mary
2.22	1	027 devils zone
2.22	7	031 final destination
2.25	1	023 clueless
2.33	53	013 the beach
2.33	3	043 the hurricane
2.33	1	075 six days seven nights
2.33	11	107 titanic
2.50	1	124 entrapment
2.53	12	052 lek
2.60	97	032 gladiator
2.66	30	021 bone collector
2.66	12	095 the haunting
2.66	2	098 the horse whisperer
2.66	3	121 wild wild west
2.83	1	064 perfect murder
2.83	3	083 stigmata
2.88	2	092 the cup
2.91	26	035 the green mile
2.93	1	072 seven days in tibet
3.00	1	116 twentyfourseven
3.11	154	071 scream 3
3.16	1	067 romeo en juliet
3.22	1	051 laatste van johnny depp
3.22	1	091 the cider house rules
3.22	1	114 the ninth gate
3.33	1	041 hideously kinky
3.33	3	100 the talented mr. ripley
3.41	3	123 fight club
3.46	21	079 south parc

3.55	28	077 sleepy hallow
3.61	7	070 saving private ryan
3.72	18	057 the matrix
3.72	66	076 sixth sense
3.80	14	125 ellen brokovich
3.83	4	008 any given sunday
3.88	13	017 blair witch project
3.88	1	095 the five sences (the fifth sense?)
4.00	4	006 andre hazes documentaire
4.05	4	034 good will hunting
4.11	1	093 the english patient
4.11	1	111 the insider
4.16	1	108 thomas crown affair
4.46	1	089 the big lebowski
4.55	26	004 american beauty
4.86	1	056 magnolia
5.00	10	054 lola rennt
5.00	1	055 made in hongkong
5.33	2	039 in het huis van mijn vader
5.80	1	050 la vie rêve des anges

Niet herkend/beoordeelbaar

44		001 weet niet
1		078 small soldiers
1		096 the fuke
1		110 the hunter

Podiumvoorstellingen

3.27	391	TOTAAL
1.00	1	005 afdansen
1.00	1	034 de beer (schoolvoorstelling)
1.00	1	076 eeuwig in beweging (ik deed zelf mee)
1.00	1	086 hard gras voor oranje
1.00	1	093 het havencabaret
1.00	2	097 holyday on ice

1.00	1	102 phantasialand
1.00	1	121 kerstmusical van school
1.00	1	126 lord of the dance
1.00	1	133 michael flatley's feet of flames
1.00	1	140 musical van onze school chess
1.00	2	161 peter lusse het zakkendiner; cats
1.00	1	166 pow wow! met traditionele indianendansen
1.00	7	182 skate dans event
1.00	1	193 tmf awards
1.00	2	202 veronica drive-in-show
1.33	1	009 annie
1.33	1	179 saturday night fever
1.33	1	187 suske & wiske de musical
1.50	1	036 de berini's
1.50	1	046 de kast
1.50	2	257 pater moeskroen
1.60	2	278 grease
1.75	1	065 bavo galema
1.75	1	157 opus one
1.83	1	067 doemaar en bzn; bert visscher
1.83	19	073 fame, de musical
1.87	10	030 concert eros ramazotti
1.87	1	174 rolling stones
1.87	4	192 tineke schouten
2.00	3	053 de tweeling
2.10	1	191 the sound of music
2.16	1	002 a chorus line
2.16	2	006 anatevka
2.16	10	077 elisabeth
2.16	3	125 lebbis en jansen
2.16	6	136 mini & maxi
2.25	7	016 bert visscher
2.25	3	021 cabarestafette
2.25	1	025 cabaret: bloeiende maagden zweet bloed en bits
2.25	1	047 de kunstbende
2.25	2	070 dubbelcabaret (jochem meijer)

2.25	1	090 herman berkien
2.25	1	107 ja zuster, nee zuster
2.25	1	110 jan rap en zijn maat
2.25	1	117 joseph and the amazing colours
2.25	2	158 paul de leeuw
2.25	2	164 plien & bianca/elisabeth
2.25	1	203 vincent bijlo
2.33	8	138 miss saigon
2.37	4	099 ik ben een plastiek zakske (urbanus)
2.37	1	180 seth gaaikema
2.50	1	013 balletuitvoering van mijn zus
2.50	7	026 mannen op de maan, muiswinkel en van vleuten
2.50	1	042 de harries
2.50	1	088 henk visser
2.50	1	141 musical 'hair'
2.50	1	147 niet schieten
2.50	1	154 onno innemee (cabaret)
2.50	3	162 phantom of the opera
2.62	12	091 herman finkers
2.62	2	206 west side story
2.66	5	106 ish-skate dance event
2.75	1	159 peter faber en olga zuiderhoek
2.75	1	183 slagerij van kampen (muziek)
2.80	1	220 boudewijn de groot
2.83	1	023 (cabaret) urbanus
2.83	1	024 cabaret: bert visscher
2.83	26	153 oliver twist (musical)
2.87	13	004 acda & de munnik
2.87	1	181 sjakie in de chocoladefabriek
3.00	1	007 angst
3.00	1	019 black light (tsjechië)
3.00	5	028 cats
3.00	1	031 cyrano
3.00	1	044 de ideale vrouw
3.00	3	057 de vliegende panthers
3.10	1	214 zin (sanne wallis de vries)

3.12	1	008 anne frank
3.16	1	218 bonjour micro (op school)
3.25	16	029 chicago
3.25	2	114 jesus christ superstar
3.25	9	209 youp van 't hek
3.33	1	018 biks
3.33	2	022 cabaret nuhr
3.50	2	083 hans liberg
3.50	10	084 hans teeuwen
3.60	5	094 het zwanenmeer
3.62	1	119 kees de jongen
3.75	2	068 don q
3.83	3	015 zwanenmeer
3.83	6	274 freek de jonge
4.00	1	014 balletvoorstelling
4.00	1	039 de droom van mozart
4.00	2	052 de theaterfabriek
4.00	1	062 di gijm
4.00	1	109 jaap van zweden
4.00	3	111 jazz tijd
4.00	2	130 mariken (toneelgroep podium)
4.00	3	167 purper xx
4.00	1	169 radio philharmonisch
4.00	1	196 voorstelling van jeugdtoneelschool hofplein
4.00	6	204 vliegende panters
4.20	4	027 carmen
4.37	9	134 midzomernachtsdromen
4.50	2	059 de zwarte pool
4.62	3	175 romeo & juliette
4.75	7	124 l'avare (molière)
4.80	2	045 italiaan in algiers (opera)
4.83	4	171 scapino ballet
4.87	1	038 de danscombinatie
5.00	2	050 de rosary (scapino)
5.00	1	096 hildegard van bingen
5.00	1	145 nationale symphonie van letland

5.12	1	112 jeanne d'arc
5.16	1	037 de burgermans bruiloft
5.16	1	146 ndt jubileumvoorstelling (I, II en III)
5.25	1	163 philips symphonieorkest (sibelius en elgar)
5.30	1	131 mattheus passion
5.37	1	032 danscombinatie (scapino, nationaal ballet)
5.40	2	066 die zauberflöte (mozart)
5.40	2	081 hamlet (in 't nederlands)
5.50	1	033 das neue leiden des jungens werthers
5.50	9	105 introdans (romy & july)
5.50	1	120 kersentuin
5.50	1	160 peter grimes (opera)
5.60	2	128 madame butterfly
5.66	2	087 woyzeck
5.66	2	152 othello
5.70	8	156 opera orpheus en eurydice
5.75	1	011 arcimboldo van ndt I, I, III
5.75	1	155 opera
5.75	1	172 requiem (verdi)
5.83	8	127 macbeth
6.00	1	063 dido en aeneas
6.00	1	132 messiah (händel)
6.00	1	173 richard III (hugo claus)
6.00	1	201 verdi
6.00	1	216 zuidelijk toneel
6.25	5	010 antigone
7.00	3	197 toska

Niet herkend/beoordeelbaar

71		001 weet niet meer, geen idee
1		003 abigails party
2		012 atlantis
4		017 bij bonheur (naam niet bekend)
1		020 bolder en plante
1		040 de droomvakantie
1		041 de dukes

1	043 de hel
2	049 de nieuwe koning (schoolvoorstelling)
1	051 de sinaasappelklok
1	054 de uitgestelde ontmoeting
1	055 de vader
1	056 de venetiaanse twins
1	058 de vrouwen van avalon
1	060 dear jannent
1	061 dennis baayens
1	064 die puppenschauspiel
1	071 dukes
2	072 dunk: reinaard vos
1	075 eenzaam
1	078 en nu revue! de ploeg
1	079 groot-niet-te-vermijden dans en show orkest
1	080 everzwijn
1	082 hans en grietje
1	085 hanzedagen 2000
1	095 heuvels van toen
1	098 hot hands
1	100 image
1	103 into the west
1	108 ja, ja de liefde
1	113 jelle kuipers
1	116 jong
1	122 kerstmis in april
1	123 kobold
1	129 mannenschool
1	139 mooi/lelijk
1	142 mussen en zwanen II
1	143 mustafa gunesdagdan (turks)
1	144 muziekavond hier bij mij op school
1	148 nieuw! nieuw! nieuw!
2	150 nooit gedacht
1	151 nuts
1	165 polderland koopmans en gunning

5	170 rapido: shakespeare goes hip-hop
1	177 rosa, rosa
1	178 sancerre- het stuk met de benen (van vrienden)
1	184 slam blam
7	185 stefan
1	186 straflokaal
1	188 ten voeten uit
3	189 the matchmaker
1	190 the movie show 2000
1	194 tokyo eyes
2	195 toneelstuk ckv leerl
1	198 vader en zoon
1	199 van "hoi"
1	200 van deltion opkomend talent
3	205 weens bloed
1	207 wie is wie
3	208 wise guys
1	210 zaak macropulos
1	211 zacharias janssen
1	212 zebbi
1	213 zenga
2	215 zingaro (trypter)
1	219 booner
1	233 vlees robert brouwer
2	276 gabber jochem meier
1	280 hamerliefde

Musea

3.94 739 TOTAAL

1.00	1	056 global hemp museum, haarlem
1.00	1	099 martelmuseum, amsterdam
1.33	2	018 het nationale biermuseum, alkmaar
1.33	2	150 sexmuseum, amsterdam
1.50	1	010 automuseum, oostvoorne
1.50	1	164 tattoouseum, haarlem

1.66	1	008 arsenal museum, londen
1.66	4	058 harley davidson museum, zwolle
1.75	1	172 the tower kroonjuwelen in londen
1.80	2	011 bakkerijmuseum, hatterem
1.80	13	093 madam tussaud, amsterdam
1.80	2	094 madurodam, den haag
2.00	1	043 oude franse boerderij bij bourg-en-bresse
2.00	3	045 openluchtmuseum eynderhoof, nederweert
2.00	1	047 V1 museum, stavelot (belgie)
2.00	1	062 het hunnebeddenmuseum, assen
2.00	1	069 spakenburgs visserijmuseum,
2.00	8	073 museum sorgdrager, ameland-hollum
2.00	1	075 hortus, haren
2.00	1	081 klederdrachtmuseum, spakenburg
2.00	4	092 luchtvaartmuseum soesterberg, soesterberg
2.00	1	105 mijl op 7, ospel
2.00	4	116 museum schokland, ens
2.00	1	124 natuurmuseum
2.00	1	128 olde maat-huys, giethoorn
2.00	1	129 olympisch museum, lausanne zwitserland
2.00	1	133 orvette, orvette
2.00	1	142 reptielen, tilburg
2.00	1	156 speelgoedmuseum, barneveld
2.00	1	157 speelgoedmuseum, roden
2.00	1	186 vliegtuigmuseum, enschede
2.00	1	187 walvis museum, madiara/portugal
2.00	1	192 zeemuseum, bergen aan zee
2.00	1	195 zweeds openluchtmuseum, stockholm
2.00	1	196 oude boerderij, staphorst
2.00	1	203 iets met een aquarium, den helder
2.50	10	070 spoorwegmuseum, utrecht
2.50	1	087 legermuseum, apeldoorn
2.50	1	089 legermuseum, noord-frankrijk
2.50	1	090 legermuseum (dressed to kill), leiden
2.50	2	141 reichstag, berlijn
2.50	1	145 rijksmunt, utrecht

2.50	1	176 veenmuseum, borger compascuüm
2.50	1	240 bakkerijmuseum, ergens in zeeland
2.60	2	132 openluchtmuseum in arnhem, arnhem
2.66	12	040 destileermuseum, schiedam
2.66	1	120 naarden vesting, naarden vesting
2.66	1	189 windsor castle, windsor
2.75	3	079 jopie huismannmuseum, workum
3.00	2	005 archeologisch museum, kreta, irakleion
3.00	11	014 bergbau museum, bochum
3.00	2	015 bevrijdingsmuseum, groesbeek
3.00	3	023 broeker veiling, broek op langedijk
3.00	1	029 concentratiekamp, dachau
3.00	1	030 cultuurhistorisch museum
3.00	1	034 de gevangenpoort, den haag
3.00	1	044 een schuilkerk in amsterdam
3.00	1	055 glasmuseum, harradion (tsjechië)
3.00	8	076 museum in munster
3.00	1	077 iets met klokken en zilver in delft
3.00	1	080 karsenmuseum, baarle nassau
3.00	1	086 leeds castle, leeds
3.00	14	088 legermuseum, delft
3.00	1	096 maritiem museum, rotterdam
3.00	1	102 mesdag-panorama, den haag
3.00	1	106 mineralogisch museum, delft
3.00	1	108 mosterdmuseum, Doesburg
3.00	2	131 oorlogsmuseum in bastogne, bastogne
3.00	2	134 paleis op de dam, amsterdam
3.00	1	152 skodafabriek/museum, praga
3.00	2	155 van speelklok tot pierement, utrecht
3.00	1	162 stratenmakerstoren, nijmegen
3.00	3	166 technisch museum, noorwegen
3.00	1	177 veenlo veenendaal, veenendaal
3.00	3	178 veluws museum, harderwijk
3.00	2	179 versailles, versailles
3.00	2	204 scheepvaartmuseum
3.00	1	245 scheepsmuseum, enkhuizen

3.20	2	001 afrika-museum, berg en dal
3.25	1	122 natuurmuseum, tilburg
3.33	6	071 verzetsmuseum, amsterdam
3.33	8	123 natuurmuseum, enschede
3.33	2	130 oorlogmuseum, overloon
3.33	1	140 cruquiusmuseum, cruquius
3.40	4	004 anne frank huis, amsterdam
3.40	6	194 zuiderzeemuseum, enkhuisen
3.50	2	059 herinneringscentrum westerbork, westerbork
3.50	2	066 het prinsenhof, delft
3.50	11	078 museum jannink, enschede
3.50	7	111 museon, den haag
3.50	1	114 museum opgezette beesten, parijs
3.50	1	137 porseleine fles, delft
3.50	1	148 schoolmuseum, rotterdam
3.50	1	154 space expo ruimtevaart, noordwijk
3.54	11	160 stadsmuseum, zwolle
3.60	8	121 naturalis, leiden
3.60	1	126 neeltje jans, burg-haamstede
3.80	6	097 scheepvaartsmuseum, rotterdam
3.80	4	098 scheepvaartmuseum, amsterdam
4.00	4	024 catharina gasthuis, gouda
4.00	15	035 de kunsthal, rotterdam
4.00	3	041 drechts museum, assen
4.00	3	049 flehite, amersfoort
4.00	1	060 het fries museum, leeuwarden
4.00	1	074 hombroich, keulen - duitsland
4.00	1	101 mediamuseum, hilversum
4.00	2	103 metropolis, amsterdam
4.00	1	146 sachsenhausen, sachsenhausen
4.00	1	158 st. pieter, rome
4.00	1	161 sterrenkundig museum
4.00	1	163 synagoge, praag
4.00	1	168 tempel van athena, rhodos-stad
4.00	1	181 villa adriana (rome), rome (italië)
4.00	1	185 vissersmuseum, vlaardingen

4.00	1	202 stedelijk museum alkmaar,
4.16	9	022 british museum, londen
4.25	51	039 het valkhof museum, nijmegen
4.25	7	135 picasso museum, barcelona
4.25	2	149 science museum, london
4.25	2	184 vleeshal, haarlem
4.33	2	065 het nint in amsterdam, amsterdam
4.33	34	072 van gogh museum, amsterdam
4.33	1	136 picasso museum, parijs
4.33	3	139 prinsenhof, delft
4.33	1	182 villa borghese, rome
4.40	1	002 albert and victoria museum, londen
4.40	15	117 museum van oudheden, leiden
4.50	57	020 boijmans van beuningen, rotterdam
4.50	13	050 frans hals museum, haarlem
4.50	52	067 rijksmuseum, amsterdam
4.50	1	115 museum schiedam, schiedam
4.50	2	118 nationaal museum voor volkenkunde, leiden
4.50	2	147 schielandshuis, rotterdam
4.50	3	174 tropenmuseum, amsterdam
4.50	1	180 victoria & albert museum (uk), londen
4.50	1	183 villa julia, rome
4.60	11	019 boerhaave, leiden
4.62	16	036 louvre, parijs
4.66	4	021 bonnefanten museum, maastricht
4.66	9	057 groningen museum, groningen
4.66	1	064 het mauritshuis, den haag
4.66	2	100 mauritshuis, den haag
4.66	1	138 prins willem museum den haag,
4.66	1	151 singer museum, laren
4.66	5	165 techniekmuseum, delft
4.66	1	243 kunstenmuseum, barcelona
4.70	1	144 rietveld schröder huis, utrecht
4.75	3	003 allard pierson, amsterdam
4.75	2	033 dali museum, barcelona
4.75	6	048 flanders fields, ieper (b)

4.80	1	107 miro, barcelona
4.80	1	173 theatermuseum, amsterdam
4.83	1	012 beelden aan zee, scheveningen
5.00	1	025 catherijne convent, utrecht
5.00	4	032 musée d'orsay, louvre, parijs
5.00	3	037 de stadshof, zwolle
5.00	4	038 de tiendschuur, weert
5.00	1	054 gemäldegalerie, berlijn
5.00	30	063 kröller müller museum, hoge veluwe
5.00	9	068 rijksmuseum twenthe, enschede
5.00	1	110 museander
5.00	1	113 museum kranenburgh, bergen
5.00	1	170 the national art gallery, londen
5.00	6	175 vaticaanse musea, rome
5.16	4	027 centraal museum, utrecht
5.20	1	061 het guggenheim museum, new york
5.20	1	119 museum voor schoone kunsten, brussel
5.20	16	167 teylers museum, haarlem
5.33	9	006 architectuurmuseum, rotterdam
5.33	1	013 beeldentuin, antwerpen
5.33	1	193 zonnehof, amersfoort
5.40	1	104 metropolitan museum, new york
5.50	1	007 armando museum, amersfoort
5.60	3	159 stedelijk museum, amsterdam
5.66	1	153 smak, gent, belgie
5.66	1	191 witte de with, rotterdam
5.80	1	091 letterkundig museum, den haag
6.00	1	031 een spaanse kunstenaar, barcelona
6.00	1	053 gaudi museum, barcelona
6.20	1	017 biennale, venetie
7.00	1	052 gallerie molenhof, weert
7.00	1	085 kunstuitleen, enschede
7.00	1	244 museum voor moderne kunst, utrecht

Niet herkend/beoordeelbaar

11	000 weet niet
1	016 biebmuseum, praag
1	026 cc leusden (het hoekhuis), leusden
1	042 eecen, oudkarspel
1	046 exposed, alkmaar
2	051 vuurhuus, bunschoten
1	082 kobalt mijnen, honefos in nijmegen
3	083 kurhaus, kleve
5	084 korperwelten, keulen
1	095 marc ruigrok, amersfoort
1	112 museum in budapest
2	127 odeon, zwolle
4	143 rheinisches landesmuseum, trier
1	169 the muncipal house in praag
1	171 the prague city gallery, praag
1	188 watarun, bangkok
1	190 witchcraft museum in engeland
1	200 nationaal museum, praag
1	201 ocbk, zwolle
1	236 pijpen en aardewerkmuseum de moriaan, gouda
1	241 the mulberrey harboer, aromange (frankrijk)

Literatuur

- Bakelen, M.P. van (2000)** Jongeren kiezen voor kunst. En hoe kiezen de schooldirecties? *Theater & Educatie* jrg. 6, nr. 3, p. 13-41.
- Drayer, E. (3.02.2001)** Ik was met deze havoklas in de krochten van de hel beland. *Vrij Nederland*.
- Ganzeboom, H. & F. Haanstra (1989)** Museum en publiek. Een onderzoek naar ontwikkelingen in publiek en publieksbenaderingen in de Nederlandse musea door middel van heranalyse van bestaande publieksgegevens en heronderzoek van educatieve medewerkers. *Ministerie van WVC, Rijswijk*.
- Ganzeboom, H. & I. Nagel (1999)** Het CJP en cultuurparticipatie van schoolgaande jeugd: evaluatie van een veldexperiment in acht gemeenten. *Universiteit Utrecht, Sociologie/ Onderzoekcentrum ICS, Utrecht*.
- Ganzeboom, H. & C. van Rees (1998)**. Culturele canons en culturele competenties. Subsidieaanvraag NWO, Programma multiculturele pluriforme samenleving, Den Haag.
- Ganzeboom, H., I. Nagel & M.L. Damen (2001)** Onderzoekdesigns en de muze. Nieuwe gegevens over effecten van kunsteducatie in het voortgezet onderwijs. In: H. Ganzeboom & H. Henrichs (red.), *De moede muze. Cultuur + Educatie 1. Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht*.
- Haak, M. van den (1999)** Op school mag alles. Het kwaliteitsoordeel bij het nieuwe schoolvak CKV1. *Boekmanchier*, jrg. 11, nr. 41, p. 257-268.
- Haan, J. de & W. Knulst W (2000)** Het bereik van de kunsten. *Het culturele draagvlak 4. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag*.
- Haanstra, F. (1999)** Gedwongen participanten: scholieren als cultuurdeelnemers. *Boekmanchier*, jrg. 11, nr. 41, p. 243-256.
- Jagt, M. van der (14.12.2000)** Jongeren in de zaal. *De Volkskrant*.
- Konings, F. & M. Maas (2000)** Onderzoek onder kunstcoördinatoren naar het aanbod van CKV1 van culturele instellingen. *KPC groep, Den Bosch*.
- Lieftink, J. (2001)** Intermediair tussen voortgezet onderwijs en cultuur. Een onderzoek naar de steunfunctie-instelling kunstzinnige vorming in relatie tot CKV1. *Afstudeeronderzoek Sociologie. Universiteit Utrecht*
- Knulst, W. (1995)** Podia in een tijdperk van afstandsbediening. *Het Culturele draagvlak 1. Sociaal en Cultureel Planbureau, Rijswijk*.
- Moor, W. de (red.) (1998)** Onder zeil naar Ithaka. Literaire en kunstzinnige vorming in de Tweede Fase. *NBLC, Den Haag*.
- Maas, I., R. Verhoeff & H. Ganzeboom (1990)** Podiumkunsten en Publiek. Wetenschappelijk onderzoeksverslag. *Ministerie van WVC, Rijswijk*.
- Nagel, I, et al. (1996)** Effecten van kunsteducatie in het voortgezet onderwijs. *SCO rapport 452. SCO-Kohnstamm Instituut, Amsterdam*.

Ranshuysen, L. & H. Ganzeboom (1993) Cultuureducatie en cultuurparticipatie. *Ministerie van WVVC, Rijswijk.*

Schönauf, D (1998) Syllabus Culturele en Kunstzinnige vorming 1 voor het schoolexamen in de tweede fase havo/vwo. *Cito, Arnhem.*

Stokking, K. M. (1999) VMBO-leerlingen aan de slag met kunst en cultuur: een proef met een activerende en interactieve invulling van CKV in het VMBO, in een samenspel tussen leerlingen, docenten, steunfuncties en instellingen op het terrein van kunst en cultuur. *ISOR, Utrecht.*

Stokking, K.M. & L. Scheeres (2000) Docenten over ervaringen met proefproject in het VMBO in 1999-2000. *LOKV, Utrecht.*

SLO, Instituut voor Leerplanontwikkeling (1997) CKV1: Een ontdekkingsreis naar het vreemde. *SLO, Enschede.*

SLO, Instituut voor Leerplanontwikkeling (1998) CKV1: Een ansichtkaart uit het vreemde. *SLO, Enschede.*

Twaalfhoven, A. (24.11.2000) Cultuurbon overhaast uitgedeeld. *Trouw.*

Vogel, L. & W. Veugelers (2000) Culturele en kunstzinnige vorming als vak in havo en vwo. Ervaringen van docenten en leerlingen met CKV1. *Instituut voor de Lerarenopleiding, Amsterdam.*

Losse uitgaven en abonnementen

De prijs per uitgave is f 27,50 (€ 12,48).

In 2001 verschijnen twee uitgaven; een abonnement kost dan f 48,- (€ 21,80).

Per 2002 verschijnen er drie uitgaven per jaar; een jaarabonnement kost f 72,50 (€ 32,90).

Studenten krijgen 25% korting; groepskorting is mogelijk in overleg.

Abonnementenadministratie en bestellingen

Cultuurnetwerk Nederland

Ganzenmarkt 6

Postbus 61

3500 AB Utrecht

Telefoon 030-236 12 00

Fax 030-236 12 90

E-mail info@cultuurnetwerk.nl

Internet www.cultuurnetwerk.nl

Cultuurnetwerk Nederland is het landelijk expertisecentrum voor de cultuureducatie. Cultuureducatie is de verzamelnaam voor alle vormen van educatie waarbij kunst en cultuur als doel of als middel worden ingezet. De medewerkers van Cultuurnetwerk Nederland verzamelen en verspreiden informatie en kennis over theorie, beleid en praktijk van cultuureducatie in Nederland en het buitenland. Zij maken deze informatie en kennis toegankelijk en toepasbaar voor iedereen die werkt in of voor de cultuureducatie in instellingen voor kunst en cultuur, de amateurkunst, het onderwijs, de centra voor de kunsten en bij de verschillende overheden. Cultuurnetwerk Nederland heeft een studiecetrum met een gespecialiseerde bibliotheek, organiseert studiedagen, debatten, trainingen en congressen, geeft publicaties uit en onderhoudt een uitgebreide internetsite.

Cultuur + Educatie

Reeks thematische uitgaven over cultuureducatie, uitgegeven door Cultuurnetwerk Nederland.

Momentopname 2000 CKV1-Volgproject

Eerste publicatie over het langlopende onderzoek naar de ontwikkeling en evaluatie van het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 in het voortgezet onderwijs. Didactische problemen komen aan de orde, maar ook - voor het eerst in CKV1-onderzoek - de complexiteit van de culturele activiteiten van de leerlingen.

Verschenen

De moede muze. Opstellen voor Wim Knulst. Gebundelde bijdragen aan het symposium De Moede Muze bij het afscheid van dr. W.P. Knulst als bijzonder hoogleraar Kunsteducatie en Cultuurparticipatie aan de Universiteit Utrecht.

In voorbereiding

Inventarisatie en analyse van vijftientig jaar onderzoek. Wat is er gerealiseerd sinds *Kunstzinnige vorming in Nederland* (1973), een beschrijving van toen relevant geachte onderzoeksthema's. Zijn de oude vragen inmiddels beantwoord, zijn de problemen van de jaren zeventig nog actueel, wat staat er nu op de onderzoeksagenda? En: wat hoort in ieder geval op deze agenda thuis? Meer onderwijskundig onderzoek bijvoorbeeld?